

แนวทางการจัดตั้งและการบริหารจัดการศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง
เพื่อวิชาการและการท่องเที่ยว

นายเวชกร ตาลวันนา

คู่มือฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาการบริหารศิลปะและวัฒนธรรม
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
มิถุนายน 2563
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยบูรพา

คณะกรรมการควบคุมคุณภาพนิพนธ์และคณะกรรมการสอบคุณภาพนิพนธ์ ได้พิจารณาคุณภาพนิพนธ์ของ
เวชกร ตาลวันนา ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารศิลปะและวัฒนธรรม ของมหาวิทยาลัยบูรพาได้

คณะกรรมการควบคุมคุณภาพนิพนธ์

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(ดร.ภวษา เรืองชีวิน)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ศาสตราจารย์ภรดี พันธูภากร)

คณะกรรมการสอบคุณภาพนิพนธ์

..... ประธาน
(ดร.วันชัย แก้วไทรสุนัน)

..... กรรมการ
(ดร.ภวษา เรืองชีวิน)

..... กรรมการ
(ศาสตราจารย์ภรดี พันธูภากร)

..... กรรมการ
(ดร.มนัส แก้วบุชา)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุ่งฟ้า กิติญาณสุนันต์)

คณะศิลปกรรมศาสตร์อนุมัติให้รับคุณภาพนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารศิลปะและวัฒนธรรม ของมหาวิทยาลัยบูรพา

..... คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.เสกสรรค์ ตันยาภิรมย์)

วันที่ 30 เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2563

กิตติกรรมประกาศ

คุษฎีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงลงได้ ด้วยความกรุณาจากหลายท่านที่ได้ให้ความช่วยเหลือ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดร.ภูษา เรืองชีวิน อาจารย์ที่ปรึกษาควบคุมคุษฎีนิพนธ์ รวมทั้งการตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆด้วยความละเอียดตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งแล้วเสร็จ ศาสตราจารย์ภรดี พันธภากร อาจารย์ที่ปรึกษาคุษฎีนิพนธ์ ที่กรุณาให้คำแนะนำแก้ไขและข้อเสนอแนะข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการ ดร.วันชัย แก้วไทรสุน์ ประธานผู้ควบคุมการสอบคุษฎีนิพนธ์ที่ช่วยเหลือตรวจสอบและให้คำแนะนำเพื่อให้คุษฎีนิพนธ์ออกมาอย่างสมบูรณ์แบบที่สุด ดร.จกมล เสงสุวรรณ ผู้อำนวยการสถาบันอยุธยาศึกษาที่อนุเคราะห์สถานที่ในการทำงานวิจัยในครั้งนี้และคอยให้คำปรึกษาเป็นอย่างดี ผู้ศึกษาขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

คุณค่าและประโยชน์จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาขอมอบแด่บิดามารดา และยายผู้เป็นที่เคารพรักยิ่ง แด่คณาจารย์ทุก ๆ ท่านที่ได้อบรมสั่งสอน ขอขอบคุณหัวหน้ารินทร์ นิยมภิรมย์ (โรงเรียนช่างฝีมือในวังชาย) กองศิลปกรรม สำนักพระราชวัง ที่ช่วยเหลือไม่ย่อท้อกับงานที่นำไปใช้ในการสอบ ตลอดจนเพื่อนพี่น้องที่ให้กำลังใจ และอีกหลาย ๆ ท่านที่ให้ความช่วยเหลือในทุก ๆ ด้าน และให้กำลังใจแก่ผู้ศึกษาเสมอมาจนสำเร็จการศึกษาขอขอบคุณจากใจ อย่างสุดซึ้งมา ณ โอกาสนี้ด้วยครับ

เวชกร ตาลวันนา

57810084: สาขาวิชา: การบริหารศิลปะและวัฒนธรรม; ปร.ด. (การบริหารศิลปะและวัฒนธรรม)

คำสำคัญ: ศูนย์ข้อมูล/ สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง/ การท่องเที่ยว

เวชกร ตาลวันนา: แนวทางการจัดตั้งและการบริหารจัดการศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเพื่อวิชาการและการท่องเที่ยว (GUIDELINES FOR THE ESTABLISHMENT AND MANAGEMENT OF THE KING PRASAT THONG INFORMATION CENTER FOR ACADEMIC AND TOURISM PURPOSES) คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์: ภูษา เรืองชีวิน, ปร.ด., ธรตี พันธุภากร, ศศ.ม. 177 หน้า, ปี พ.ศ. 2563.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของคู่มือวิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวทางการจัดตั้งและการบริหารจัดการศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เพื่อวิชาการและการท่องเที่ยว” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษารวบรวมข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ด้านแนวคิด คติความเชื่อ ภูมิหลังและสถาปัตยกรรมในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง 2. วิเคราะห์แนวคิดและนโยบายขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยว ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 3. วิเคราะห์แนวทางการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองในพื้นที่สถาบันอยุธยาศึกษา เพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ และการท่องเที่ยว โดยผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Document analysis) และการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field study) โดยการสำรวจบันทึกภาพถ่าย การสังเกต การสัมภาษณ์ เพื่อศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีขอบเขตด้านพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive sampling)

ผลการศึกษาพบว่า ในการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองจะเป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการในด้านการศึกษาทางประวัติศาสตร์ความเป็นมา ศิลปะ สถาปัตยกรรมในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง จากการรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ พงศาวดาร วิทยานิพนธ์ จดหมายเหตุ วารสารงานวิชาการ ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวเกิดเส้นทางการท่องเที่ยวทางเลือกในรูปแบบใหม่ และเป็นประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 6 แห่งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง คือวัดไชยวัฒนาราม วัดหน้าพระเมรุ ปราสาทนครหลวง วัดใหม่ประชุมพล พระราชวังบางปะอิน และวัดชุมพลนิกายาราม ในด้านการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น จากการสัมภาษณ์นักศึกษา นักท่องเที่ยว ชุมชน ตลอดจนเจ้าหน้าที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความสนใจและเห็นประโยชน์จากการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

57810084: MAJOR: ART AND CULTURAL ADMINISTRATION; Ph.D.

KEYWORD: INFORMATION CENTER FOR ACADEMIC/ KING PRASAT THONG/
TOURISM PURPOSES

WECHAGORN TALWANNA: GUIDELINES FOR THE ESTABLISHMENT AND
MANAGEMENT OF THE KING PRASAT THONG INFORMATION CENTER FOR
ACADEMIC AND TOURISM PURPOSE: PUVASA RUANGCHEEWIN, Ph.D., PORADEE
PANTHUPAKORN, M.A., 177 P. 2020.

This thesis is part of a dissertation of “Guidelines for the establishment and management of the king Prasat Thong information center for academic and tourism purposes” The purpose

1. Study and gather historical data, objections, concepts, beliefs, backgrounds and architecture in the reign of King Prasat Thong.
2. Analyse the concepts and policies of organizations related to tourism history study in Phra Nakhon Si Ayutthaya province.
3. Analyse the guidelines for establishing the King Prasat Thong Information Centre in the Ayutthaya Institute is to be use as a learning and tourism source, with the researcher using the qualitative research model, The study focused on analysing data from document analysis and field studies by exploring photographic photographs of interview observations to study the objectives of research with purposive sampling scopes.

The results of the research The establishment of the King Prasat Thong Information centre will be useful for academic study in the history, art, and architecture during the period of King Prasat Thong. From compiling information from chronicles books Thesis, Archives, Journals, Academic Works, Tourism Born a Travel route New ways to choose, And is beneficial to all 6 attractions in Pha Nakorn Si Ayutthaya province related to King Prasat Thong , Which is The Chaiwatthanaram temple. Na phameru Temple Prasat nakorn luang Mai prachumphon Temple BangPra in Palace and Chumphon Nigayaram Temple, In terms of public relations to be known to tourists even more from student interviews Tourists, communities, as well as officials from related organizations are interested and seeing the benefits from the establishment of the King Prasat Thong Information Centre.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ซ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาวิจัย.....	1
วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	3
ขอบเขตของการศึกษา.....	3
วิธีดำเนินการวิจัย.....	4
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	8
2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
ลักษณะทางภูมิศาสตร์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	9
ประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา.....	11
ประวัติศาสตร์ศิลปะอยุธยา.....	21
ทฤษฎีและแนวความคิด.....	36
นโยบายภาครัฐที่เกี่ยวข้อง.....	64
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	76
3 ภูมิหลัง แนวคิด และพระราชกรณียกิจรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง.....	81
พระราชประวัติ.....	81
แนวคิด คติความเชื่อ : สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง.....	86
พระราชกรณียกิจ.....	92

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 แนวคิดและรูปแบบการบริหารจัดการศูนย์ข้อมูล.....	107
แนวทางการจัดตั้งและการบริหารจัดการศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง.....	107
รายละเอียดฐานข้อมูลที่น่าเสนอในศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเพื่อ ประโยชน์ทางวิชาการ.....	136
เส้นทางการท่องเที่ยวตามรอยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง.....	139
ศักยภาพและปัญหาของแหล่งท่องเที่ยว.....	149
ตัวอย่างโปรแกรมการเดินทางตามรอยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง.....	151
5 บทสรุป วิเคราะห์ และอภิปรายผล.....	153
บทสรุปและวิเคราะห์.....	153
อภิปรายผล.....	157
ข้อเสนอแนะ.....	161
บรรณานุกรม.....	162
ภาคผนวก.....	166
ภาคผนวก ก.....	167
ภาคผนวก ข.....	171
ภาคผนวก ค.....	173
ภาคผนวก ง.....	175
ประวัติย่อของผู้วิจัย.....	177

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	7
2 แผนที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	10
3 ปรากฏ์วัดพุทไธสวรรย์.....	22
4 ผนังพระอุโบสถวัดหน้าพระเมรุ.....	23
5 พระพุทธรูปขนาดใหญ่หล่อด้วยสำริดได้จากวัดธรรมิกราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	24
6 พระประธานสำริดขนาดใหญ่ในวิหารวัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	24
7 จิตรกรรมฝาผนังในคูหาปรากฏ์ประธาน วัดพระราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	25
8 ด้านหน้าองค์พระเจดีย์ วัดใหญ่ชัยมงคล.....	26
9 พระโลกนาถ.....	27
10 จิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏ์วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	28
11 จิตรกรรมรูปพุทธสาวก วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	28
12 บานประตูเจดีย์สามองค์ที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	29
13 เจดีย์วัดชุมพลนิกายาราม อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	30
14 พระพุทธรูปทรงเครื่องวัด ไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	31
15 จิตรกรรมฝาผนังวัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี.....	32
16 จิตรกรรมฝาผนังวัดปราสาท จังหวัดนนทบุรี.....	33
17 ภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดเกาะแก้วสุทธาราม จังหวัดเพชรบุรี.....	33
18 หน้าบันของพระอุโบสถวัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	35
19 คู่พระธรรมलयรดน้ำฝมือช่างครุวัดเชิงหวาย.....	35
20 วัด ไชยวัฒนาราม.....	94
21 หลวงพ่อทรงธรรม วัดใหม่ประชุมพล.....	95
22 พระอุโบสถวัดชุมพลนิกายาราม.....	96
23 วัดพระศรีสรรเพชญ์.....	97
24 เสียรพระพุทธรูปหินทราย ภายในวัดมหาธาตุ.....	98
25 พระพุทธรูปทรงเครื่อง วัด ไชยวัฒนาราม.....	99
26 พระพุทธรูปนิมิตวิชิตมาร โมลีศรีสรรเพชญ์บรมไตรโลกนาถ วัดหน้าพระเมรุ.....	100

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
27 ปราสาทนครหลวง.....	103
28 พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ พระราชวังบางปะอิน.....	104
29 พระที่นั่งจักรรดิไพชยนต์มหาปราสาท.....	105
30 พระที่นั่งวิหารสมเด็จมหาปราสาท.....	106
31 แผนที่การเดินทางไปพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์ อยุธยา ศูนย์ท่องเที่ยวอยุธยา และสถาบันอยุธยาศึกษา.....	108
32 โครงสร้างสถาบันอยุธยาศึกษา.....	114
33 โครงสร้างการบริหารสถาบันอยุธยาศึกษา.....	115
34 คณะกรรมการประจำสถาบันอยุธยาศึกษา	116
35 สถาบันอยุธยาศึกษา.....	116
36 ภาพมุมสูงสถาบันอยุธยาศึกษา.....	117
37 แผนผังโครงสร้างสถาบันอยุธยาศึกษา.....	117
38 แผนผังพื้นที่ชั้นที่ 1 สถาบันอยุธยาศึกษา.....	118
39 แผนผังพื้นที่ชั้นที่ 2 สถาบันอยุธยาศึกษา.....	119
40 กำแพงสถาบันอยุธยาศึกษา “อยุธยาน่ายล”.....	119
41 แผนผังรูปแบบการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง.....	120
42 แบบจำลองศูนย์ข้อมูลภายนอกอาคาร.....	121
43 แบบจำลองศูนย์ข้อมูลภายในอาคารมองจากมุมสูง.....	121
44 ภายในอาคารมองจากประตูทางออก.....	122
45 ภายในอาคารมองจากประตูทางเข้า.....	122
46 QR CODE แบบจำลองศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง.....	123
47 แบบจำลองศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง.....	123
48 จุดประชาสัมพันธ์อยู่ทางขวามือประตูทางเข้า.....	124
49 QR Code คู่มือท่องเที่ยวตามรอยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง.....	124
50 Ebook : ท่องเที่ยวตามรอยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง.....	125
51 จุดแสดงแผนที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.....	126

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
52 จุดแสดงพระราชประวัติ.....	126
53 จุดแสดงจอสีวิทัศน์.....	127
54 จุดแสดงแผนผังพระราชกรณียกิจ สิ่งก่อสร้าง ศิลปะ สถาปัตยกรรม ที่ทรงสร้าง.	128
55 จุดแสดงหุ่นจำลองวัด ไชยวัฒนาราม.....	128
56 QR Code วัด ไชยวัฒนาราม.....	129
57 จุดแสดงหุ่นจำลองพระพุทธรูปทรงเครื่อง วัดหน้าพระเมรุ.....	129
58 QR Code วัดหน้าพระเมรุ.....	130
59 จุดแสดงหุ่นจำลองปราสาทนครหลวง.....	130
60 QR Code ปราสาทนครหลวง.....	131
61 จุดแสดงหุ่นจำลองพระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ พระราชวังบางปะอิน.....	131
62 QR Code คู่มือท่องเที่ยวพระราชวังบางปะอิน.....	132
63 จุดผู้จัดแสดงหนังสือเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง.....	133
64 ตัวอย่างผู้จัดแสดง.....	133
65 ตัวอย่างพระราชพงศาวดาร จดหมายเหตุ หนังสือ ที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้า ปราสาททอง.....	134
66 ตัวอย่างสมุดเยี่ยมชมศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง.....	134
67 แผนผัง โครงสร้างการบริหารจัดการแบ่งงานภายในศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้า ปราสาททอง.....	136
68 แผนที่ท่องเที่ยวตามรอยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองในอำเภอพระนครศรีอยุธยา.	140
69 แผนที่การเดินทางจากสถาบันอยุธยาศึกษา ไปวัด ไชยวัฒนาราม.....	140
70 แผนที่การเดินทางจากสถาบันอยุธยาศึกษา ไปวัดหน้าพระเมรุ.....	142
71 แผนที่ท่องเที่ยวตามรอยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองในอำเภอบางปะอิน.....	143
72 แผนที่เดินทางจากสถาบันอยุธยาศึกษา ไปพระราชวังบางปะอิน.....	144
73 แผนที่การเดินทางจากพระราชวังบางปะอิน ไปวัดชุมพลนิกายาราม.....	145
74 QR Code วัดชุมพลนิกายาราม.....	146
75 แผนที่ท่องเที่ยวตามรอยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองในอำเภอนครหลวง.....	146

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
76 แผนที่การเดินทางจากสถาบันอยุธยาศึกษา ไปปราสาทนครหลวง.....	147
77 แผนที่การเดินทางจากปราสาทนครหลวง ไปวัดใหม่ประชุมพล.....	148
78 QR Code วัดใหม่ประชุมพล.....	149
79 ตัวอย่างงบประมาณในการจัดตั้งศูนย์ข้อมูล.....	156

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาวิจัย

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความเป็นมาทั้งด้านประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่สืบต่อมานานนับร้อย ๆ ปี เป็นแหล่งมรดกโลก แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ มีความเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดในลักษณะของผังเมือง มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์หลายยุค หลายสมัย มีสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ประวัติศาสตร์ วรรณกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี โบราณสถานที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ความยิ่งใหญ่ในแต่ละยุคสมัยตั้งแต่ยุคต้น ยุคกลาง และยุคปลาย ก่อนจะไปสู่ยุครัตนโกสินทร์ ส่วนหนึ่งที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และยังคงความงามความยิ่งใหญ่สืบต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้ ดังเช่น วัดไชยวัฒนาราม มีความงดงามและยิ่งใหญ่ เกิดขึ้นในยุคสมัยอยุธยาตอนปลาย ต้นราชวงศ์ปราสาททอง

สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เป็นกษัตริย์องค์ที่ 24 ของกรุงศรีอยุธยาและทรงเป็นผู้สถาปนาราชวงศ์ปราสาท ราชวงศ์ที่ 4 ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 2172 - 2199 ชาติกำเนิดของพระองค์ไม่แน่ชัด ในคำให้การขุนหลวงหาวัด ได้บันทึกว่าสมเด็จพระเจ้าปราสาททองคือพระราชนัดดาของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมฝ่ายพระราชมารดา ทรงไว้พระราชหฤทัยให้เป็นเสนาบดีคู่พระทัย ดูแลทหารในราชสำนักเนื่องจากมีศักดิ์เป็นพระญาติวงศ์

ในตำนานบางปะอิน มีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่า เมื่อครั้งสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถยังเป็นพระมหาอุปราชอยู่ วันหนึ่งเสด็จประพาสลำนํ้ามาถึงเกาะบางปะอิน เรือพระที่นั่งถูกพายุพัดจนล่ม จึงต้องเสด็จไปอาศัยบนเกาะบางปะอิน จึงได้นางอิน หญิงบนเกาะมาเป็นบาทบริจาริกานางตลอดบุตรเป็นชายสมเด็จพระเอกาทศรถจะรับเป็นพระโอรสก็ละอายพระทัยจึงทรงให้ออกญาศรีธรรมราชาออกไปเลี้ยงแต่เด็กจนกระทั่งเติบโตใหญ่

สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงเริ่มต้นรับราชการโดยเริ่มจากการเป็นมหาดเล็ก แล้วจึงได้เลื่อนเป็นหุ้มแพร และได้เลื่อนเป็นจมื่นศรีสรรักษ์ ต่อมาได้เลื่อนเป็นจมื่นสรรเพชญ์ภักดี และได้เลื่อนเป็นออกญาศรีวรวงศ์ตามลำดับ

ต่อมาสมเด็จพระเชษฐาธิราช พระราชโอรสของพระเจ้าทรงธรรมสืบราชสมบัติ ในแผ่นดินนี้ได้รับตำแหน่งออกญาคลาโหม ต่อมารับแต่งตั้งเป็น เจ้าพระยาคลาโหมสุริยวงศ์ ข้าราชการบริพารส่วนมากให้ความเคารพยำเกรงเป็นมูลเหตุให้สมเด็จพระเชษฐาธิราชทรง

ระวางสงฆ์ว่าจะคิดกบฏช่วงชิงราชบัลลังก์ จึงเกิดการต่อสู้กัน ในที่สุดสมเด็จพระเชษฐาธิราช ทรงเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ถูกสำเร็จโทษ

หลังจากนั้นอัญเชิญสมเด็จพระอาทิตย์วงศ์ พระโอรสองค์เล็กของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ขึ้นครองราชย์สมบัติสืบไป โดยมีเจ้าพระยากลาโหมสุริยวงศ์เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน เพราะยังทรงพระเยาว์มาก วัน ๆ ได้แต่ทรงเล่นสนุก ขุนนางทั้งปวงจึงไปขอร้องให้เจ้าพระยากลาโหมสุริยวงศ์ ขึ้นครองบัลลังก์เพื่อเห็นแก่บ้านเมือง เจ้าพระยากลาโหมสุริยวงศ์จึงปลงพระอาทิตย์วงศ์ลงจากราชสมบัติ แล้วจึงปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ เป็นองค์ปฐมราชวงศ์ปราสาททอง ราชวงศ์ที่ 4 และเป็นพระมหากษัตริย์องค์ที่ 25 แห่งกรุงศรีอยุธยา

จากการศึกษา ช่วงสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เป็นยุคอยุธยาตอนปลาย พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักสู้ ปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์โดยมิได้สืบราชสันตติวงศ์ ทรงมีแนวคิด ความเชื่อ ในคติพระโพธิสัตว์ เทวราชา ธรรมราชา จักรพรรดิราชา โดยศึกษาได้จากสิ่งก่อสร้าง โบราณสถาน ทรงสร้างขึ้นจากคติความเชื่อ เป็นศิลปะที่โดดเด่น และมีอัตลักษณ์ชัดเจน แสดงถึงความยิ่งใหญ่ พระราชอำนาจ บุญบารมี ที่แผ่ไปอย่างกว้างขวาง เพื่อให้เป็นที่เคารพและยำเกรงของพสกนิกรและอาณาจักรใกล้เคียง รวมถึงสภาพสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ในสมัยนั้น จากบันทึกของ Joost Schoute ชาวฮอลันดา เขียนบรรยายถึงกรุงศรีอยุธยาไว้เมื่อคราวเข้ามากรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 2179 ในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง พอสรุปได้ว่า

“พระนครศรีอยุธยาเป็นพระนครอันโอ่อ่าเต็มไปด้วยโบสถ์วิหารกว่า 300 และก่อสร้างขึ้นวิจิตรพิสดารที่สุด ประกอบด้วยปราสาท เจดีย์ รูปปั้น และรูปหล่ออย่างมากมายใช้ทองฉาบอยู่ภายนอก สีเหลืองอร่ามไปทั่ว เท่าที่ข้าพเจ้าทราบยังไม่มีพระมหากษัตริย์องค์ใดในแถบนี้ของโลกที่จะมีเมืองหลวงใหญ่โตมโหฬารวิจิตรพิสดาร และสมบูรณ์พูนสุขเหมือนกับพระมหากษัตริย์ ณ ราชอาณาจักรนี้” (สุเทพ ชูมาลัยวงศ์, 2532, หน้า 4 - 6)

จะเห็นได้ว่าในยุคสมัยของพระองค์อาณาจักรอยุธยามีโดดเด่นในเรื่องของศิลปะ สิ่งก่อสร้างที่ยิ่งใหญ่และสวยงาม มีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ ผู้วิจัยมีความสนใจในพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ ตลอดจนคติความเชื่อ โบราณสถาน สิ่งก่อสร้าง ศิลปะในยุคสมัยของพระองค์ จึงอยากรวบรวมเป็นข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ณ สถาบันอยุธยาศึกษา ซึ่งมีความเหมาะสมทั้งด้านการต่อยอดองค์ความรู้ในด้านการศึกษาค้นคว้าและเผยแพร่ข้อมูลตามพันธกิจขององค์กรซึ่งเหมาะสมในการใช้พื้นที่ในการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองมากกว่าศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา ศูนย์ท่องเที่ยวอยุธยา และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา ด้วยมีพื้นที่ในการจัดแสดงงาน ใช้ในการจัดนิทรรศการหมุนเวียน สามารถใช้เป็นห้องจัดตั้งศูนย์ข้อมูล (ต้นแบบ) ได้อย่างดี

ทั้งยังเป็นที่ใช้ความรู้และต่อยอดกับภาครัฐและเอกชนอย่างดียิ่ง และเพื่อเป็นประโยชน์ทางวิชาการ และการท่องเที่ยวต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษารวบรวมข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ด้านแนวคิด คติความเชื่อ ภูมิหลังและสถาปัตยกรรมในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง
2. วิเคราะห์แนวคิดและนโยบายขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาประวัติศาสตร์การท่องเที่ยว ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. วิเคราะห์แนวทางการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองในพื้นที่สถาบันอยุธยาศึกษา เพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ และการท่องเที่ยว

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาวิจัยแนวทางการจัดตั้งและการบริหารจัดการศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เพื่อวิชาการและการท่องเที่ยว

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.1 ด้านเอกสาร

เป็นการเก็บรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้อง และได้มาจากการทบทวนวรรณกรรม (Literature Review) ที่มีบุคคล หน่วยงานหรือสถาบันต่าง ๆ เก็บรวบรวมไว้ เช่น ตำรา หนังสือ เอกสารรายงาน วิทยานิพนธ์ ผลงานวิจัยทางสถิติและตัวเลข รวมถึงข้อมูลที่ได้จากอินเทอร์เน็ต โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำไปกำหนดกรอบแนวคิดงานวิจัยในครั้งนี้ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัยและสร้างความเข้าใจเบื้องต้นของพื้นที่ศึกษาทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ ลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม และเพื่อเป็นแนวทางในการลงพื้นที่วิจัยต่อไป

1.2 ด้านวิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยแนวทางการจัดตั้งและการบริหารจัดการศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเพื่อวิชาการและการท่องเที่ยว ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Document Analysis) และการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยการสำรวจบันทึกภาพถ่าย การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม เพื่อศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยใช้กรอบแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ตามระเบียบวิจัย และนำเสนอผลการวิจัย

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้กำหนดเขตพื้นที่ในการศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดตั้งและการบริหารจัดการ ศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเพื่อวิชาการและการท่องเที่ยว แบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยผู้วิจัยที่กำหนดจากโบราณสถาน สิ่งก่อสร้างสถาน ถาวรวัตถุที่ทรงสร้างในสมัย สมเด็จพระเจ้าปราสาททองและยังคงสภาพให้เห็นจนปัจจุบัน จำนวน 6 แห่ง ได้แก่

1. วัดไชยวัฒนาราม
2. วัดหน้าพระเมรุ
3. พระราชวังบางปะอิน
4. วัดชุมพลนิกายาราม
5. ปราสาทนครหลวง
6. วัดใหม่ประชุมพล

3. ขอบเขตด้านประชากรที่ศึกษา ได้แก่

3.1 ผู้รู้ (Key Informants) ได้แก่ ผู้อำนวยการสถาบันอยุธยาศึกษา เจ้าอาวาสวัด ได้แก่ วัดชุมพลนิกายาราม วัดใหม่ประชุมพล วัดหน้าพระเมรุ และวัดนครหลวง และผู้นำท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยว ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา 6 แห่ง ได้แก่ 1. วัดไชยวัฒนาราม อำเภอพระนครศรีอยุธยา 2. วัดหน้าพระเมรุ อำเภอพระนครศรีอยุธยา 3. พระราชวังบางปะอิน อำเภอบางปะอิน 4. วัดชุมพลนิกายาราม อำเภอบางปะอิน 5. ปราสาทนครหลวง อำเภอนครหลวง 6. วัดใหม่ประชุมพล อำเภอนครหลวง

3.2 ผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) ได้แก่ เจ้าหน้าที่ที่ดูแลโบราณสถาน พระภิกษุ คนงาน จำนวนแห่งละ 2 คน ในแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา 6 แห่ง ได้แก่ 1. วัดไชยวัฒนาราม อำเภอพระนครศรีอยุธยา 2. วัดหน้าพระเมรุ อำเภอพระนครศรีอยุธยา 3. พระราชวังบางปะอิน อำเภอบางปะอิน 4. วัดชุมพลนิกายาราม อำเภอบางปะอิน 5. ปราสาทนครหลวง อำเภอนครหลวง 6. วัดใหม่ประชุมพล อำเภอนครหลวง

3.3 ผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) ได้แก่ ชาวบ้าน ผู้ประกอบการค้าขาย และนักท่องเที่ยว จำนวน 6 แห่ง ๆ ละ 5 คน ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ 1. วัดไชยวัฒนาราม อำเภอพระนครศรีอยุธยา 2. วัดหน้าพระเมรุ อำเภอพระนครศรีอยุธยา 3. พระราชวังบางปะอิน อำเภอบางปะอิน 4. วัดชุมพลนิกายาราม อำเภอบางปะอิน 5. ปราสาทนครหลวง อำเภอนครหลวง 6. วัดใหม่ประชุมพล อำเภอนครหลวง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบไปด้วย

1.1 แบบสำรวจ (Survey) เป็นการสำรวจพื้นฐานในพื้นที่ที่ศึกษาวิจัย เพื่อพิจารณาทางด้านลักษณะภูมิประเทศ อาณาเขต เส้นทางการคมนาคม สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน และสภาพโดยทั่วไปด้านการท่องเที่ยว

1.2 แบบสัมภาษณ์ (Interview) แบ่งการสัมภาษณ์ออกเป็น

1.2.1 แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) เพื่อสัมภาษณ์จาก 1. กลุ่มผู้รู้จำนวน 6 คน ได้แก่ ผู้อำนวยการสถาบันอยุธยาศึกษา ผู้อำนวยการศูนย์ประวัติศาสตร์ และ เจ้าอาวาสวัด ได้แก่ วัดชุมพลนิกายาราม วัดใหม่ประชุมพล วัดหน้าพระเมรุ วัดนครหลวง 2. กลุ่มผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ 6 แห่ง ๆ ละ จำนวน 3 คน 3. นักท่องเที่ยวทั่วไป ในพื้นที่ 6 แห่ง ๆ ละ 5 คน เพื่อให้ทราบความเป็นมา ความสำคัญ ปัญหา เป็นข้อมูลหาแนวทางกำหนดรูปแบบ

1.2.2 ไม่มีโครงสร้าง (Non-structured Interview) เพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ ชาวบ้านในชุมชน ผู้ประกอบการ ในพื้นที่ 6 แห่ง ๆ ละจำนวน 3 คน เพื่อสอบถามการมีส่วนร่วมในการดูแล รักษา พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวขึ้น ๆ

1.3 แบบสังเกต (Observation) แบ่งเป็นการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participatory Observation).

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร เป็นการตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้นจะกระทำไปพร้อม ๆ กันตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัยและหลังจากเสร็จสิ้นการเก็บข้อมูลภาคสนามแล้ว โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งที่ได้จากการบันทึกข้อมูล การถอดเทปสัมภาษณ์ รวมไปถึงภาพถ่ายแต่ละครั้ง จัดหมวดหมู่ข้อมูลตามแต่ละครั้ง จัดหมวดหมู่ข้อมูล ตามแต่ละประเภทที่ตั้งไว้ และจะตรวจสอบดูอีกครั้งหนึ่งว่าข้อมูลที่ได้มามีครบถ้วนเพียงพอและเหมาะสมแก่การนำไปวิเคราะห์

2.2 การเก็บข้อมูลจากภาคสนาม (Field Studies) เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากพื้นที่ทำการวิจัย โดยวิธีการสำรวจเบื้องต้น (Basic Survey) การสัมภาษณ์ที่ไม่เป็นทางการ (Informal Interview) ได้แก่ นักท่องเที่ยว คนในชุมชน และการสัมภาษณ์ที่เป็นทางการ (Formal Interview) ได้แก่ ผู้อำนวยการสถาบันอยุธยาศึกษา เจ้าหน้าที่คูแลวัดไชยวัฒนาราม พระภิกษุวัดหน้าพระเมรุ เจ้าอาวาสวัดนครหลวง ผู้คูแลวัดใหม่ประชุมพล เจ้าหน้าที่พระราชวังบางปะอิน พระภิกษุวัดชุมพลนิกายาราม และบันทึกภาพถ่ายเพื่อเก็บข้อมูลได้อย่างถูกต้องตรงความเป็นจริง

2.3 การจัดการข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล การจัดการข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีจัดหมวดหมู่ จัดลำดับความสำคัญของข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล สรุปและเขียนรายงาน

2.3.1 จัดการข้อมูล ใช้แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต บันทึกข้อมูลลงในสมุดบันทึกหรือแถบบันทึกเสียง บันทึกภาพและวีดิทัศน์

2.3.2 สรุปข้อมูลในแต่ละครั้ง จัดหมวดหมู่ และหาคำตอบตามเนื้อหาของการวิจัย

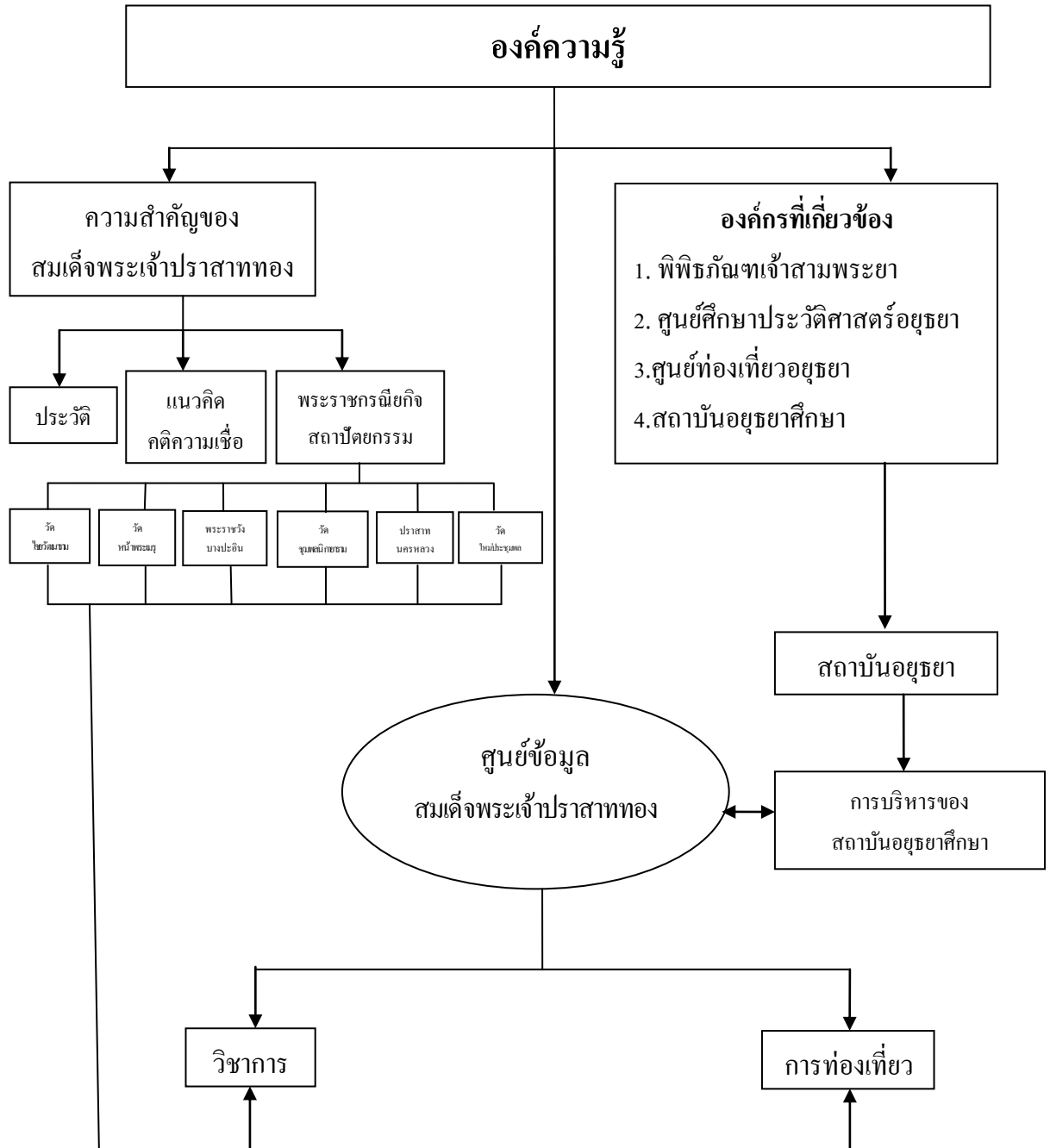
2.3.3 ตรวจสอบข้อมูลขณะเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ตรวจสอบความแม่นยำ (Validity) และความเชื่อถือได้ (Reliability) ทุกครั้งที่เก็บข้อมูลและเพื่อให้ข้อมูลมีความแม่นยำ และครอบคลุมเนื้อหา จะใช้วิธีตรวจสอบสามเส้าในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) ตรวจสอบข้อมูลโดยบุคคลที่เกี่ยวข้อง (Member Checks) หรือสมาชิกในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักฐานต่าง ๆ ในภาคสนามวิจัยตรวจสอบความถูกต้องและครบถ้วนของข้อมูลพื้นฐานตลอดจนกระบวนการแสวงหาความรู้ ความจริงที่กระทำอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

2) เชื่อมโยงข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อสื่อให้เห็นว่าข้อมูลหลักฐาน และผลการวิจัยที่อาศัยการตีความหมายของข้อมูลหลักฐานที่เก็บรวบรวมได้มีความไว้วางใจได้ว่า มีความถูกต้อง ตรงตามความเป็นจริงที่นำเสนอในทางปฏิบัติกระทำโดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหลากหลายแหล่ง (Data Triangulation) หลากหลายวิธี (Methodological Triangulation) และโดยนักวิจัยหลายคน (Investigator Triangulation) เพื่อเป็นการตรวจสอบความไว้วางใจ และสามารถเข้าถึงข้อเท็จจริง (Fact) หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยที่ผู้วิจัย ต้องการสืบค้นหาคำตอบได้อย่างละเอียด ถี่ถ้วน และลุ่มลึกมากยิ่งขึ้น

2.4 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำเสนอการสรุปตีความเทคนิค ดำเนินการตรวจสอบแบบสามเส้า (Methodological Triangulation) และนำเสนอข้อมูลการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ให้สอดคล้องกับประเด็นต่าง ๆ ที่ได้นำเสนอทั้งหมดโดยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ เปรียบเทียบข้อมูล แนวคิดการวิจัย นำมาบรรยายขั้นตอนการวิเคราะห์ ข้อมูล 4 ขั้นตอน เกี่ยวกับความเป็นมาและความสำคัญ และรูปแบบการบริหารจัดการศูนย์ข้อมูล สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เพื่อวิชาการและการท่องเที่ยว โดยการนำข้อมูลมาสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ต้นแบบแนวทางการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลเฉพาะของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง และสนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อย่างเป็นระบบ ตากระบวน การที่ยอมรับในระดับสากล
2. ทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจ เข้าถึงแหล่ง โบราณสถาน รวมถึงบริบทที่เกี่ยวข้อง และให้เกิดความหลากหลาย ด้านเส้นทาง การท่องเที่ยวทางเลือกและ เข้าใจเกี่ยวกับ โบราณสถาน ศิลปะในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองอย่างมีองค์ความรู้
3. ได้ประโยชน์ด้านการบริหารจัดการของภาครัฐ เอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ด้านการท่องเที่ยว ให้สอดคล้องและตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว
4. สนับสนุนให้เกิดรายได้ในการท่องเที่ยว ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวิชาการด้านประวัติศาสตร์ ทำให้เกิดประเด็นมีสาระในการท่องเที่ยว โดยไม่ซ้ำด้านการท่องเที่ยว แต่เป็นการท่องเที่ยวทางเลือก ตามรอยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ศูนย์ข้อมูล หมายถึง เป็นสถานที่รวบรวมข้อมูล เช่นพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ สิ่งก่อสร้าง โบราณสถาน สถานที่ที่เกี่ยวข้อง โดยเป็นการรวบรวมจัดหมวดหมู่อย่างเป็นระบบ และเผยแพร่แก่ผู้สนใจได้ศึกษา
2. ประวัติศาสตร์ในสมัยพระเจ้าปราสาททอง หมายถึง ช่วงสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ขึ้นครองราชย์ ระหว่าง พ.ศ. 2172 ถึง พ.ศ. 2199 รวม 27 ปี
3. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่ง ที่แสดงความเป็นมรดก ทางวัฒนธรรม พระราชวัง โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัด ประเพณี ศิลปะทุกแขนง เพื่อให้ นักท่องเที่ยว ได้รู้ถึงประวัติศาสตร์ คุณค่าทางศิลปะ ประเพณี วัฒนธรรมที่สืบทอดในยุคสมัยนั้น
4. การบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง กิจกรรม รูปแบบการปฏิบัติการ ให้เป็นไปตามนโยบาย หรือแผนที่วางไว้ การจัดการท่องเที่ยวจึงเป็นกระบวนการของกิจกรรมที่ ต่อเนื่องและประสานงานกัน ซึ่งเน้นรูปแบบกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วยของค์ประกอบ 3 ด้าน คือ ด้านดึงดูดใจ ด้านรองรับการท่องเที่ยว และด้านการจัดการท่องเที่ยว
5. ศักยภาพทางการท่องเที่ยว หมายถึง ความพร้อมทางการท่องเที่ยวด้านต่าง ๆ ประกอบด้วย
  - 1) ด้านการดึงดูดใจการท่องเที่ยว 2) ด้านการรองรับการท่องเที่ยว 3) ด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ต้องการศึกษา แนวทางการจัดตั้งและการบริหารจัดการศูนย์ข้อมูล สมเด็จพระเจ้าปราสาททองเพื่อวิชาการและการท่องเที่ยว โดยแยกประเด็นออกดังนี้

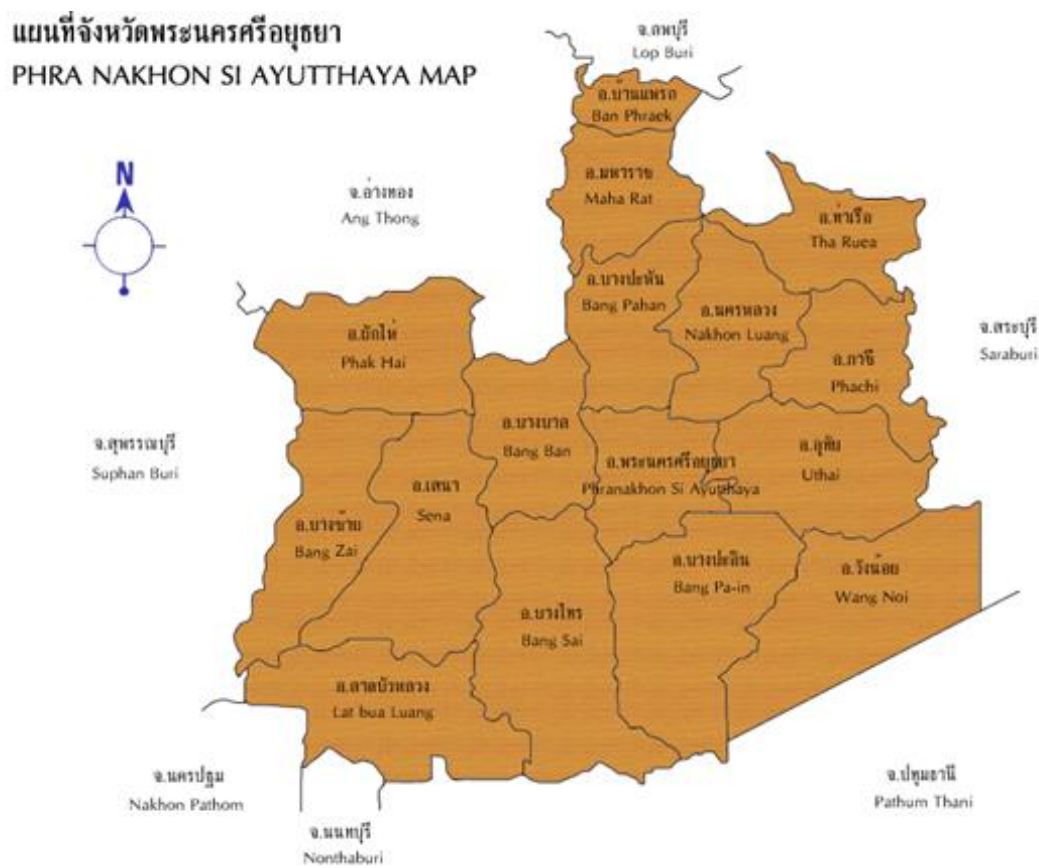
1. ลักษณะทางภูมิศาสตร์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. ประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา
3. ประวัติศาสตร์ศิลปะอยุธยา
4. แนวคิดและทฤษฎี
5. นโยบายภาครัฐที่เกี่ยวข้อง
6. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ลักษณะทางภูมิศาสตร์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1. **อาณาเขต** กรุงศรีอยุธยา ตั้งอยู่ในที่ราบลุ่มภาคกลางของประเทศไทยบริเวณที่แม่น้ำสำคัญ 3 สาย ไหลมาบรรจบกัน คือ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำลพบุรี และแม่น้ำป่าสัก พื้นที่ก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา แบ่งออกเป็นเมืองใหญ่เมืองน้อย มีอิสระในการปกครองไม่ขึ้นต่อกัน เช่น ทางภาคเหนือมีอาณาจักรล้านนา และอาณาจักรสุโขทัย ภาคใต้ มีเมืองนครศรีธรรมราช ทางภาคตะวันตกมีเมืองสุพรรณบุรี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลางมีอิทธิพลของแพร่หลายอยู่ก่อน โดยมีศูนย์กลางสำคัญอยู่ที่เมืองลพบุรี เชื่อกันว่าบริเวณเมืองอยุธยาเคยเป็นที่ตั้งของเมือง “อโยธยา” ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านของเมืองลพบุรีมาก่อน (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 12)

2. **ลักษณะภูมิประเทศ** อยุธยาถูกออกแบบเป็นเมืองน้ำ ผังเมืองที่สมบูรณ์ เพราะมีแม่น้ำหลัก 3 สาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยา, แม่น้ำลพบุรี และ แม่น้ำป่าสัก การสร้างเมืองของชาวอยุธยาได้รักษาแม่น้ำลำคลองของเดิม และมีการขุดคูลำคลองเพิ่มเติมเพื่อเป็นแนวเชื่อมต่อกับแม่น้ำลำคลองเดิม ในตัวเมืองมีคูคลองสายหลักมากกว่า 10 สายขึ้นใหม่ในแนวเหนือจรดใต้ และตะวันออกจรดตะวันตก มีการแบ่งเขตพื้นที่เป็นเขตวัด เขตวัง และที่อยู่อาศัยอย่างเป็นระเบียบ มีถนนขนานไปกับแนวคูคลอง สร้างเป็นถนนดิน และถนนอิฐ นอกจากนี้มีการสร้างสะพานสร้างข้ามจำนวนมาก มีทั้งสะพานไม้ สะพานก่ออิฐ สะพานก่อด้วยศิลาแลง และสะพานสายโซ่ ซึ่งเป็นสะพานยกได้อีกแบบหนึ่ง รวมมากกว่า 30 สะพาน (กรมศิลปากร, 2551, หน้า 17 - 19)

จังหวัดพระนครศรีอยุธยาตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มภาคกลางตอนล่างของประเทศห่างจากกรุงเทพมหานคร ทางถนนสายเอเชีย ประมาณ 75 กิโลเมตร ทางรถไฟประมาณ 72 กิโลเมตร และทางเรือประมาณ 103 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 2,556.64 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,579,900 ไร่ นับว่าเป็นจังหวัดที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับที่ 63 ของประเทศไทย และเป็นอันดับที่ 11 ของจังหวัดในภาคกลาง ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็น ทุ่งนา ไม่มีภูเขา ไม่มีป่าไม้ มีแม่น้ำไหลผ่าน 4 สาย ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำลพบุรีและแม่น้ำน้อย รวมความยาวประมาณ 200 กิโลเมตร มีลำคลอง ใหญ่ น้อย ประมาณ 1,254 คลอง เชื่อมต่อกับแม่น้ำเกือบทั่วบริเวณพื้นที่

ภาพที่ 2 แผนที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (องค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา)

อาณาเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้
 ทิศเหนือ ติดต่อกับ จังหวัดอ่างทอง และ จังหวัดลพบุรี
 ทิศใต้ ติดต่อกับ จังหวัดนครปฐม จังหวัดนนทบุรีและจังหวัดปทุมธานี
 ทิศตะวันออก ติดต่อกับ จังหวัดสระบุรี
 ทิศตะวันตก ติดต่อกับ จังหวัดสุพรรณบุรี

ประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา

กรุงศรีอยุธยาเป็นราชอาณาจักรไทยที่มีความเจริญรุ่งเรืองสืบต่อกันมาถึง 417 ปี มีพระมหากษัตริย์ปกครองบ้านเมือง 33 พระองค์ เริ่มจากพระเจ้าอู่ทอง พ.ศ. 1893 จนถึงวาระสุดท้าย เสียกรุงแก่พม่า เมื่อวันที่ 7 เมษายน พ.ศ. 2310 รวมราชวงศ์ที่ทรงปกครองอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาถึง 5 ราชวงศ์คือ ราชวงศ์สุพรรณภูมิ ราชวงศ์สุโขทัย ราชวงศ์ปราสาททอง ราชวงศ์บ้านพลูหลวง

ฐานะของการเป็นราชธานีแห่งราชอาณาจักรสยาม สามารถแบ่งประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาออกเป็นช่วงสมัยต่าง ๆ 3 ตอน ดังนี้คือ

1. ประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาตอนต้น สมัยสมเด็จพระรามาธิบดี ที่ 1 – รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ) การสถาปนากรุงศรีอยุธยาปี พ.ศ. 1893 - 1912) ซึ่งเป็นต้นราชวงศ์อู่ทอง หรือราชวงศ์เชียงราย ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยา ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 1893 โดยรวบรวมเมืองที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติเข้าด้วยกัน โดยมีเมืองลพบุรี (ละโว้) และเมืองสุพรรณเป็นแกนนำ ความเข้มแข็งของอยุธยาส่วนหนึ่งมาจากเมืองทั้ง 2 เมืองนี้เป็นฐานอำนาจสำคัญ ระเบียบการปกครองในระยะแรกพระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจสูงสุดอยู่ที่ศูนย์กลางคือเมืองหลวง ในส่วนท้องถิ่นเมืองลูกหลวงต่าง ๆ จะมีการแต่งตั้งเจ้าเมืองไปปกครองในลักษณะเครือญาติ เมืองลพบุรี (ละโว้) และเมืองสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นแกนนำถือได้ว่าเป็นเมืองลูกหลวงที่มีความสำคัญมาก รองจากกรุงศรีอยุธยา เห็นได้จากการที่พระเจ้าอู่ทองได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระรามศวรขึ้นเป็นอุปราชไปครองเมืองลพบุรี (กรมศิลปากร, 2512, หน้า 2)

ทรงขยายขอบเขตทางการเมืองจากศูนย์กลางคือ พระนครศรีอยุธยาขึ้นไปสู่เมืองต่าง ๆ เมื่อแรกสร้างเมืองมีเมืองในเขตชั้นธานีจำนวน 16 เมือง ได้แก่ มะละกา ชวา ตะนาวศรี นครศรีธรรมราช ทวาย เมะตะมะ เมะลำเลิง สงขลา จันทบุรี พิษณุโลก สุโขทัย พิษัย สวรรคโลก พิจิตร กำแพงเพชร และนครสวรรค์ และทรงสถาปนาพระบรมราชาธิราชที่ 1 หรือขุนหลวงพะงั่ว ซึ่งทรงเป็นพระเชษฐาของพระมหาสีของพระเจ้าอู่ทองให้ครองเมืองสุพรรณบุรี อันเป็นฐานอำนาจ

ของราชวงศ์สุวรรณภูมิ ซึ่งเป็นเมืองที่มีอำนาจทางการทหารเป็นอย่างมากเมื่อเปรียบเทียบกับเมืองลพบุรี เมื่อสิ้นรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอู่ทองสมเด็จพระรามศวร ได้ครองราชย์สมบัติอยู่ 1 ปี สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 เสด็จจากเมืองสุพรรณ สมเด็จพระรามศวรทรงทราบก็ได้ถวายพระราชสมบัติให้แล้วเสด็จกลับขึ้นไปครอบเมืองลพบุรีดังเดิม

ในรัชกาลพระบรมราชาธิราชที่ 1 หรือขุนหลวงพะงั่ว ซึ่งทรงเป็นต้นราชวงศ์สุพรรณภูมิ ครองราชย์สมบัติเมื่อ พ.ศ. 1913 – 1931 ได้มีการทำสงครามเพื่อขยายอาณาเขตไปสู่เขมร และดินแดนทางเหนือ คือ อาณาจักรสุโขทัยได้สำเร็จ ครั้งสุดท้ายเสด็จสวรรคตกลางทางขณะเสด็จไปตีเมืองซากังราวเมื่อ ปี พ.ศ.1921 (กรมศิลปากร, 2515, หน้า 444 – 445)

ในรัชกาลสมเด็จพระนครินทร์หรือสมเด็จพระอินทราชา ครองราชย์สมบัติอยู่ระหว่าง พ.ศ. 1952 – 1967 เป็นพระมหากษัตริย์ราชวงศ์สุพรรณภูมิที่เสด็จมาจากเมืองสุพรรณบุรี ทรงปลดสมเด็จพระยารามราชาออกจากราชบัลลังก์แล้วขึ้นครองราชย์สมบัติแทน ในรัชกาลนี้ อาณาจักรสุโขทัยได้ตกอยู่ภายใต้อำนาจอยุธยาอย่างแท้จริงภายหลังจากที่สมเด็จพระนครินทร์เสด็จขึ้นปราบจลาจล ณ เมืองสุโขทัย (กรมศิลปากร, 2515, หน้า 446) กรุงศรีอยุธยาในรัชกาลของพระองค์นั้นมีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจมาก อันเนื่องมาจากการติดต่อค้าขาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับจีน ปรากฏความสัมพันธ์ทางการทูตและการค้าขาย รวมไปถึงประเทศอื่น ๆ อีกด้วยภายหลังจากที่สมเด็จพระนครินทร์เสด็จสวรรคตลงเมื่อ พ.ศ. 1967 สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 หรือเจ้าสามพระยา ซึ่งเป็นพระโอรสได้ขึ้นครองราชย์สมบัติระหว่างปี พ.ศ. 1967 – 1991 ภายหลังจากเสร็จสงครามราชบัลลังก์ระหว่างเจ้าอ้ายพระยาและเจ้ายี่พระยาแล้ว ในรัชกาลนี้ได้มีการยกทัพไปตีเมืองเขมรมาไว้ในอำนาจ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2524, หน้า 137) ได้สำเร็จและมีการสถาปนาพระโอรสเป็นพระอุปราชให้ไปครองเมืองหัวเมืองฝ่ายเหนือเป็นครั้งแรก ณ เมืองพิษณุโลก

เมื่อสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 เสด็จสวรรคต สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระราชโอรสได้ขึ้นครองราชย์สมบัติเมื่อ พ.ศ. 1991 ในระยะแรกที่พระองค์ขึ้นครองราชย์สมบัตินั้นหัวเมืองฝ่ายเหนือยังมีความวุ่นวายกระด้างกระเดื่องและหันไปฝักใฝ่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาแล้วตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 ซึ่งในขณะนั้นพระราชบิดาได้โปรดให้พระองค์ (สมเด็จพระรามศวร) ไปปกครองดูแลหัวเมืองฝ่ายเหนือ ณ เมืองพิษณุโลก ซึ่งเป็นเมืองลูกหลวง เนื่องจากพระองค์ทรงเป็นราชโอรสซึ่งมีเชื้อสายราชวงศ์พระร่วง เพราะพระมารดาทรงเป็นธิดาของพระมหาธรรมราชาที่ 4 ซึ่งได้เคยครองเมืองพิษณุโลกมาแต่เดิม และยังสืบสายโลหิตราชวงศ์พระร่วงของพ่อขุนรามคำแหงอีกด้วย (ผ่องศรี ยอดกุศล, 2515, หน้า 51)

ภายหลังที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถขึ้นครองราชย์สมบัติแล้ว เหตุการณ์ความวุ่นวายทางเมืองเหนือยังคงดำเนินอยู่ เมื่อ พ.ศ. 2004 พระยาเซลิ้งเป็นขบถชักนำศึกเข้าเมืองเชียงใหม่มายึดเมืองพิษณุโลกและกำแพงเพชร ทำให้เกิดสงครามระหว่างสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถและพระเจ้าติโลกราชแห่งเมืองเชียงใหม่ติดต่อกันหลายปี สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจึงตัดสินใจพระทัยย้ายไปประทับอยู่ที่เมืองพิษณุโลกเพื่อดูแลรักษาเมืองด้านเหนือในปี พ.ศ. 2006 ซึ่งเป็นการยกฐานะเมืองพิษณุโลกขึ้นเป็นเมืองหลวงของอาณาจักร และลดฐานะของกรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองลูกหลวงทางทิศใต้แล้วแต่งตั้งพระราชโอรสไปครอง ทางเหนือจึงเป็นศูนย์กลางอาณาจักรทั้งหมดตลอดรัชกาลของพระองค์ (พ.ศ. 2006 – 2031) ซึ่งมีส่วนทำให้วัฒนธรรมจากทางเหนือแพร่มาสู่กรุงศรีอยุธยาอย่างมากในช่วงนี้ เห็นได้ชัดเจนจากรูปแบบทางศิลปกรรม และวัฒนธรรมทางด้านพุทธศาสนา

พระราชกรณียกิจทางด้านศาสนาของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ อันได้แก่ การออกผนวชที่วัดจุฬามณี ณ เมืองพิษณุโลก ระหว่างที่ทรงครองราชย์สมบัติในปี พ.ศ. 2008 การบูรณะวัดพุทธชินราช และการโปรดให้จัดงานสมโภชบำเพ็ญกุศลแด่พระสงฆ์ พรหมมณี พระราชทานทรัพย์แก่ข้าราชการและราษฎรรวมทั้งทรงโปรดให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตร่วมกันแต่งมหาชาติคำหลวง ซึ่งเป็นวรรณคดีที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาเรื่องแรกในสมัยอยุธยา ขึ้นในปี พ.ศ. 2025 นั้น ถึงแม้ว่าพระราชกรณียกิจดูเหมือนจะเป็นการดำเนินรอยตามครรลองของขนบธรรมเนียมโบราณแห่งกษัตริย์สุโขทัย (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2524, หน้า 144) แต่ก็เป็ผลสำเร็จที่ทำให้ชาวสุโขทัยเกิดความชื่นชมและยอมรับพระองค์กับประชาชนทางเหนือได้เป็นอย่างดีอีกกล่าวคือ พุทธศาสนาในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้กลายเป็นฐานทางการเมืองที่ทำให้เกิดอำนาจในการปกครองบนรากฐานของศีลธรรม

ความเปลี่ยนแปลงทางการปกครองในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนี้นับได้ว่ามีความสำคัญที่สุดเพราะได้ถูกใช้เป็นรากฐานการปกครองในระยะต่อ ๆ มา กล่าวคือ ระบบศักดินาได้ก่อตัวขึ้นเต็มรูปแบบ อันเกิดจากความพยายามสร้างความมั่นคงในระบบอำนาจของสถาบันกษัตริย์ การมีพระราชอาณาเขตที่กว้างขวางจำเป็นต้องมีการจัดระเบียบการปกครองที่รัดกุม การปกครองส่วนกลางหรือราชธานีแต่เดิมนั้นพระมหากษัตริย์จะทรงมีพระราชอำนาจเด็ดขาดในการบริหารและแบ่งการปกครองเป็น 4 ส่วนได้แก่ เวียง (เมือง) วัง คลัง และนา โดยมีขุนนางทำหน้าที่ในแต่ละส่วน ซึ่งทำให้กิจการของทหารและพลเรือนปะปนกันมาก จึงทรงแยกระบบดังกล่าวที่สำคัญดังนี้ได้แก่

1. ตั้งธรรมเนียมกระทรวง ทบวง กรม แยกหน้าที่ราชการออกเป็นฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือนอย่างเด็ดขาด

2. ตั้งธรรมเนียมศักดินา คือ การสร้างกฎหมายเพื่อกำหนดค่าของคนทุกคนในประเทศด้วยการใช้ระบบที่ดินเป็นจำนวนไร่เปรียบเทียบค่านั้น โดยบุคคลในราชตระกูลจะมีศักดินาสูงกว่าบุคคลสามัญ พระมหากษัตริย์ จะทรงกำหนดยศและตำแหน่งราชการตามลำดับชั้นต่าง ๆ ซึ่งธรรมเนียมศักดินานี้จะใช้เป็นหลักในการบังคับบัญชา การบำเหน็จความดีความชอบ การชำระคดีความและปรับไหมในโรงศาล ซึ่งการสร้างกลไกของระบบศักดินาดังกล่าวเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนที่มีความสามารถยกระดับชั้นของตนให้สูงขึ้นได้โดยการทำความคิดความชอบต่อสถาบันพระมหากษัตริย์

2.1. เปลี่ยนการปกครองหัวเมืองแบบเดิมที่ให้เจ้าเมืองปกครองกันเอง เป็นการรวมอำนาจการปกครองเข้าสู่ศูนย์กลาง แบ่งระดับหัวเมืองออกเป็นชั้นต่างๆ ตามความสำคัญ และส่งขุนนางผู้ใหญ่ ฝ่ายสมุหนายกและสมุหกลาโหมไปปกครองโดยให้ขึ้นตรงต่อราชธานี

2.2. มีการปรับปรุงกฎหมายและออกกฎหมายต่าง ๆ เพิ่มเติมในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งต่อมาได้ถูกรวบรวมเป็นตำรากฎหมายซึ่งเรียกว่า “กฎหมายตราสามดวง” ในรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ที่เป็นแบบฉบับของกฎหมายไทยในปัจจุบัน

ภายหลังที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จสวรรคตลงสมเด็จพระบรมราชาธิบดีที่ 3 (พระอินทราชาธิราชที่ 2) ได้ทรงย้ายเมืองหลวงกลับมาที่กรุงศรีอยุธยาตามเดิม ฐานอำนาจทางการเมืองการปกครองทำมั่นคงในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ส่งผลให้กรุงศรีอยุธยามีความเรียบร้อยต่อมา ในปี พ.ศ. 1967 มีความเคลื่อนไหวที่สำคัญทางศาสนาได้แก่ การประดิษฐานพุทธศาสนิกายสิงหลิกขุหรือลังกาวงศ์ในกรุงศรีอยุธยา หลังจากที่พระสงฆ์ 8 รูป จากอาณาจักรสยามและ 25 รูป จากนครเชียงใหม่ได้อุปสมบทใหม่ ณ แม่น้ำ กัลยาณี ในศรีลังกา แล้วกลับมาทำอุปสมบทกรรมใหม่ให้กับพระมหาสิลวิสุทธิ ทรงเป็นพระอาจารย์ของพระมหาลีในสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 กับพระมหาเถรสังฆมณโกวิท ที่กรุงศรีอยุธยา

การขยายอำนาจทางการเมือง และการติดต่อสัมพันธ์กับอาณาจักรที่เจริญรุ่งเรืองมาก่อนได้แก่ สุโขทัยและเขมร ทำให้กรุงศรีอยุธยาได้รับรูปแบบทางสังคมวัฒนธรรมจากอาณาจักรทั้งสอง ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากวัฒนธรรมทางศาสนา แนวทางการปฏิบัติด้านพิธีกรรมและรูปแบบศิลปกรรม

เนื่องจากพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักของกรุงศรีอยุธยาที่พระมหากษัตริย์และประชาชนนับถือ พระมหากษัตริย์จึงมีหน้าที่หลักในการส่งเสริมพุทธศาสนา เพื่อกรรมดีและผลทางการเมืองที่จะเสริมสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันกษัตริย์ ดังนั้น พระราชฐานของพระมหากษัตริย์อยุธยาในระยะแรกจึงทรงเป็นพุทธราชา

ถึงแม้ว่าเมื่อกรุงศรีอยุธยายึดครองเขมรได้ จะรับเอาธรรมเนียมประเพณี กษัตริย์ในศาสนาพราหมณ์ของเขมรมาใช้ เพื่อเป็นเครื่องมือส่งเสริมพระราชอำนาจทางการเมืองในฐานะเทวราชาผู้ทรงอำนาจเด็ดขาด และความศักดิ์สิทธิ์ในมณฑล มีเมืองหลวงเป็นศูนย์กลางการปกครองเมืองบริวารอยู่โดยรอบ (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2535, หน้า 53) แต่ธรรมเนียมประเพณีในศาสนาพราหมณ์ที่รับเข้ามานี้ก็ได้รับเลือกสรรสาระแนวทางปฏิบัติและการให้ความหมายตามบริบทของสังคมไทยที่ไม่ขัดต่อความเป็นธรรมิกราชตามหลักพุทธธรรมที่เป็นรากฐานอยู่เสมอ (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2535, หน้า 56 – 60) กล่าวคือ ระบบจริยธรรมในศาสนาพุทธ ยังคงเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสำคัญสำหรับพระมหากษัตริย์ ที่จะเป็นส่วนที่ใช้ในการควบคุมพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ให้ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา ธรรมเนียมปฏิบัติดังกล่าว ได้แก่ ทศพิธราชธรรม สังคหวัตถุ และจักรวรรดิวัตร เป็นต้น (หม่อมราชวงศ์ศีกฤทธิ ปราโมช, 2525, หน้า 41)

ความเป็นสมมติเทพของกษัตริย์อยุธยาไม่ได้เฉพาะเจาะจงว่าเป็นสมมติเทพองค์ใด โดยเฉพาะแต่เป็นการผนวกเอาลักษณะของเทพหลาย ๆ องค์ไว้ทั้งพระศิวะ พระนารายณ์ พระพรหม และพระอินทร์ สะท้อนให้เห็นจากระเบียบพิธีกรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ ได้แก่ การทำพิธีกลบบตรสุเมเพลิง ในการถวายพระนามพระองค์และพระนครเป็นพิธีกรรมแบบพราหมณ์ ส่วนพิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่สำคัญในฐานะพุทธราชา ได้แก่ การสถาปนา พระมหาธาตุประจำเมือง การสร้าง-ปฏิสังขรณ์วัด และอุปถัมภ์พระภิกษุ เป็นต้น

2. ประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาตอนกลาง สมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 – รัชกาลสมเด็จพระอาทิตย์วงศ์ ประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาตอนกลาง เริ่มตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 ในปี พ.ศ. 2031 ถึงสิ้นรัชกาลสมเด็จพระอาทิตย์วงศ์ ในปี พ.ศ. 2172 รวม 142 ปี ภายใต้การปกครองของ 2 ราชวงศ์ คือ ราชวงศ์สุพรรณภูมิ และราชวงศ์สุโขทัย

สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ได้เริ่มมีการติดต่อกับชาวโปรตุเกสซึ่งเป็นชาวตะวันตกเป็นชาติแรกที่ส่งทูตเข้ามาติดต่อกับราชสำนักอยุธยา เมื่อปี พ.ศ. 2054 (จาซินโต โจเซ โคนาสซิเมนตุโมวรา อ่างถึงใน ประทีป เฟ็งตะโก, 2541, หน้า 10) หลังจากที่ยุทธยามีการค้าขายกับจีนมาก่อนหน้านั้นแล้ว โดยสัญญาทางพระราชไมตรีกับโปรตุเกสฉบับแรกเมื่อปี พ.ศ. 2059 สำหรับชาวตะวันตกอื่น ๆ ได้แก่ สเปนและฮอลันดา เข้ามาติดต่อกับอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. 2133 – 2148) ส่วนชาวอังกฤษเข้ามาในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2153 – 2171)

ทำให้มีการติดต่อการค้า และการเผยแพร่ศาสนาคริสต์ รวมทั้งการนำเทคโนโลยีด้านต่าง ๆ มาสู่ กรุงเทพฯ เช่น การสร้างสถาปัตยกรรมจำพวกป้อมปราการ และปืนใหญ่ การแผ่ขยายอำนาจไปทางตะวันตกทำให้เกิดสงครามกับพม่าในช่วงรัชกาลพระไชยราชาธิราช สงครามครั้งแรกคือ สงครามเชียงกราน ที่ทหารอาสาชาวโปรตุเกสได้มีส่วนร่วมรบทำให้กรุงเทพฯ ได้รับชัยชนะ ในช่วงรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ความขัดแย้งระหว่างไทยกับพม่าเริ่มก่อตัวขึ้นราชพงศาวดาร กรุงเทพฯ ระบุว่าเหตุการณ์สำคัญเรื่องสมเด็จพระสุริโยทัย พระมเหสีของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ทรงสิ้นพระชนม์ในการสงครามกับพม่า บ้านเมืองยังคงวุ่นวายจากปัญหาทางด้านสงคราม ทั้งสงครามกับเขมร (พระยาละแวก) และพม่า มีการสร้างเสริมกำแพงเมืองเพื่อเตรียมรับศึกจากภายนอก การทำสงครามดังกล่าวทำให้เกิดการบ้านเมืองระส่ำระสาย มีการกวาดต้อนผู้คน และการอพยพหลายครั้ง ความวุ่นวายทางการเมืองดังกล่าวส่งผลให้การสร้างและการทำนุบำรุง สถาปัตยกรรมทางศาสนา ในช่วงเวลานี้มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์และศิลปะ โบราณวัตถุสถาน ไม่มากนักจนกระทั่งปี พ.ศ. 2112 ในรัชกาลพระมหินทราธิบดี กรุงเทพฯ ก็ต้องพ่ายแพ้สงครามแก่พม่าในสมัยพระเจ้าบุเรงนอง และตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าเป็นระยะเวลา 15 ปี ในช่วงที่ กรุงเทพฯ เป็นเมืองขึ้นของพมานี้ ทำให้อยุธยาได้รับวัฒนธรรมทางด้านต่าง ๆ ทั้งจากสุโขทัย และจากพม่ามาด้วย ดังที่เห็นได้ชัดเจนได้แก่ ส่วนฐานเจดีย์ประธาน วัดภูเขาทอง ซึ่งมีเอกสารระบุว่าพระเจ้าบุเรงนองทรงสร้างภายหลังจากที่พระองค์โจมตีกรุงเทพฯ ได้

การปกครองอยุธยาของสมเด็จพระมหาธรรมราชา เริ่มต้นในปี พ.ศ. 2112 ซึ่งเป็นเชื้อสายราชวงศ์สุโขทัยทางพระราชบิดา มีพระราชโอรสองค์โต คือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2117 สมเด็จพระนเรศวรมหาราชครั้งดำรงตำแหน่งพระมหาอุปราชทรงประกาศอิสรภาพ ทำให้กรุงเทพฯ หลุดพ้นจากการเป็นเมืองขึ้นของพม่า และเมื่อพระองค์ขึ้นครองราชย์สมบัติ (พ.ศ. 2133 – 2148) ก่อนขึ้นครองราชย์สมบัติ พระองค์พร้อมพระอนุชา ทรงยกกองทัพขึ้นไปตี ล้านนาและเชียงใหม่ ซึ่งเป็นฐานที่มั่นของพม่า เจ้าเมืองเชียงใหม่ยอมสวามิภักดิ์ ทรงได้ทำการ สงครามขยายอาณาเขต และปราบปรามเมืองที่กระด้างกระเดื่อง ได้แก่ ล้านช้าง และไทยใหญ่ การชนะสงครามครั้งสำคัญหลายครั้งส่งผลให้เกิดความมั่นคงทางการเมืองแก่กรุงเทพฯ และมีความสงบเรียบร้อยซึ่งเป็นผลดีต่อการพัฒนาบ้านเมืองระยะต่อ ๆ มา

ในช่วงตอนปลายของสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถซึ่งเป็นพระอนุชาของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (ครองราชย์สมบัติ พ.ศ. 2148 – 2153) และในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (ครองราชย์สมบัติ พ.ศ. 2153 – 2171) ชาวตะวันตกเริ่มมีบทบาทในการค้าขายและเผยแพร่ศาสนาคริสต์ (กรมศิลปากร, 2516, หน้า 2 – 3) แต่พุทธศาสนาก็ยังคงเป็นที่นับถือของพระมหากษัตริย์และประชาชนอยู่อย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมนั้น พุทธศาสนา

มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก ทรงโปรด ฯ ให้มีการแต่งกายพิมพ์มหาชาติซึ่งเป็นวรรณกรรมทำนอง ร่ายยาวรวม ไปถึงการพบรอยพระพุทธรูปที่สระบุรี เป็นที่มาของงานนมัสการพระบาทอันเป็น พระราชประเพณีสืบต่อมา

ตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (พ.ศ. 2034) ถึงสิ้นรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2171) รวมระยะเวลา 137 ปี ทางด้านสถาปัตยกรรมสมัยนี้นิยมสร้างเจดีย์ทรงกลมเป็นประธาน ของวัดสืบเนื่องจากเมื่อครั้งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จขึ้นไปเสวยราชย์ ณ เมืองพิษณุโลก เมื่อ พ.ศ. 2006 คงได้นำแบบอย่างเจดีย์ทรงกลมแบบสุโขทัยลงมาสร้างยังกรุงศรีอยุธยา

3. ประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาตอนปลาย สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง – รัชกาล สมเด็จพระเจ้าเอกทัศน์ ประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาตอนปลาย เริ่มตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้า ปราสาททอง ในปี พ.ศ. 2173 ถึงเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 เมื่อปี พ.ศ. 2310 ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้า เอกทัศน์ รวม 137 ปี เป็นสมัยของการปรับเปลี่ยนอำนาจจากกลุ่มกษัตริย์ไปสู่อำนาจของกลุ่มขุนนาง ราชวงศ์ปราสาททอง และราชวงศ์บ้านพลูหลวง

สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงเป็นกษัตริย์ต้นราชวงศ์ปราสาททอง ปกครองกรุงศรี อยุธยาในช่วงปี พ.ศ. 2172- 2199 ก่อนขึ้นครองราชย์สมบัติสมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงเป็น ขุนนางที่มีตำแหน่งสูงสุด คือเจ้าพระยาโกษาธิบดีศรีวิชัย ซึ่งมีความอำนาจทางการเมืองอย่างมาก ทำให้ในสมัยของพระองค์กรุงศรีอยุธยามีความเจริญรุ่งเรืองอันเนื่องมาจากการมีฐานอำนาจและ ความเข้มแข็งของพระองค์ตั้งแต่ยังไม่ได้ขึ้นครองราชย์สมบัติ พระองค์ได้ปลดสมเด็จพระเอกทัศน์ ออกจากบัลลังก์แล้วปราบดาภิเษกพระองค์ขึ้นเป็นกษัตริย์ การที่พระองค์ไม่มีสิทธิอันชอบธรรม ในการขึ้นครองราชย์สมบัตินี้ ทำให้พระองค์ได้พยายามทุกวิถีทางเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของบุคคล ในสังคมและประเทศใกล้เคียง ด้วยการแสดงออกทางวัตถุและทำการฟื้นฟูพระราชพิธีทางศาสนา อันเกี่ยวข้องกับลัทธิเทวราชามาใช้ เพื่อยกฐานะของพระองค์ขึ้นเป็นเทวราชา รวมทั้งทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาและปกครองบ้านเมืองด้วยทศพิธราชธรรมอันประเสริฐ เพื่อแสดงความเป็น ธรรมราชาควบคู่กันไปด้วย

การตีเขมรได้ในรัชสมัยพระองค์ มีส่วนทำให้เกิดการสถาปนาลัทธิเทวราชาขึ้นอีกครั้ง หลังจากทีพระมหากษัตริย์องค์ก่อน ๆ ได้ปฏิบัติพระองค์เป็นธรรมราชาอย่างเคร่งครัด ดังเช่น ในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระเอกาทศรถ และพระเจ้าทรงธรรม ซึ่งความเป็นเทวราชา ในรัชกาลของพระองค์ได้สะท้อนออกมาให้เห็นอย่างชัดเจนจากลักษณะทางสถาปัตยกรรมขนาดใหญ่ ซึ่งพระองค์โปรด ฯ ให้สร้างขึ้น ได้แก่ วัดไชยวัฒนาราม และปราสาทนครหลวง ที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบและคติที่รับอิทธิพลมาจากคติเทวราชาของเขมร การประกอบพระราชพิธีลบ

ศักราชเมื่อปี พ.ศ. 2181 ในสมัยของพระองค์ โดยพระราชพิธีสถาปนาจักรวรรดิที่มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 3 ประการคือ

1. ระงับความระส่ำระสายอันเกิดจากการทำนายนถึงเหตุการณ์ที่จะมีในจุลศักราช 1000
2. เพื่อฟื้นฟูพระราชพิธีอันแสดงความสำคัญของกษัตริย์
3. เพื่อประกาศความยิ่งใหญ่เหนือบรรดาประเทศเพื่อนบ้านที่นับถือพุทธศาสนา

และใช้จุลศักราชเหมือนกัน

จุดประสงค์ทั้ง 3 ข้อ ดังกล่าวข้างต้นนั้นเป็นการแสดงให้เห็นถึงจุดประสงค์ในการประกาศความยิ่งใหญ่ของสถาบันกษัตริย์อยุธยาในฐานะจักรพรรดิราช ซึ่งเป็นใหญ่เหนือกษัตริย์ในบรรดาประเทศเพื่อนบ้านทั้งปวง

ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองบ้านเมืองมีความสงบสุข เนื่องจากก่อนหน้าที่พระองค์จะขึ้นครองราชย์สมบัตินั้น ได้ทรงกำจัดอำนาจกองทหารญี่ปุ่นซึ่งเข้าตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนเรศวร ได้หมดสิ้นและเมื่อเป็นกษัตริย์แล้วพระองค์ก็ได้ทรงปราบปรามกบฏปัตตานีและเขมรจนได้ชัยชนะและไม่ปรากฏว่ามีศึกสงครามมาติดพระนครในสมัยพระองค์ จากปัจจัยดังกล่าวข้างต้น วัน วลิต (Jeremias van vliet) เขียนบันทึกเกี่ยวกับกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2183

“กล่าวกันว่าทรงสร้างกำแพงกรุงศรีอยุธยาขึ้นใหม่ทั้งหมดอีกทั้งพระราชวังหลวงกับตัวเมืองก็ได้ปรับปรุงครั้งใหญ่พระองค์ทรงสร้างปฏิสังขรณ์ และซ่อมแซมวัดวาอารามพระที่นั่งมหาปราสาท และปราสาทสุปเจดีย์ ขึ้นไว้หลายแห่งมากกว่าพระมหากษัตริย์แต่ปางก่อน”

ในตอนต้นของแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ (ครองราชย์สมบัติ พ.ศ. 2199 – 2231) มีชาวต่างชาติหลายประเทศเข้ามาติดต่อสัมพันธ์กับกรุงศรีอยุธยาเพื่อประโยชน์ทางการค้าขาย ศาสนา และการเมือง ความสัมพันธ์กับชาวต่างชาติดังกล่าวเป็นผลทำให้กรุงศรีอยุธยาเกิดการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้านที่สำคัญได้แก่การที่สมเด็จพระนารายณ์มีฐานพระราชอำนาจส่วนใหญ่มาจากชุมชนต่างชาติโดยเฉพาะฝรั่งเศสนั้นทำให้นักวิชาการมองว่าลักษณะดังกล่าวมีส่วนสำคัญที่เป็นเหตุให้พระองค์ต้องย้ายราชธานีจากกรุงศรีอยุธยาไปยังลพบุรีที่มีระบบป้องกันเมืองที่มีประสิทธิภาพอย่างตะวันตกเพื่อความปลอดภัยของพระองค์เอง เพราะพระองค์ถูกต่อต้านจากเหล่าขุนนาง

จากหลักฐานทางด้านศิลปกรรมสมัยสมเด็จพระนารายณ์ที่เหลืออยู่ในปัจจุบันพบว่า มีปรากฏอยู่ที่จังหวัดลพบุรีมากกว่าอยุธยา ซึ่งสอดคล้องกับข้อความในจดหมายเหตุของบาทหลวงที่เข้ามาสู่กรุงศรีอยุธยาในสมัยนั้น ว่า พระองค์ได้ทรงโปรดให้สร้างเมืองลพบุรีขึ้นเป็นราชธานีแห่งที่ 2 และโปรดประทับที่เมืองนี้ (เมืองลพบุรี) ปีละ 8 – 9 เดือน (สันต์ ท. โกมลบุตร, 2517, หน้า 71)

ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของเมืองลพบุรีในช่วงสมัยสมเด็จพระนารายณ์ว่าน่าจะมีความสำคัญมาก ในฐานะที่อาจจะเป็นราชธานีแห่งที่ 2 ในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์

สมเด็จพระนารายณ์ได้โปรดฯ ให้มีการแต่งสำเภาไปค้าขายกับต่างประเทศทั้งในเอเชียและยุโรป เช่น ฟิลิปปินส์ จีน อินเดีย ชวา สุมาตรา ฝรั่งเศส อังกฤษ โปรตุเกส ฮอลันดา และเปอร์เซีย ตะวันออกไกล โดยกรมพระคลังสินค้าได้ส่งเรือสินค้าเพื่อนำสินค้าไปขายเอง แทนที่จะขายกับเรือต่างประเทศที่มารับซื้อไปหากำไร ทำให้กรุงศรีอยุธยาสมัยนั้นเป็นศูนย์กลางการค้าขายนารายได้เข้าประเทศอย่างมากมาย การติดต่อสัมพันธ์กับชาวต่างชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวตะวันตกสมัยนั้นนอกจากจะทำให้กรุงศรีอยุธยามีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านการค้าแล้วชาวต่างชาติดังกล่าวยังได้นำวิทยาการความรู้ด้านต่าง ๆ มาสู่กรุงศรีอยุธยาด้วยวิทยาการสำคัญ คือ รูปแบบและเทคนิคการก่อสร้างงานสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก ซึ่งปรากฏให้เห็นจากโบราณสถานสมัยอยุธยา ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดลพบุรี ซึ่งมีลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมทรงตึกและสถาปัตยกรรมแบบไทยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ (อนุวิทย์ เจริญศุกกุล, 2529, หน้า 112 – 126) เช่นงานก่อสร้างพระนารายณ์ราชนิเวศน์ โดยบาทหลวงโทมัสเป็นผู้ทำแบบถวาย บ้านรับรองราชทูต และป้อมเมืองบางกอก เป็นต้น

หลังรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ได้เกิดกระแสต่อต้านชาวตะวันตกในบทบาททางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวฝรั่งเศส จนถึงสมัยสมเด็จพระเพทราชา (ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 2231- 2246) ปฐมกษัตริย์ของราชวงศ์บ้านพลูหลวง ซึ่งเป็นผู้นำในการปฏิวัติยึดอำนาจจากสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งขณะนั้นเป็นขุนนางฝ่ายปกครองในกรมพระคชบาลขาดตำแหน่งออกพระเพทราชามีความสำคัญใกล้ชิดกับสมเด็จพระนารายณ์เมื่อขึ้นครองราชย์แล้วทรงทำนุบำรุงพุทธศาสนาตามลำดับ

สมัยสมเด็จพระเจ้าเสือ (ครองราชย์ระหว่างปี พ.ศ. 2246 – 2251) เป็นยุคที่พระนครศรีอยุธยาใช้กำลังในการจัดการกลุ่มอำนาจในพระนครอย่างเด็ดขาด มีผลทำให้ฐานอำนาจของราชวงศ์บ้านพลูหลวง มีความมั่นคงเป็นที่ยอมรับ หลังสมัยสมเด็จพระเจ้าเสือแล้วไม่ปรากฏว่ามีการปฏิวัติหรือทำทลายอำนาจอย่างเปิดเผย

สมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ (ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 2251- 2275) เมื่อพระเจ้าเสือสวรรคตแล้วกรมพระราชวังบวรสถานมงคลเสด็จขึ้นครองราชย์ทรงพระนามว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ เหตุการณ์ภายในพระนครดูจะผ่อนคลายไม่เข้มงวดคั่งรัชกาลสมเด็จพระเจ้าเสือเป็นผลทำให้การค้ากับต่างประเทศเริ่มฟื้นฟูอีกครั้งโดยเฉพาะกับประเทศจีน พระมหากษัตริย์ก็ยังคงทรงทำนุบำรุงพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ปรากฏการสร้างปฏิสังขรณ์วัดอย่างสม่ำเสมอ

จนถึงในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 (หรือพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ครองราชย์ สมบัติ พ.ศ. 2275 – 2301) ซึ่งเป็นกษัตริย์ลำดับที่ 4 ในราชวงศ์บ้านพลูหลวง ถึงแม้ว่าวิธีการ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศขึ้นครองราชย์สมบัติจะทำให้สูญเสียข้าราชการและแม่ทัพผู้มีฝีมือ ไปเป็นอันมาในสงครามกลางเมืองเพื่อแย่งชิงราชสมบัติระหว่างวังหลวงกับวังหน้าแต่ก็นับ ได้ว่ารัชกาลของพระองค์เป็นยุคที่กรุงศรีอยุธยามีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปกรรมมาก ทั้งทางการช่างและวรรณคดี

ส่วนทางด้านศาสนาถือว่ายุคนี้เป็นยุคที่รุ่งเรืองที่สุดอีกครั้งหนึ่งของพุทธศาสนา ปรากฏ หลักฐานว่าในปี พ.ศ. 2293 พระเจ้าเกียรติยศพระมหากษัตริย์ลังกาได้รับสั่งให้สามเณรสรณัง แต่งพระราชสาส์นเป็นภาษามคธถวายสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศและสมเด็จพระสังฆราชกรุงศรี อยุธยา พร้อมส่งราชทูต 5 คน มาทูลขอพระสงฆ์อยุธยาเพื่อไปฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในลังกา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศจึงโปรดเกล้าฯ ให้พระอริยมุนีและพระอุบาลี พระราชาคณะ 2 องค์ และพระเปรียญกรรมวาจาจารย์ 5 รูป รวมทั้งพระอันดับอีก 12 รูป เป็นคณะสงฆ์ไปอุปสมบทกุลบุตร ชาวลังกา และตั้งนิคายสยามวงศ์ในลังกา (กรมศิลปากร, 2473, หน้า 1 – 2) ซึ่งการติดต่อสัมพันธ์ กับลังกานี้ น่าจะมีส่วนทำให้วัฒนธรรมทางพุทธศาสนาบางประการของลังกาถ่ายทอดมาสู่กรุงศรี อยุธยา เช่นคติพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งเป็นคติหนึ่งที่สำคัญของลังกา โดยปรากฏหลักฐานถึงการนำ พันธุ์ต้นพระศรีมหาโพธิ์จากลังกามาปลูกไว้ที่วัดวรโพธิ์ในรัชกาลของสมเด็จพระองค์ (บรรจบ เทียมทัต, 2511, หน้า 99)

ถึงแม้ว่าในสมัยของพระองค์จะมีการติดต่อสัมพันธ์และทำการค้ากับจีน แต่ก็ไม่ได้ทำให้ เศรษฐกิจในรัชกาลของพระองค์มีสภาพเจริญรุ่งเรืองเท่าที่ควร อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากรัชกาล พระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ประกอบกับในสมัยของพระองค์ก็โปรดฯ ให้มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดที่ สร้างมาแต่เดิมจำนวนมากมายทำให้ต้องใช้งบประมาณในการทำนุบำรุงศิลปกรรมค่อนข้างมาก สภาพเศรษฐกิจในสมัยนี้จึงมีแต่ทรุดลง

หลังจากที่พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศสวรรคตแล้วได้เกิดความไม่สงบขึ้นในราชสำนัก มีการแย่งชิงราชบัลลังก์บ่อยครั้ง ทำให้สูญเสียกำลังคนซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้าราชการในราชสำนัก บ้านเมืองจึงอ่อนแอสังคมแบบรวมศูนย์ขาดความมั่นคง เมื่อมีศึกมาตีพระนครจึงไม่มีกำลังเพียงพอที่จะป้องกันพระนคร ซึ่งส่งผลให้กรุงศรีอยุธยาต้องล่มสลายในปี พ.ศ. 2310 ในที่สุด

ประวัติศาสตร์ศิลปะอยุธยา

ศิลปะสมัยอยุธยา เกิดขึ้นในสมัยที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี คือตั้งแต่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือที่เรียกกันเป็นสามัญว่า พระเจ้าอู่ทองทรงสร้างกรุงศรีอยุธยาขึ้นที่ริมหนองโสน เมื่อ พ.ศ. 1893 จนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าครั้งหลังเมื่อ พ.ศ. 2310 เป็นเวลา 417 ปี

ศิลปะที่เกิดขึ้นในสมัยโบราณ มักจะเกิดด้วยการบังคาลใจทางศาสนาเป็นส่วนมาก คือผู้สร้างเกิดความศรัทธาเลื่อมในศาสนาอย่างแน่นแฟ้น ได้พยายามสร้างปูชนียสถานและประติมากรรมขึ้นตามกำลังของตนที่พอสามารถจะกระทำได้ เมื่อได้สร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีซึ่งนับว่าเป็นระยะเริ่มต้นของสมัยอยุธยานั้น กรุงศรีอยุธยามีได้มีเขตแดนอยู่แต่เฉพาะเมืองราชธานีและหัวเมืองใกล้เคียงเท่านั้น แต่ยังมีเขตแดนแผ่กว้างไกลออกไปทั้งทางทิศเหนือและทิศใต้

ชาวไทยในสมัยอยุธยาได้เห็นแบบอย่างพุทธศิลป์ที่มีอยู่ก่อนแล้วหลายแบบหลายอย่าง เมื่อจะสร้างขึ้นใหม่ก็นำศิลปะเหล่านั้นมาดัดแปลงปรุงแต่งให้เข้ากับค่านิยมของตน จึงได้เกิดเป็นศิลปะขึ้นอีกแบบหนึ่ง ซึ่งนักโบราณคดีเรียกว่าศิลปะแบบอยุธยา โบราณวัตถุสถานสมัยอยุธยาที่ยังคงเหลือเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงเวลาปัจจุบัน แยกแบบอย่างของศิลปะที่นิยมสร้างกันในยุคใดได้ โดยกำหนดสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาเป็นหลัก ๆ สามารถแบ่งศิลปะอยุธยาออกเป็น 3 ยุค คือ (ตรี อมาตยกุล, 2510, หน้า 44 -45)

1. อยุธยาตอนต้น ตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ถึงสิ้นรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1893 - 2031) รวมระยะเวลา 138 ปี
2. อยุธยาตอนกลาง ตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ถึงสิ้นรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2034 - 2171) รวมระยะเวลา 137 ปี
3. อยุธยาตอนปลาย ตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ถึงเสียกรุงศรีอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ (พ.ศ. 2172 - 2310) รวม 138 ปี

ศิลปะอยุธยาแบ่งออกได้เป็นหลายประเภท คือ

1. สถาปัตยกรรม คือเจดีย์ ปรางค์ อุโบสถ วิหาร
2. ประติมากรรม
3. จิตรกรรม
4. ประณีตศิลป์

1. ศิลปะอยุธยาตอนต้น ตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ถึงสิ้นรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรนาถ พ.ศ. 1893 - 2031 (รวม 138 ปี) แบ่งตามประเภทได้ดังนี้

1.1 สถาปัตยกรรม

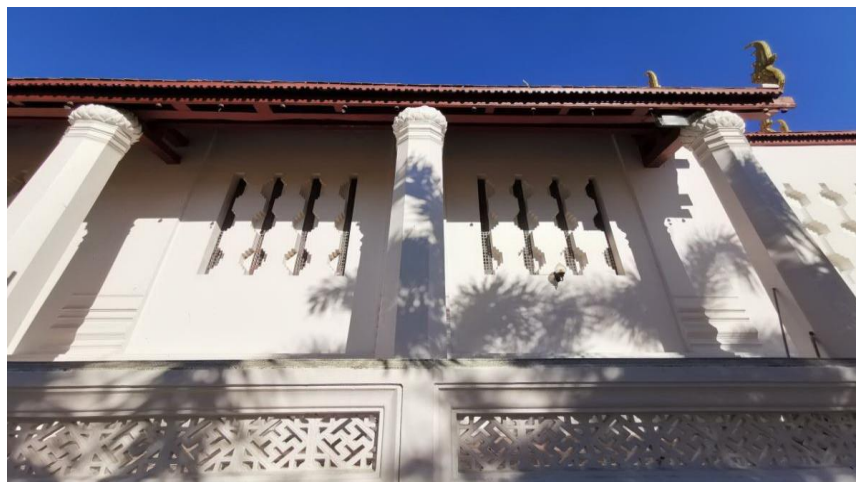
แบบอย่างสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนต้น สังเกตเห็นได้จากเจดีย์ประธานของวัดนิยมสร้างเป็นปราสาทแบบเขมร แต่ได้แก้ไขทรงให้สูงชะลูดขึ้นไปกว่าปราสาทขอม ทำย่อมุมมากขึ้น และทำฐานสูงเกือบเท่าองค์ เช่นปราสาทที่วัดพุทไธสวรรย์ เป็นวัดที่พระเจ้าอู่ทองทรงสร้าง, ปราสาทวัดพระราม เป็นวัดที่พระรามศวร ทรงสร้าง, ปราสาทวัดราชบูรณะ เป็นวัดที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ทรงสร้าง

ภาพที่ 3 ปราสาทวัดพุทไธสวรรย์ (<https://www.rakbankerd.com/travel/view.php?id=730&type=2>)

ส่วน โบสถ์ วิหาร ในยุคนี้นิยมสร้างแบบทึบ ๆ คือไม่เจาะบานหน้าต่าง คงเจาะเป็นซี่ลูกกรงที่ผนังคอนกรีต พอให้แสงสว่างลอดเข้าไปข้างในได้เพียงสลัว ๆ ที่เชิงผนังก็ไม่นิยมทำลวดลายใด คงทำแต่ลวดบัวเป็นเส้น ๆ รอบผนังทั้ง 4 ด้าน ตรงกลางลวดบัวทำโค้งลงจากเส้นระดับเล็กน้อย ไม่ตัดเป็นเส้นตรงเหมือนอย่างลวดบัวในสมัยรัตนโกสินทร์

ตัวอย่าง โบสถ์วิหารที่ทำเป็นซี่ลูกกรงแทนหน้าต่างซึ่งพอจะดูเป็นแบบอย่างได้ในปัจจุบันคือ ซากผนังวัดมหาธาตุ และพระอุโบสถวัดหน้าพระเมรุ ทั้งสองวัดนี้อยู่ในเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 4 ผนังพระอุโบสถวัดหน้าพระเมรุ

1.2 ประติมากรรม

สมัยอยุธยาตอนต้น มักจะนิยมสร้างเป็นพระพุทธรูป สกุลช่างแบบอุททอง ได้แก่ พระเจ้าพนัญเชิง ปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ พระพุทธรูปเป็นงานประติมากรรมที่สร้างขึ้นในพุทธศาสนามีทั้งที่ทำจากศิลา ปูนปั้น สำริด และโลหะแบบต่าง ๆ ลักษณะของพระพุทธรูปในยุคแรกคงถ่ายทอดมาจากลักษณะของพระพุทธรูปแบบอุททอง (สันติ เล็กสุขุม, 2542, หน้า 138) ซึ่งมีลักษณะแบบขอมอยู่บ้างคือมีพระพักตร์ค่อนข้างเหลี่ยม พระขนงเป็นขอบบางต่อกันเป็นปีกกา พระโอษฐ์เป็นเส้นยาวค่อนข้างหนา พระนลาฏกว้าง มีขอบไรพระศก เม็ดพระศกเล็ก รัศมีรูปดอกบัวตูม ครองจีวรเฉียงแบบห่มดอง นั่งขัดสมาธิราบ ชายสังฆาฏิเป็นแผ่นพาดบ่าปลายตัดตรง ซึ่งเป็นลักษณะโดยรวมของพระพุทธรูปสมัยอุททอง ในสมัยอยุธยาคงปรากฏรูปแบบของพระพุทธรูปตั้งแต่รุ่น 2 เรื่อยมา เช่น เศียรพระพุทธรูปขนาดใหญ่หล่อด้วยสำริดได้จากวัดธรรมิกราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปัจจุบันตั้งแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานเจ้าสามพระยา ซึ่งแบบพระพักตร์มีลักษณะโดยรวมของศิลปะอุททองรุ่น 2 เช่นเดียวกับพระประธานสำริดขนาดใหญ่ในวิหารวัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งในพงศาวดารระบุว่า การสร้างก่อนสถาปนากรุงศรีอยุธยา 26 ปี ก็มีลักษณะของพระอุททองรุ่น 2 เช่นเดียวกัน ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งคือ เทคนิคการหล่อโลหะสำริดของยุคนี้ถือว่าสูงมากเพราะสามารถหล่อโลหะให้มีความบางและประณีตแบบที่เรียกว่า “หล่อแบบเปลือกไข่” นอกจากพระสำริดแล้วยังพบพระพุทธรูปแกะจากหินทราย เช่นพระพุทธรูปในวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

มีพระพักตร์เป็นรูปไข่ ไม่มีไรพระศก รัศมีรูปเปลว แสดงให้เห็นถึงลักษณะของพระพุทธรูปแบบอุทธรุ่น 3

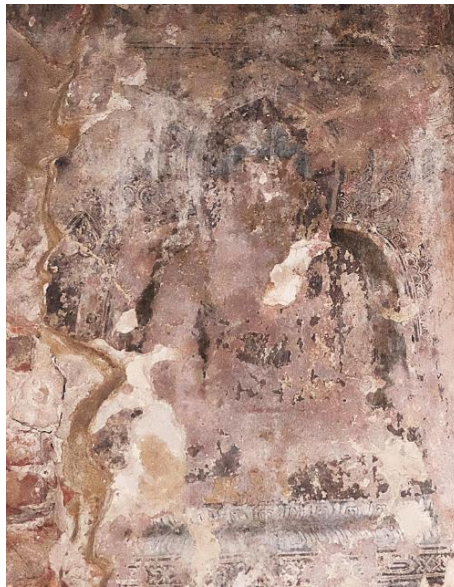
ภาพที่ 5 พระพุทธรูปขนาดใหญ่หล่อด้วยสำริดได้จากวัดธรรมิกราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
(http://www.thailovetrip.com/view-bangkok.php?id_view=196)

ภาพที่ 6 พระประธานสำริดขนาดใหญ่ในวิหารวัดพนัญเชิง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
(<http://www.painaidii.com/review/9083/wat-phananchoeng-1300/lang/th/>)

1.3 จิตรกรรม

จิตรกรรมในสมัยอยุธยาตอนต้นเหลือหลักฐานให้ศึกษาน้อยมาก เนื่องจากสูญสลายไปพร้อมกับสถาปัตยกรรม แต่ยังคงเหลือจิตรกรรมฝาผนังคือที่ผนังคูหาพระปรางค์ประจำทิศตะวันตกเฉียงเหนือของปรางค์ประธาน วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อยู่ในสภาพค่อนข้างชำรุด และจิตรกรรมฝาผนังในคูหาปรางค์ประธาน วัดพระราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 7 จิตรกรรมฝาผนังในคูหาปรางค์ประธาน วัดพระราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

(<https://www.facebook.com/Art-work-of-Siam>)

1.4 ประณีตศิลป์

ในสมัยอยุธยาตอนต้น มีประณีตศิลป์เกี่ยวกับเครื่องไม้จำหลักเกิดขึ้นหลายอย่าง เช่น บานประตูหน้าต่างโบสถ์ วิหาร ชรรมาสน์ เติง ตู้ใส่หนังสือพระไตรปิฎกและรูปจำหลักอื่น ๆ แต่เนื่องจากกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีอยู่เป็นเวลานานถึง 417 ปี ศิลปะที่สร้างด้วยไม้อายุสุกอรอนหรือหักพังไปโดยอายุขัย และถูกไฟไหม้เสียหาย จึงไม่มีตัวอย่างเหลือปรากฏอยู่ในเวลาปัจจุบัน

2. ศิลปะอยุธยาตอนกลาง ตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 ถึงสิ้นรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2034 – 2171) รวมระยะเวลา 137 ปี แบ่งตามประเภทได้ดังนี้

2.1 สถาปัตยกรรม

ความนิยมสร้างปราสาทเป็นประธานของวัดในสมัยอยุธยาตอนต้น ได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นการสร้างพระเจดีย์ทรงระฆังตามแบบอย่างของเจดีย์ที่สร้างกันแพร่หลายในกรุงสุโขทัย โดยแก้ไขทรงระฆังให้สูงขึ้นกว่าแบบสุโขทัย และทำเสาดารตั้งระหว่างบัลลังก์กับปล้องไฉน

ในปัจจุบันยังเหลือปรากฏให้เห็น เช่นเจดีย์ใหญ่สามองค์ที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สร้างในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 เมื่อพ.ศ. 2035, เจดีย์วัดวังชัย ซึ่งสมเด็จพระมหาจักรพรรดิโปรดให้สร้างขึ้นที่พระตำหนักเดิม, เจดีย์ที่วัดใหญ่ชัยมงคล ซึ่งสมเด็จพระนเรศวรมหาราช โปรดให้สร้าง และเจดีย์วัดวรเชษฐาราม ซึ่งสมเด็จพระเอกาทศรถ ทรงสร้าง

ลวดลายที่ประดับเจดีย์ในยุคนี้ไม่นิยมทำกัน คงฉาบปูนเกลี้ยง ๆ ขึ้นไปตั้งแต่ฐานจนถึงยอด จะมีอยู่บ้างก็แต่ฐานสิงห์ซึ่งนิยมปั้นเป็นรูปครุฑหรือรูปยักษ์ประกอบอย่างเช่นที่ฐานปราสาทในวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผนังโบสถ์ วิหาร ไม่นิยมทำลวดลายประดับคงฉาบปูนเกลี้ยง ๆ เท่านั้น

ภาพที่ 8 ด้านหน้าองค์พระเจดีย์ วัดใหญ่ชัยมงคล

(<https://www.isranews.org/thaireform-doc-education/42188-ayutthaya241058.html>)

2.2 ประติมากรรม

พระพุทธรูปในยุคนี้ ส่วนมากทำเป็นปางมารวิชัย เช่นพระมงคลบพิตร เป็นพระพุทธรูปก่ออิฐถือปูนหุ้มด้วยสำริด ในการบูรณะของกรมศิลปากรได้พบพระพุทธรูปสำริดหลายองค์อยู่ในพระอุระมีทั้งขนาดย่อมและขนาดเล็กนั่งขัดสมาธิเพชร (สันติ เล็กสุขุม, 2542, หน้า 143) พระพุทธรูปเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลต่าง ๆ เช่น อิทธิพลของศิลปะแบบล้านนา อิทธิพลศิลปะแบบอู๋ทอง อิทธิพลศิลปะแบบสุโขทัยและอิทธิพลของศิลปะแบบ นครศรีธรรมราช ที่ปรากฏในพระพุทธรูปของอยุธยาสมัยกลาง ปัจจุบันพระพุทธรูปในพระอุระของพระมงคลบพิตรตั้งแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นอกจากนี้ยังมีปางป่าเลไลยก์ และปางประทานอภัย เช่น พระโลกนาถ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดให้นำมาจากวัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มาประดิษฐานไว้ที่วิหารทิศตะวันออก วัดพระเชตุพนที่กรุงเทพมหานคร ปางลีลาและปางสมาธิก็มีบ้างแต่ไม่มากนัก

ภาพที่ 9 พระโลกนาถ (<https://rattanakosinilandguide.wordpress.com>)

2.3 จิตรกรรม

เท่าที่พบคือ จิตรกรรมฝาผนังที่ปราสาทวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็น พระพุทธรูปประทับนั่งเรียงกันแถว และภาพจิตรกรรมรูปพุทธสาวกเดินพนมมือถือดอกบัวโดยรอบ พระบรมสารีริกธาตุ บนแผ่นชินของผนังงูหาเจดีย์ประธานองค์ตะวันตกวัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 10 จิตรกรรมฝาผนังที่ปราสาทวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

(http://rb-old.blogspot.com/2010/07/blog-post_25.html)

ภาพที่ 11 จิตรกรรมรูปพุทธสาวก วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

(<https://th-th.facebook.com/WipakHistory/posts/1159776714085797/>)

2.4 ประณีตศิลป์

งานประณีตศิลป์ที่ยังคงเหลืออยู่ในยุคนี้ ได้แก่ เครื่องไม้จำหลักมีตัวอย่างเหลือพอจะดูเป็นแบบอย่างได้คือบานประตูเจดีย์สามองค์ที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประตูบานนี้จำหลักเป็นรูปเทวดายืนถือพระขรรค์ ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานเจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นอกจากนี้ยังมีบานประตูวัดวิหารทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาจำหลักเป็นลายก้านขดมีรูปเทวดาประกอบ

ภาพที่ 12 บานประตูเจดีย์สามองค์ที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

(<https://www.facebook.com/mindjourney1967/posts/630390507118632/>)

3. ศิลปะอยุธยาตอนปลาย ตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ถึงเสียกรุงศรีอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระเจ้าเอกทัศ (พ.ศ. 2172 – 2310) รวม 138 ปี แบ่งตามประเภทได้ดังนี้

3.1 สถาปัตยกรรม

เจดีย์ที่ทรงคิดแบบขึ้นในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง มีรูปทรงผิวดมแตกต่างไปจากเจดีย์ที่สร้างในยุคต้น และยุคกลาง คือ เจดีย์ที่เรียกกันว่าเจดีย์เหลี่ยม คือทำเป็นเหลี่ยมย่อมุม ตั้งแต่ฐานขึ้นไปจนถึงคอรระฆัง เข้าใจว่าช่างได้นำแบบเจดีย์ลังกา เจดีย์แบบสุโขทัย และเจดีย์แบบศรีวิชัยมาผสมกันซึ่งนับว่าเป็นแบบที่แปลกไปจากแต่ก่อน เจดีย์แบบนี้สมเด็จพระเจ้าปราสาททองโปรดให้สร้างขึ้นที่วัดชุมพลนิกายารามที่เกาะบางปะอิน

ภาพที่ 13 เจดีย์วัดชุมพลนิกายาราม อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3.2 ประติมากรรม

การสร้างพระพุทธรูปที่นิยมสร้างในยุคนี้คือ พระพุทธรูปทรงเครื่องแบบราชาธิราช นิยมสร้างทั้งพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ หมายถึง พระพุทธรูปที่มีการประดับเครื่องทรงอย่าง มหาจักรพรรดิ มีเครื่องประดับ เช่น มงกุฎ พานหัตถ์ ทองกร กรองศอ ทับทรวง ปั้นเหน่ง และฉลองพระบาท เป็นต้น นิยมสร้างทั้งในอิริยาบถยืนปางประธานอภัย และอิริยาบถนั่งปาง มารวิชัย เช่น พระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่นั่งขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัย ในพระเมรุทิศและพระเมรุราย วัดไชยวัฒนาราม แม้มีลักษณะค่อนข้างชำรุดแต่จากลักษณะสามารถเทียบเคียงได้กับพระประธาน ในพระอุโบสถ วัดหน้าพระเมรุ ซึ่งสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยเดียวกัน มีลักษณะพระพักตร์ ค่อนข้างเหลี่ยม พระขนงโค้งมาก เปลือกพระเนตรใหญ่ พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์อ้อมเป็นรูปลำไ้โค้ง ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของพระพุทธรูปในสมัยพระเจ้าปราสาททอง ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งของพระพุทธรูปในยุคสุดท้ายคือ การพัฒนาลักษณะของฐานชุกชีหรือฐานรองรับพระให้มีลักษณะ สูงขึ้นและพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ จนเป็นลักษณะเด่นของพระพุทธรูปประทับนั่งรุ่นหลังสุดของอยุธยา

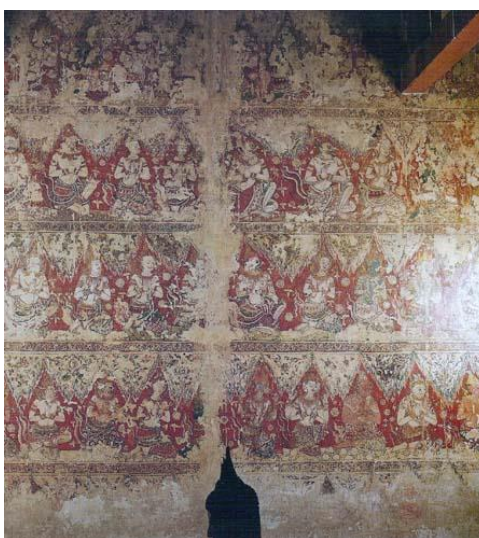
การสร้างพระพุทธรูปด้วยศิลาเกิดขึ้นอีกครั้งในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง และสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยเลียนแบบจากพระพุทธรูปที่ทำในประเทศกัมพูชา แบบอย่าง พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในยุคนี้มีลักษณะเป็นอ่างขอมกับไทยปนกัน พบได้ที่จังหวัดราชบุรี และที่ อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี หลายองค์

ภาพที่ 14 พระพุทธรูปทรงเครื่องวัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

3.3 จิตรกรรม

สมัยอยุธยาตอนปลายปรากฏหลักฐานของการเขียนจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ แต่เหลือหลักฐานอยู่ไม่มากนัก เช่นจิตรกรรมฝาผนังรูปลายก้านขดในพระเมรุทิศพระเมรุราย วัดไชยวัฒนาราม จิตรกรรมฝาผนังในวิหารวัดใหม่ประชุมพล จิตรกรรมฝาผนังในตำหนักพระพุทธรูป โฆษาจารย์ วัดพุทไธสวรรย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏในวัดต่าง ๆ นอกจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เช่น จิตรกรรมฝาผนังวัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี จิตรกรรมเขียนเป็นเรื่องราวชุมนุม นุ่งแบ่งเป็นชั้น ๆ จนเต็มผนัง จิตรกรรมฝาผนังที่วัดปราสาท จังหวัดนนทบุรี จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ วัดช่องนนทรี กรุงเทพมหานคร เขียนเรื่อง พุทธประวัติชาดก และพระอดีตพุทธ เป็นต้น ลักษณะของจิตรกรรมฝาผนังในสมัยอยุธยาตอนปลาย ได้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการในการวางองค์ประกอบ การใช้สี และเทคนิควิธีการในการเขียน จิตรกรรม การเริ่มใช้สีที่มีความหลากหลายขึ้นในจิตรกรรมฝาผนัง การปิดทองคำเปลว และการตัดเส้นด้วยสีแดง วิธีการในการเขียนตัวภาพ สถาปัตยกรรม ภาพทิวทัศน์ และทัศนียวิทยา ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีองค์ประกอบอย่างน่าสนใจปรากฏที่วัดเกาะแก้ว จังหวัดเพชรบุรี เขียนขึ้น ในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พ.ศ. 2277 โดยแบ่งผนังเป็นช่องสามเหลี่ยม เขียนภาพพระพุทธรูปเจดีย์ สัตตมหาสถาน ภาพมารผจญ และไตรภูมิ ด้วยฝีมือที่ยอดเยี่ยมแสดงความนับปล้น ในการเขียน จิตรกรรมได้อย่างเป็นเอกลักษณ์ สิ่งเหล่านี้ได้ถ่ายทอดให้กับการสร้างสรรค์จิตรกรรมให้กับ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ทั้งสิ้น

ภาพที่ 15 จิตรกรรมฝาผนังวัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี

(<http://oknation.nationtv.tv/blog/phaen/2007/07/16/entry-1>)

ภาพที่ 16 จิตรกรรมฝาผนังวัดปราสาท จังหวัดนนทบุรี

(<https://papaiwat.com/th/story/category/detail/id/8/iid/182>)

ภาพที่ 17 ภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดเกาะแก้วสุทธาราม จังหวัดเพชรบุรี

(<http://www.nairoburoo.com/travel/เที่ยวเมืองเพชรบุรี>)

3. 4 ประณีตศิลป์

ในยุคสมัยอยุธยาตอนปลาย นับว่าประณีตศิลป์ได้เจริญอย่างยอดเยี่ยม และยังคงตัวอย่างเหลือมาจนถึงปัจจุบันเป็นจำนวนมาก ลายไม้จำหลักจั่วที่สวยงามในยุคนี้ ก็คือหน้าบันของพระอุโบสถวัดพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำหลักด้วยไม้ขนาดใหญ่เป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ มีทวยเทพห้อมล้อม เป็นภาพจำหลักนูนออกมาจากเนื้อไม้ บานประตูศาลาการเปรียญวัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งจำหลักเป็นลายก้านขดปิดทอง ก็เป็นลายไม้จำหลักที่สวยงามสร้างขึ้นในยุคนี้เหมือนกัน

ส่วนลายรดน้ำในยุคนี้ที่จัดว่างามอย่างยอดเยี่ยม คือ ลายที่จิตรกรได้วาดไว้บนตู้ใต้วงหนังสือพระธรรมไบหนึ่งที่เรียกว่า “ลายครุฑวัดเชิงหวาย” เป็นภาพที่แสดงถึงชีวิตของสัตว์ตัวเล็ก ๆ ในท่าทางต่าง ๆ กัน และภาพต้นไม้ซึ่งดอกและใบเป็นลวดลายไม้ซ้ำแบบกัน ภาพลายกนกอันละเอียดอ่อน ซึ่งไหวพริ้วคล้ายกับจะสะบัดตัวขึ้นไปตามสายลม แสดงความเคลื่อนไหวอันมีชีวิตชีวาอย่างยิ่ง

การประดับมุกเป็นศิลปะที่เกิดขึ้นใหม่ บานมุกในสมัยกรุงศรีอยุธยา ในสมัยสุโขทัยไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดเคยได้พบ ถึงแม้ว่าในสมัยอยุธยาตอนต้นก็เข้าใจว่าคงจะยังไม่ได้คิดทำขึ้น เพราะลวดลายประดับมุกเท่าที่ได้พบปรากฏว่าเป็นฝีมือช่างในสมัยอยุธยาตอนปลายทั้งนั้น

ยังมีประณีตศิลป์อีกอย่างหนึ่ง คือการทำเครื่องถมเพราะยังทำสืบต่อกันมาจนถึงเวลาปัจจุบัน การออกแบบลวดลายและฝีมือช่างของเดิมนั้น นับว่าประณีตงดงามมาก โดยเฉพาะเครื่องถมนั้นมี 2 ประเภท ที่เรียกว่าเครื่องถมคำอย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่งเรียกว่าเครื่องถมตะทอง คือเครื่องถมที่มีทองแตะตามลายที่เป็นดอกเป็นช่อ ซึ่งในปัจจุบันยังนิยมทำจำหน่ายกันอย่างแพร่หลายที่จังหวัดนครศรีธรรมราช (ตรี อมาตยกุล, 2510, หน้า 58 – 65)

ภาพที่ 18 หน้าบันของพระอุโบสถวัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ 19 ตู้พระธรรมลายรดน้ำฝีมือช่างครูวัดเชิงหวาย ได้จากวัดนางนอง เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร ปัจจุบันเก็บรักษา ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร (<https://www.thairath.co.th/scoop/1725881>)

ทฤษฎี และแนวความคิด

1. แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว หมายความว่า การเดินทางเพื่อนันทนาการหรือการได้รับการส่งเสริมในการท่องเที่ยว (Kye-Sung (Kaye) Chon, Raymond T. Sparowe อ้างถึงใน วริศรา บุญสมเกียรติ, 2555, หน้า 32)

การท่องเที่ยว หมายความว่า การเดินทางที่มีลักษณะเป็นการชั่วคราว และเป็นไปตามความสนใจของผู้เดินทาง อีกทั้งต้องมีค่าใช้จ่ายในการนั้น (ศุข ชุมสาย และคณะ, 2527, หน้า 15)

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมการเดินทางของมนุษย์จากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง นับตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงปลายทางต้องประกอบไปด้วยปัจจัยอย่างน้อย 3 ประการ คือ การเดินทาง การพักผ่อน และการกินอาหารนอกบ้าน

องค์การสหประชาชาติได้จัดการประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยวระหว่างประเทศขึ้น ณ กรุงโรมประเทศอิตาลี เมื่อปี ค.ศ. 2506 และได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวไว้ ดังนี้ การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทาง (Travel) ที่มีเงื่อนไข 3 ประการ คือ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548, หน้า 5)

1. การเดินทาง (Travel) หมายถึง การเดินทางที่ไม่ได้ถูกบังคับหรือเพื่อสินจ้างโดยมีการวางแผนการเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง และใช้ยานพาหนะนำไปเป็นระยะทางไกลหรือระยะทางไกลก็ได้

2. จุดหมายปลายทาง (Destination) หมายถึง จุดหมายปลายทางที่จะไปอยู่เป็นการชั่วคราวแล้วต้องเดินทางกลับที่อยู่เดิมหรือภูมิลำเนาเดิม โดยเป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวเลือกเดินทางไปเยือนและใช้ช่วงเวลาหนึ่งอยู่ ณ ที่นั้น ซึ่งมีสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการที่พอเพียงสำหรับตอบสนองความต้องการและความพอใจให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยือน

3. ความมุ่งหมาย (Purpose) หมายถึง การมีความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ในการเดินทางใดก็ได้ที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้ โดยมีความมุ่งหมายในการเดินทางอยู่หลายอย่างด้วยกัน ซึ่งผู้เดินทางคนหนึ่งอาจมีความมุ่งหมายในการเดินทางมากกว่าหนึ่งอย่างก็ได้

วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว 10 ประการคือ (ประเวศ ะสี, 2544, หน้า 4)

1. เพื่อยกระดับจิตสำนึก ศักดิ์ศรี และคุณค่าการเป็นคนไทย ที่เรียกว่ามิติทางจิตวิญญาณ ไม่ใช่แต่มิติทางวัตถุหรือเงินทองเท่านั้น

2. เพื่อกระตุ้นการวิจัย เช่น การวิจัยประวัติศาสตร์ตำบล ความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาความรู้ในท้องถิ่นด้านต่าง ๆ โดยมีการทำเป็นระบบข้อมูลไว้

3. เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรม โดยให้เยาวชนและประชาชนในแต่ละท้องถิ่นได้เรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ในชุมชนของตน ซึ่งมีได้มีความหมายถึงศิลปะแขนงต่าง ๆ เท่านั้น หากยังรวมถึงวิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มชนนั้น ๆ ด้วย

4. เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น โดยการท่องเที่ยวสามารถใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจความยากจน ซึ่งชุมชนสามารถให้บริการที่พัก อาหาร สินค้าชุมชน โดยสร้างความเชื่อมโยงกับการวิจัยประวัติศาสตร์ตำบลหรือทรัพยากรในท้องถิ่น

5. เพื่อส่งเสริมให้มนุษย์กับมนุษย์ได้สัมผัสและได้พัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น (Human Touch) เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นการเคลื่อนไหวให้คนได้มาพบและมาเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การที่มนุษย์ได้มีปฏิสัมพันธ์กันนั้นจะทำให้เกิดความรัก ความเข้าใจกันมากขึ้น

6. สร้างและกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม หากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้รับรายได้อย่างเป็นธรรม และเห็นความยุติธรรมนั้น เขาจะพยายามรักษาระบบ ซึ่งวิธีการหนึ่งที่สำคัญ คือ จะต้องมีการพัฒนาระบบบัญชีที่ทุกคนดูง่าย โดยระบบบัญชีนี้จะเป็นทั้งข้อมูล (Information) และการสื่อสาร (Communication) เพื่อแสดงความยุติธรรม ฉะนั้น ระบบบัญชีการท่องเที่ยวในชุมชนจะต้องให้ทุกคนดูง่ายว่ารายได้มาอย่างไร และกระจายไปที่ใดบ้าง

7. ก่อให้เกิดความสุขอย่างสร้างสรรค์ ความสุขที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายวัฒนธรรม ความสุขที่ได้จากการเรียนรู้ว่าผู้คนอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนได้อย่างไร การท่องเที่ยวควรนำไปสู่การสร้างสรรค์ ดังนั้นต้องมีการตั้งเป้าหมายไว้ว่าการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ดี เมื่อนักท่องเที่ยวไปเที่ยวแล้วได้สัมผัสและได้เรียนรู้ในสิ่งที่ดีก็จะเกิดแรงบันดาลใจในการทำสิ่งที่ดีด้วย

8. พัฒนาการศึกษการท่องเที่ยวสามารถมีส่วนส่งเสริมให้ท้องถิ่นพัฒนาการวิจัย การเรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรในท้องถิ่น รวมถึงการอบรมบุคลากรในท้องถิ่นให้สามารถเป็นมัคคุเทศก์ประจำท้องถิ่นได้

9. ส่งเสริมให้เกิดสังคมโปร่งใสและยุติธรรม การท่องเที่ยวสามารถเป็นสื่อกลางในการนำเสนอข้อมูลในสังคม เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นระบบที่มีการเกี่ยวข้องของบุคคลหลายฝ่ายทั้งชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นบุคคลภายใน ในขณะที่เดียวกัน การท่องเที่ยวยังต้องมีการสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกหรือนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารแบบสองทางได้ คือ ทั้งจากภายในออกสู่ภายนอก และจากภายนอกเข้าสู่ภายใน การรับรู้ข้อมูลต่าง ๆ นี้เอง เป็นกระบวนการหนึ่งที่สำคัญของการสร้างสังคมโปร่งใส

10. พัฒนาระบบการจัดการ (Management made the impossible possible) การจะทำให้ระบบมีพลังนั้นจะต้องสร้างวิสัยทัศน์ร่วม (Shared Vision) และต้องทำเป็นกระบวนการอย่าง

ต่อเนื่อง โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องการท่องเที่ยว (Tourism for All and All for Tourism)

จากความหมายและแนวความคิดการท่องเที่ยว สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวคือการเดินทาง จากที่หนึ่งไปยังอีก โดยมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไป ทั้งเพื่อการพักผ่อนแสวงหาความรู้ เพื่อการประกอบธุรกิจ การท่องเที่ยวยังมีส่วนส่งเสริมด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เศรษฐกิจท้องถิ่น ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ ปัจจุบันการท่องเที่ยวได้เน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวและการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งภายในชุมชน

2. แนวความคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยววัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งๆ ที่แสดงความเป็นวัฒนธรรม เช่น ปราสาท พระราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วิถีชีวิต ศิลปะ และสิ่งต่าง ๆ ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิตของผู้คนในแต่ละยุคแต่ละสมัย นักท่องเที่ยวจะได้รับทราบประวัติความเป็นมา ความเชื่อ มุมมองความคิดความศรัทธา ความนิยมของผู้คนในอดีตที่ถ่ายทอดมาถึงคนในปัจจุบัน (สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2548, หน้า 22)

ความหมายของการท่องเที่ยววัฒนธรรม (หม่อมหลวงคชู ชุมสาย และนิพนธ์ พรหมโยธี, 2527, หน้า 60)

“การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวประเภทหนึ่งที่นักท่องเที่ยวปรารถนาที่จะเรียนรู้ศิลปะวิทยาการที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาติต่าง ๆ ในสถาบันหรือสถานศึกษาที่มีชื่อเสียงหรือในประเทศที่มีวัฒนธรรมเป็นที่น่าสนใจของเขา ก็จะท่องเที่ยวไปยังประเทศนั้น ๆ เพื่อศึกษาพิจารณาชีวิตความเป็นอยู่ในแง่มานุษยวิทยาและสังคมวิทยา เพื่อชมโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เพื่อติดตามความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยีปัจจุบัน เพื่อชมสิ่งศิลปะนาพวรรณในหอศิลป์ เพื่อนมัสการศูนย์ศาสนาที่สำคัญ ๆ เพื่อร่วมปฏิบัติในงานมหกรรมและงานฉลอง เพื่อชมการแสดงศิลปะครั้งสำคัญ ๆ ฯลฯ การเดินทางโดยมีเหตุจูงใจดังกล่าวเรียกว่า เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”

ศิริ ฮามสุโพธิ์ (2543, หน้า 63 - 65) ได้อธิบายถึง การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และนักท่องเที่ยวงเชิงวัฒนธรรม ดังนี้ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการเดินทางเพื่อสัมผัสและการเข้าร่วมใช้ชีวิตแบบเก่า ๆ ที่กำลังจะสูญหายไป ในบางท้องถิ่น เพื่อให้มีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงประวัติความเป็นมา การดำเนินชีวิตที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของตน เช่น การแสดงศิลปวัฒนธรรมประเพณี และงานเทศกาลต่าง ๆ การประกอบอาชีพเกษตรกรรม เป็นชาวสวน และชาวนา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ ถือเป็นทรัพยากรท่องเที่ยวที่สำคัญ ทำให้นักท่องเที่ยว

อยากเข้าไปชมศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เพื่อศึกษาหาความรู้ และพักผ่อนหย่อนใจ ส่วนนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่แสดงออกมาด้วยความสนใจ คือ ชอบเที่ยวชมเมืองโบราณ อาจจะเดินชมเมือง หรือนั่งรถเที่ยวชมตามเส้นทางสัญจร และผ่านบริเวณสำคัญของเมือง เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และวิถีชีวิตการเป็นอยู่ของคน การประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวน หรือการเข้าไปชมการละเล่นพื้นเมือง ไปชมกระบวนการทางเทศกาล อาจจะเป็นการจัดแบบถาวรหรือจัดเป็นครั้งคราวเป็นสิ่งที่สร้างความสนใจให้นักท่องเที่ยวอยากเข้าไปชม

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548, หน้า 192 – 193) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการเดินทางท่องเที่ยวชมโบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน อีกทั้งศึกษาความเชื่อ พิธีกรรมต่าง ๆ และมีความเข้าใจวัฒนธรรมใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยให้ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยวด้วย เราอาจแบ่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมออกเป็นประเภทย่อยได้ 5 ประเภทคือ

1. การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) หมายถึงการเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยว โดยได้รับความรู้ความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว (บุญเลิศ ตั้งวัฒนา, 2548, หน้า 292- 293)

2. การท่องเที่ยวงานวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and Traditional Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ จัดขึ้น เพื่อให้ได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรียศิลป์และศึกษาความเชื่อการยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่าง ๆ อีกทั้งได้รับความรู้ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว

3. การท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตชนบท (Rural Tourism/Village Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษโดดเด่น เพื่อให้ได้รับความเพลิดเพลิน ได้ความรู้ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน อีกทั้งมีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรม และคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

4. การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sport Tourism) หมายถึงการเดินทางท่องเที่ยวไปยังสถานที่ ออกกำลังกายหรือเล่นกีฬาหรือแข่งขันกีฬา โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบของการจัด รายการกีฬาตามเส้นทางที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมกีฬาได้สนุกสนาน เพลิดเพลินกับการออกกำลังกายหรือเล่นกีฬาหรือแข่งขันกีฬา ในขณะที่เดียวกันก็ได้ไปท่องเที่ยวยัง แหล่งท่องเที่ยวตามเส้นทางจัดการรายการกีฬา ทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรม และคุณค่าทางสภาพแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

5. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Health Tourism) หมายถึง การเดินทาง ท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยมีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพหรือฟื้นฟูสุขภาพ ทางวัฒนธรรม เช่น การนวดตัว การนวดฝ่าเท้า การอบสมุนไพร การประคบสมุนไพร การฝึกกาย บริหาร และการฝึกสมาธิ เป็นต้น เพื่อเสริมสร้างสุขภาพและคุณภาพชีวิตของนักท่องเที่ยวบน พื้นฐานของความรับผิดชอบต่ออย่างมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของ สิ่งแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือการไปท่องเที่ยวยังแหล่งวัฒนธรรม คือ การไปท่องเที่ยวยังแหล่งวัฒนธรรม แหล่งโบราณสถาน การเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ การชมงานศิลปะแขนงต่าง ๆ หรือการไปท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ศิลปะ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น ทำให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ และเพิ่มพูนประสบการณ์ใหม่ ๆ ตลอดจนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาประสบการณ์ใหม่ ๆ ที่ประกอบ ไปด้วยการเรียนรู้ การสัมผัส การชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงดงามของวัฒนธรรม คุณค่าทาง ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของกลุ่มชนอื่น ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชนต่างสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านศิลปะ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ เรื่องราวและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รูปแบบวิถีชีวิต ภาษา การแต่งกาย การบริโภค ความเชื่อ ศาสนา จารีต และประเพณี ล้วนแต่เป็น สิ่งดึงดูดใจที่สำคัญที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยววัฒนธรรมขึ้น

หลักการของการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมไว้ ประกอบด้วย 4 ประการคือ
(บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2551, หน้า 168 -169)

1. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญ คุณค่าประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวนั้น เพื่อเป็นข้อมูลให้นักท่องเที่ยวในการเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ในการเข้าชม ในขณะที่เดียวกันก็จะก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น

2. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการปลูกฝังจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความรัก ห่วงแหน รักษา และดึงชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของตน และได้รับประโยชน์ตอบแทนจากการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ เช่น การจ้างงาน การบริการนำเที่ยว การให้บริการขนส่ง การให้บริการที่พัก และการขายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น

3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความเข้าใจใน วัฒนธรรม และได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว ทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

4. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการเคารพวัฒนธรรมของเพื่อนบ้าน หรือของชุมชนอื่น รวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และผู้คนของตนเองด้วย

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงลักษณะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญอยู่ 9 ประการคือ

1. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะ ที่ให้ความสำคัญ กับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี โดยยึดหลักที่ว่าต้องอนุรักษ์ ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุด เพื่อให้สามารถสืบต่อถึงอนุชนรุ่นหลัง

2. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะ ที่มีการจัดการ อย่างยั่งยืนทั้งเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยยึดหลักที่ว่าด้วยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อมหรือให้กระทบน้อยที่สุด

3. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้คงไว้ซึ่งวิถี ชีวิตของท้องถิ่นในแง่สังคมและวัฒนธรรม โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว ต้องการศึกษาค้นคว้าความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลาย

4. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความรู้แก่ ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวและประชาชน ในท้องถิ่น โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

5. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ชุมชนท้องถิ่น มีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์ โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการ ท่องเที่ยวและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว อันเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น

6. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการตลาดของบริการท่องเที่ยวครบตามเกณฑ์แห่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยยึดหลักที่ว่าจะต้องให้ธุรกิจท่องเที่ยวเน้นในเรื่องอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

7. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ เพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับ ทำให้ต้องการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำอีก โดยยึดหลักที่ว่าจะต้องมีกิจกรรมท่องเที่ยวตรงตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยววัฒนธรรม

8. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ และความสะดวกของพื้นที่ โดยยึดหลักที่ว่าจะต้องไม่เกินขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ในทุก ๆ ด้าน และต้องดูแลรักษาความสะดวกของแหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ

9. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว โดยยึดหลักที่ว่าจะต้องป้องกัน รักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวด เพื่อให้ นักท่องเที่ยวอบอุ่นใจ

ความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยวกับวัฒนธรรม

(รลิกา อังกูร และคณะ, 2547, หน้า 1) สรุปว่า การท่องเที่ยวในประเทศไทยนั้นมีหลายรูปแบบได้แก่การท่องเที่ยวในสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ วัด โบราณสถาน พิพิธภัณฑสถาน โบราณวัตถุ ความวิจิตรสวยงามของจิตรกรรมฝาผนัง งานประเพณี กิจกรรม วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของคนในชุมชน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสามารถเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดและเผยแพร่เอกลักษณ์วัฒนธรรมไทย ตลอดจนภูมิหลังของชาติไทยได้เป็นอย่างดี ความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยวกับวัฒนธรรม ประกอบด้วย

วัฒนธรรมเจ้าบ้าน (Host Culture) เจ้าบ้านถูกกำหนดบทบาทให้เป็นผู้อำนวยความสะดวก และให้บริการต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว เช่น ถนนหนทางที่จะเข้าไปสู่แหล่งท่องเที่ยวสาธารณูปโภคซึ่งเจ้าบ้านต้องดูแลรักษา จัดหา จัดเตรียมให้

วัฒนธรรมนักท่องเที่ยว (Tourist Culture) นักท่องเที่ยวมีวัฒนธรรมของตนเอง และต้องเรียนรู้วัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวด้วย

วัฒนธรรมที่ถูกดูดซึม (Residual Culture) การที่ไม่สามารถรับวัฒนธรรมใหม่ได้ทั้งหมดอาจกลายเป็นวัฒนธรรมที่ถูกดูดซึม เป็นการเตือนว่า นักท่องเที่ยวได้รุกรานเข้ามาในชีวิตประจำวันมากน้อยเพียงใด เช่น ในสังคมของนักท่องเที่ยวห้ามไม่ให้ดื่มสุรา เนื่องจากผิดจารีตประเพณีแต่เมื่อนักท่องเที่ยวไม่ได้อยู่ในสังคมของตนเองแล้วกลับทำพฤติกรรมนั้น

บริษัทท่องเที่ยวทำหน้าที่เป็นผู้ประสาน (Transitional Company) บริษัทท่องเที่ยวได้นำนักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยว ได้เกิดการสร้างวัฒนธรรมที่แตกต่างกันก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมเจ้าบ้าน ดังนั้น สังคมเจ้าบ้านย่อมมีสิทธิที่จะสกัดหรือควบคุมสิ่งเหล่านี้ได้ โดยเข้ามามีบทบาททำให้บริษัทท่องเที่ยวออกกฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อใช้ในแหล่งท่องเที่ยว

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวสัมพันธ์กับวัฒนธรรม คือ แหล่งท่องเที่ยวต้องมีความสะดวกในทุก ๆ ด้าน เช่นอุปโภค สาธารณูปโภค มีการประสานกับบริษัทท่องเที่ยวที่นำนักท่องเที่ยวมาเที่ยว มีการออกกฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ แก่นักท่องเที่ยว เพื่อไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยววันนั้น ๆ

การอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

(รลิกา อังกูร และคณะ, 2547, หน้า 1) สรุปว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โบราณสถาน สถานที่ทางประวัติศาสตร์ สถานที่ทางวัฒนธรรม พระราชวัง วัด จะเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ขณะเดียวกันมนุษย์ก็มีส่วนช่วยทำลายให้เร็วขึ้นด้วย ด้วยเหตุนี้จึงต้องอนุรักษ์สถานที่เหล่านั้นให้คงสภาพเดิมไว้ให้นานที่สุด ดังนี้

1. ออกกฎหมายควบคุมโบราณสถาน โบราณวัตถุต่าง ๆ และกำหนดบทลงโทษผู้กระทำความผิด หรือฝ่าฝืนกฎหมาย
2. จัดเจ้าหน้าที่ดูแลรักษา ตลอดจนส่งผู้เชี่ยวชาญทางด้านโบราณคดีไปดูแล บูรณะ ซ่อมแซม ปฏิสังขรณ์ ให้คงอยู่ในสภาพเดิม
3. จัดหาเงินงบประมาณ หรือเงินทุนในการบูรณะซ่อมแซม เพราะต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงมาก บางครั้งต้องขอเงินสนับสนุนจากต่างประเทศ เช่น องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ
4. จัดหาสถานที่เพื่อเก็บรักษาโบราณวัตถุ และสิ่งที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมให้อยู่ในที่ปลอดภัย มิให้ถูกทำลาย หรือโจรกรรม การนำสิ่งเหล่านี้มารวมกันไว้ยังสถานที่ใดที่หนึ่ง สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวชมได้อีกด้วย
5. ให้การศึกษาและประชาสัมพันธ์แก่นักท่องเที่ยวและผู้สนใจ ในเรื่องของการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยทุกฝ่ายต้องให้ความร่วมมือ และมีจิตสำนึกในคุณค่าและหวงแหนทรัพยากรทางวัฒนธรรม

สรุปได้ว่า การอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมต้องให้ทุกฝ่ายร่วมมือกัน เช่นออกกฎหมาย ข้อบังคับ ลงโทษผู้กระทำความผิด ดูแลรักษา บูรณะ ซ่อมแซม ให้คงอยู่ในสภาพเดิม ให้ความรู้ และประชาสัมพันธ์แก่นักท่องเที่ยวให้มีจิตสำนึก

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมการที่นักท่องเที่ยวจะเลือกเข้าไปเยี่ยมชมในแหล่งท่องเที่ยวใด แหล่งท่องเที่ยวหนึ่งจะต้องมีความดึงดูดใจ มีความน่าสนใจที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวได้ ศักยภาพที่จะดึงดูดใจสำหรับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้แก่ คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมความเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว ความสะดวกในการเข้าถึงความปลอดภัย และความสามารถในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากนี้ศักยภาพในการดึงดูดใจแล้ว แหล่งท่องเที่ยวควรมีศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวด้วย ไม่ว่าจะเป็นด้านการพัฒนา สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน และการสนับสนุนทางด้านนโยบาย ด้านงบประมาณ และด้านบุคลากร จากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้แหล่งท่องเที่ยวสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการที่แหล่งท่องเที่ยวจะสามารถดำรงอยู่ได้นั้น การบริหารจัดการเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญทั้งในด้านการจัดการด้านการอนุรักษ์ การฟื้นฟูสภาพของแหล่งท่องเที่ยว การมีมาตรการป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับตัวแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการจัดการด้านการบริการและการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวที่เหมาะสม จึงได้กำหนดองค์ประกอบพื้นฐานสำหรับประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ดังนี้

1. ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว หมายถึง การที่แหล่งท่องเที่ยวมีจุดดึงดูดความสนใจหรือมีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมซึ่งสามารถสร้างความประทับใจและความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว เช่น มีความโดดเด่นและมีเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตและภูมิปัญญา มีความงดงามทางศิลปวัฒนธรรม และจากการที่วัฒนธรรมเป็นมรดกของมนุษย์ที่สั่งสมมาแต่อดีต มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละท้องถิ่น ดังนั้น ความสามารถในการสืบทอดทางวัฒนธรรม ความต่อเนื่องของการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ความผูกพันต่อท้องถิ่น และความเข้มแข็งในการรักษาวัฒนธรรม จึงมีความสำคัญในการส่งเสริมศักยภาพการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญ อีกทั้งศักยภาพในทางกายภาพและการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัย และความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวก็มีความสำคัญในการดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวด้วย

ดังนั้น การกำหนดกรอบหรือเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวที่ชัดเจนสำหรับให้หน่วยงานและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลแหล่งท่องเที่ยวได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเพื่อยกระดับมาตรฐานในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของประเทศไทย และยังเป็นสิ่งบ่งบอกให้นักท่องเที่ยวรับรู้ถึงคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวและมีส่วนสำคัญในการ

ตัดสินใจเลือกใช้บริการ ซึ่งหมายถึงการเพิ่มขึ้นของรายได้ทางการท่องเที่ยวด้วย รวมทั้งเป็นการเพิ่มมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวของประเทศไทยสู่ระดับสากลด้วย

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

แนวคิดการวางแผนพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม Coltman (1989: Unpagged) ได้ให้แนวทางการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ 9 ประการสรุปได้ดังนี้

1. ส่งเสริมให้ประชาชนท้องถิ่นเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวที่มีต่อเศรษฐกิจในสังคม
2. การพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องขึ้นอยู่กับจุดประสงค์และความต้องการของชุมชน
3. วิธีการและความถี่ในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางการท่องเที่ยวควรได้รับความเห็นชอบจากประชาชนในท้องถิ่นเพราะจะเป็นเครื่องวัดความต้องการ ประเภท และจำนวนนักท่องเที่ยวของท้องถิ่นนั้น ๆ
4. ควรมีความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชนในการพยายามที่จะทำให้ท้องถิ่นเป็นสถานที่พักผ่อนที่มีความสมบูรณ์และมีคุณภาพ
5. ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวไม่ควรให้มีผลกระทบต่อประชาชนในท้องถิ่น ผู้ที่เกี่ยวข้องในการวางแผนจึงต้องมีความระมัดระวังและต้องวางแผนรองรับในเรื่องนี้เอาไว้ด้วย เพื่อที่จะรักษาวัฒนธรรมและค่านิยมของท้องถิ่นให้คงอยู่
6. เงินทุนและแรงงานรวมทั้งนักบริหารทางการท่องเที่ยวควรมาจากชุมชนเจ้าของท้องถิ่นเพื่อที่ท้องถิ่นจะสามารถควบคุมการพัฒนาทางการท่องเที่ยวให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการได้
7. การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมและงานเทศกาลที่จัดขึ้นเพื่อนักท่องเที่ยว
8. เรื่องราวและงานเทศกาลที่จัดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวจะต้องสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์วิถีชีวิตความเป็นอยู่และสภาพทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น
9. ก่อนที่จะลงมือพัฒนาการท่องเที่ยวควรพยายามขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนให้เรียบร้อย

ระพีพรรณ ทองหล่อและคณะ (2548, หน้า 12-15) กล่าวถึงวิธีดำเนินการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว (Resource Management) สรุปได้ว่า

1. วิเคราะห์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อประเมินศักยภาพและจัดระดับทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวหาจุดเด่นที่มีเอกลักษณ์ของทรัพยากรภายในแหล่งท่องเที่ยวเพื่อจะได้วิเคราะห์ความเหมาะสมต่อการกำหนดแนวทางการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยมีขั้นตอนดังนี้

1.1 ก่อนที่จะวิเคราะห์ทรัพยากรการท่องเที่ยว ผู้ที่รับผิดชอบควรเริ่มต้นด้วยการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรท่องเที่ยวในพื้นที่เพื่อประกอบการตัดสินใจในการกำหนดทิศทาง การดำเนินงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ว่ามีทรัพยากรท่องเที่ยวอะไรบ้าง เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทใด และมีสภาพอย่างไร ทรัพยากรท่องเที่ยวมีคุณลักษณะและความเหมาะสมที่แตกต่างกันตามศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมสูงสุด ส่วนแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมน้อยควรได้รับการพิจารณาในด้านรูปแบบและการจัดการที่ทำให้สามารถรองรับการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยว และมีระบบการจัดการที่สามารถเอื้อประโยชน์และตอบสนองความต้องการโดยรวมของประเทศ

1.2 การประเมินศักยภาพและจัดระบบของทรัพยากรภายในแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วยขั้นตอนการกำหนดตัวชี้วัดเพื่อพิจารณาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว โดยกำหนดระดับการให้คะแนน 5 - 1 จากมากที่สุดถึงน้อยที่สุด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1.2.1 ชนิดของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการพิจารณาสภาพทั่วไปของแหล่งท่องเที่ยว ความเกี่ยวเนื่องของระบบนิเวศในพื้นที่ โอกาสในการจัดกิจกรรม

1.2.2 ลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวเป็นการพิจารณาจากสภาพโดยทั่วไปใน 3 ปัจจัย คือ ระบบนิเวศภายในแหล่งท่องเที่ยว ความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ และการมีองค์ประกอบที่หลากหลาย เช่น มีโบราณสถานภายในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ มีความเหมาะสมของทรัพยากรในการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว ได้คะแนน 5 เป็นต้น

2. การประเมินขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว เป็นการประเมินปริมาณของนักท่องเที่ยว รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว และระดับการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกที่แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งจะสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว ควรพิจารณาปัจจัย 3 ด้าน ดังนี้

2.1 ขีดจำกัดทางสภาพแวดล้อม หมายถึงขีดความสามารถในการรักษาสมดุลระหว่างสภาพแวดล้อมทางกายภาพกับจำนวนนักท่องเที่ยวในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งถ้าขาดความสมดุลจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวทางกายภาพ เช่น จำนวนนักท่องเที่ยวสูงสุดที่สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติโดยไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพและระบบนิเวศ

2.2 ขีดจำกัดทางการตลาด หมายถึง ขีดความสามารถในการรองรับตลาดการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นความสามารถในการรักษาสมดุลระหว่างปริมาณนักท่องเที่ยวกับกิจกรรม และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่รองรับนักท่องเที่ยวซึ่งมีผลกระทบต่อนักท่องเที่ยวเชิงจิตวิทยา เช่น จำนวน

นักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้นจนถึงจุดวิกฤตทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกว่าคุณภาพที่ได้รับ
ด้อยคุณภาพ เช่น รถติดบริเวณทางเข้าแหล่งท่องเที่ยวเนื่องมาจากถนนแคบและมีรถจำนวนมาก

2.3 ชีตจำกัดของชุมชน หมายถึง ชีตความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว
ของชุมชนซึ่งหากมีจำนวนนักท่องเที่ยวมากเกินไปจะเกิดผลกระทบต่อประชาชนในท้องถิ่น
ความหนาแน่นของพื้นที่ใช้สอยในชุมชน เช่น ในร้านอาหาร ร้านค้า เป็นต้น

3. การกำหนดเขตการใช้พื้นที่หรือเขตการจัดการในแหล่งท่องเที่ยว บริเวณแหล่ง
ท่องเที่ยวแต่ละแห่งจำเป็นต้องมีการกำหนดเขตการใช้พื้นที่เพื่อประโยชน์ต่าง ๆ (Zoning)
หรือเพื่อการจัดการ (Management Zone) ให้เหมาะสมตามสภาพและขนาดของทรัพยากร
ที่จะรองรับปริมาณนักท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้น โดยสามารถป้องกัน
ผลกระทบที่จะมีผลต่อระบบนิเวศโดยรวมด้วยโดยมีแนวทางดำเนินการต่อไปนี้

3.1 การจัดให้มีเขตบริการหรือศูนย์บริการนักท่องเที่ยว (Visitor Center) ในแต่ละ
แหล่งท่องเที่ยวควรจัดให้อยู่ในบริเวณที่เหมาะสมและเป็นพื้นที่ราบมากพอที่จะจัดสิ่งอำนวยความสะดวก
ความสะดวกศูนย์บริการนักท่องเที่ยวทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการให้บริการข้อมูลและความรู้
แก่นักท่องเที่ยวจัดให้เส้นทางเดินเท้าหรือเส้นทางเดินป่าและอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติ รวมถึง
สิ่งที่เป็นต่อการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยว

3.2 การจัดเขตสงวนหรือบริเวณพื้นที่ที่มีความเปราะบางด้านนิเวศ พื้นที่ที่มีความ
เปราะบางทางด้านนิเวศและพื้นที่ที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ ควรจัดไว้เป็นเขตสงวน
หรือเขตพื้นที่อนุรักษ์ที่จำเป็น ต้องมีการควบคุมการใช้ประโยชน์อย่างเข้มงวดเพื่อรักษาสมดุล
ทางด้านนิเวศ

4. การควบคุมดูแลรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว เป็นการควบคุมการพัฒนาพื้นที่แหล่ง
ท่องเที่ยวทางกายภาพให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมในพื้นที่ การรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย
และการมีระบบป้องกันและกำจัดมลภาวะที่เหมาะสมจะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว
เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง โดยเฉพาะการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อยกระดับศักยภาพ
การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อบ่งบอกให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้ในคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวอันมี
ส่วนสำคัญในการตัดสินใจเลือกใช้บริการของนักท่องเที่ยว ซึ่งหมายถึงการเพิ่มขึ้นของรายได้
ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นการเพิ่มมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวของประเทศไทย
ให้เป็นสากลด้วย

3. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม มาจากคำศัพท์ในภาษาอังกฤษ คือ Cultural Resource ซึ่งเป็นคำที่เกิดขึ้นใหม่ในประเทศสหรัฐอเมริกาช่วงทศวรรษที่ 1970s นิยมใช้กันในหมู่นักโบราณคดี และนักประวัติศาสตร์ ต่อมาในปี พ.ศ. 2524 (ค.ศ. 1981) National Park Service (NPS) ได้นิยามความหมายทรัพยากรทางวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ สามารถสรุปความหมายของทรัพยากรทางวัฒนธรรมได้ดังนี้ (Noonan อ้างถึงใน เกรียงไกร วัฒนาสวัสดิ์, 2008, หน้า 5)

1. ทรัพยากรทางวัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึงสิ่งที่จับต้องได้ (Tangible) และสิ่งที่จับต้องไม่ได้ (Intangible)

2. ทรัพยากรทางวัฒนธรรมเป็นตัวแทนหรือสื่อแสดงถึงวัฒนธรรม เหตุการณ์ และกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ทรัพยากรทางวัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมีคุณค่าทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ ศิลปะ สถาปัตยกรรม ชีวิต และวัฒนธรรมของผู้คนในชุมชน เทศกาล ขนบธรรมเนียม งานประเพณี ประจำปี สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวเป็นทั้งวัตถุประสงค์และเป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว หรือ “จุดขาย” ของการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจที่จะทำให้ให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ได้เพิ่มพูนหาความรู้ และทำให้ทัศนคติกว้างออกไป (นิศา ชัชกุล, 2550, หน้า 260)

พิสิฐ เจริญวงศ์ (2542, หน้า 25) อธิบายถึง ทรัพยากรวัฒนธรรม (Cultural Resources) ว่ามีทั้งของเก่าจากอดีตเป็นมรดกที่เหลือนมาถึงคนในรุ่นปัจจุบันและมีสิ่งของที่สร้างขึ้นมา องค์ประกอบของวัฒนธรรมมีทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) ในรูปของวัตถุ สิ่งก่อสร้าง สถานที่ และภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ยังดำรงอยู่ (Living Culture) หรือวัฒนธรรมที่แสดงออก (Expressive Culture) เช่น ดนตรี งานฝีมือ ศิลปะ วรรณคดี ประเพณีบอกเล่า และภาษา ฯลฯ ซึ่งเป็นความต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน และผ่านไปยังอนาคตโดยที่วัฒนธรรมนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้เรื่อย ๆ

ขณะที่ สายันตร์ ไพรชาญจิตร (2547, หน้า 3) ให้ความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรมไว้ว่า “ทรัพยากรวัฒนธรรม หมายถึง ส่วนประกอบของระบบวัฒนธรรมในสังคมมนุษย์ ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ สิ่งก่อสร้างที่จับต้องมองเห็นได้ (Tangible Form) และที่เป็นความหมาย ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ กฎระเบียบแบบแผนเพื่อการปฏิบัติ จินตนาภาพ ความรู้สึกนึกคิด ศิลปะและการแสดงออก ที่ไม่สามารถจับต้องหรือสัมผัสทางกายภาพได้ (Intangible Form) ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถจัดการให้เกิดประโยชน์แก่การดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละชุมชน แต่ละสังคม แต่ละยุค

สมัยได้ และทรัพยากรวัฒนธรรมในสังคมปัจจุบันประกอบด้วยสิ่งที่เป็นมรดกที่สืบทอดมาจากอดีต และสิ่งที่ยังมีการสร้างสรรค์ดัดแปลงขึ้นมาใหม่เพื่อใช้สอยให้สมประโยชน์ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนและสังคม

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

ทรัพยากรวัฒนธรรมมีหลากหลายประเภท การนำทรัพยากรวัฒนธรรมมาใช้เพื่อการท่องเที่ยวต้องมีการศึกษา การวางแผน การบริหารจัดการอย่างรอบคอบ เพื่อให้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมหรือแหล่งท่องเที่ยวอยู่ได้อย่างยั่งยืน โดยเกิดความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาการอนุรักษ์ ทรัพยากรวัฒนธรรม แบ่งประเภทได้ตามรายละเอียดดังนี้ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2545, หน้า 206 - 211)

1. การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทย่านประวัติศาสตร์ ในพื้นที่ที่เป็นแหล่งประวัติศาสตร์ประเภทเมืองที่มีการอยู่อาศัยสืบเนื่องมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การจัดการทรัพยากรสามารถทำได้ดังนี้

1.1 การจัดการด้านกายภาพ โดยอาจรื้อถอนสิ่งแปลกปลอมออกจัดการอนุรักษ์ตามวิธีการ ปรับปรุงทัศนียภาพให้เหมาะสมเพื่อให้เกิดลักษณะเด่น เช่น การนำสิ่งสาธารณูปโภคบางประเภท เช่น สายไฟฟ้า สายโทรศัพท์ วางในระบบท่อใต้ดิน หรือการปลูกต้นไม้ปรับทัศนียภาพให้ร่มรื่นหรือทาสีอาคารให้มีความกลมกลืนกัน

1.2 การจัดการให้ความรู้ นอกจากเมืองจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวแล้วยังเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับชุมชนในเมืองตลอดจนนักท่องเที่ยวที่ไปเยือน การจัดการให้ความรู้ถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้คนเข้าใจความหมายและความสำคัญของเมือง โดยมีแนวทางการจัดการ อาทิ จัดศูนย์บริการนักท่องเที่ยวที่จะเป็นแหล่งให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ จัดทำคู่มือนำชม จัดทำแผ่นป้ายสถานที่เพื่อให้ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว จัดทำสื่อที่นักท่องเที่ยวสามารถเป็นเจ้าของได้ เช่น แผ่นพับ ของที่ระลึกเกี่ยวกับสถานที่นั้น ๆ

1.3 การจัดการอำนวยความสะดวก เนื่องจากย่านประวัติศาสตร์ของเมืองเป็นพื้นที่ที่ยังมีการใช้งานและประกอบกิจกรรมประจำวันอยู่ ดังนั้น การจัดการย่านประวัติศาสตร์จึงต้องสัมพันธ์กับชุมชนและกิจกรรมประจำวันอยู่ ดังนั้น การจัดการย่านประวัติศาสตร์จึงต้องสัมพันธ์กับชุมชนและกิจกรรมประจำวันในย่านนั้นด้วย โดยควรจัดการให้ย่านชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ทั้งการแสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ เพื่อให้ชุมชนได้รับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นภายในชุมชน อีกทั้งควรมีการปรับปรุงพื้นที่โดยรวมให้เรียบร้อย และรักษาความสะอาดของชุมชนและพื้นที่โดยรอบ รวมถึงการทำแผนที่ ป้ายบอกทางสถานที่ท่องเที่ยวโดยติดตั้งในตำแหน่งที่เหมาะสม

กำหนดเส้นทางเท้าสำหรับนักท่องเที่ยวในการไปชมจุดต่างๆ ที่น่าสนใจภายในชุมชน โดยตามเส้นทางอาจจัดให้มีจุดพักผ่อน ร้านขายของที่ระลึก และจุดรับ-ส่งนักท่องเที่ยว เหล่านี้เป็นต้น

2. การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทศาสนสถาน โดยทั่วไปแล้วศาสนสถานทุกแห่งไม่ว่าจะถือได้ว่าเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว เนื่องจากศาสนสถานที่นักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชมมักจะเป็นศาสนสถานที่มีความสำคัญในด้านความเป็นมา ประวัติบุคคล ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น และของชาติหรือมีศิลปกรรมที่สำคัญ ผู้ที่มาเยี่ยมชมศาสนสถาน ลักษณะการเยี่ยมชมในลักษณะนี้จึงมีความแตกต่างกันตามความสมัครใจ ความเชื่อ โดยมีแนวทางการจัดการดังนี้ (สินชัย กระบวนแสง, 2550, หน้า 226)

2.1 การจัดการในฐานะที่เป็นแหล่งเรียนรู้ ศาสนสถานที่เป็นวัดในศาสนาพุทธที่มีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว มักจะมีความสำคัญในด้านประวัติ สถาปัตยกรรม งานจิตรกรรมฝาผนัง และงานประติมากรรมรูปเคารพ เช่น อุโบสถ เจดีย์ วิหาร ศาลาราย หอไตร กุฏิ พระพุทธรูป เป็นต้น โดยพื้นที่ที่สำคัญเป็นที่สนใจในการชมส่วนใหญ่ คือ เขตพุทธาวาส การจัดการให้ความรู้ทำได้โดยจัดทำคู่มือแนะนำชมสำหรับนักท่องเที่ยวควรมีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของสถานที่ หรือจัดทำหนังสือเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว โดยมีเนื้อหาและรายละเอียด ความสำคัญของสถานที่สำหรับผู้ที่มีความสนใจเป็นพิเศษโดยเฉพาะ ซึ่งหนังสือดังกล่าวจะมีส่วนช่วยให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาความรู้เฉพาะด้านได้ละเอียดมากยิ่งขึ้น

2.2 การจัดการด้านภูมิทัศน์ ศาสนสถานเมื่อแรกสร้างผู้ออกแบบได้จัดวางสภาพภูมิทัศน์ไว้อย่างเหมาะสมแล้ว หากแต่มาในสมัยหลังได้มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ กันหรือต่อเติมจนเสียคุณค่า ปัญหาเหล่านี้มักพบในศาสนสถานที่มีศักยภาพในการเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว อาทิ ภายในวัดบางแห่งมีการทำลานซีเมนต์แทนลานดินหรือการปลูกสร้างอาคารเบียดบังกลุ่มอาคารเดิม เป็นต้น การจัดภูมิทัศน์ทำได้ดังนี้

1) การจัดภูมิทัศน์ให้กลับเป็นแบบเดิม การจัดภูมิทัศน์แบบนี้ต้องคำนึงถึงลักษณะแวดล้อมของกลุ่มอาคารศาสนสถาน แนวคิด และค่านิยมในภาพรวม การจัดภูมิทัศน์ให้กลับแบบเดิมอาจจำเป็นต้องรื้อถอนหรือโยกย้ายสิ่งก่อสร้างที่ไม่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มอาคารเดิมออกไป เช่น การอนุรักษ์วิหารพระเจ้าพันองค์ วัดปงสนุก จังหวัดลำปาง มีการปรับภูมิทัศน์โดยการรื้อสิ่งก่อสร้างที่แปลกปลอมออกไป

2) การจัดการให้พื้นที่มีความร่มรื่น โดยการปลูกต้นไม้ที่มีความสูงไม่มากนัก เพื่อให้ร่มเงาและจะได้ไม่บดบังตัวอาคาร

2.3 การจัดการด้านบริการพื้นฐาน ศาสนสถานมีจุดประสงค์ในการก่อสร้างเพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจ ที่จำพรรษา และสถานที่เล่าเรียน การจัดการขั้นพื้นฐาน เช่น ลานจอดรถ ห้องสุขา เหล่านี้ต้องคำนึงถึงจุดประสงค์สถานที่นั้น ๆ ด้วยขณะเดียวกันศาสนสถานก็มีพื้นที่ใช้สอยจำกัด การออกแบบการบริการขั้นพื้นฐานจึงขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของศาสนสถานแต่ละแห่ง แนวทางการจัดการมีดังนี้

1) การจัดสถานที่จอดรถยนต์ ศาสนสถานแต่ละแห่งมีพื้นที่จำกัดและได้มีการแบ่งสัดส่วนการใช้งานตามที่ได้ออกแบบไว้ตั้งแต่ครั้งแรก สถานที่จอดรถจึงเป็นปัญหาสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้ยานพาหนะยังเพิ่มมลภาวะให้กับศาสนสถานอีกด้วย การจัดจุดจอดรถยนต์ไว้ในอบริเวศศาสนสถานจะเป็นอีกทางออกหนึ่ง โดยให้นักท่องเที่ยวเดินจากจุดจอดรถมายังศาสนสถาน ทำให้นักท่องเที่ยวได้ใกล้ชิดกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่มากขึ้นและเป็นโอกาสในการสร้างรายได้ให้กับคนในพื้นที่อีกด้วย

2) การจัดการให้แหล่งท่องเที่ยวมีความสะอาด กล่าวคือ จัดการให้แหล่งท่องเที่ยวมีความสะอาดทั้งภายนอกและภายในจัดให้มีจุดนั่งพักผ่อนตามเหมาะสม

3) การจัดทำเทียบเรือ ในกรณีที่ศาสนสถานตั้งติดกับริมน้ำสามารถเข้าถึงได้โดยเส้นทางน้ำ ควรมีการปรับปรุงศาลาริมน้ำหรือสร้างท่าเทียบเรือเพื่อให้มีความสะดวกในการขึ้นลง ทั้งนี้การใช้เส้นทางน้ำยังช่วยลดความแออัดของรถยนต์ได้อีกทาง

2.4 การจัดการความปลอดภัยของศาสนสถาน เนื่องจากศาสนสถานแต่ละแห่งมีระยะเวลาการก่อสร้างที่ยาวนาน การที่ศาสนสถานมีผู้มาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมากอาจก่อให้เกิดการชำรุดเสียหายได้ แนวทางการจัดการมีดังนี้

1) การจัดผู้ดูแลตรวจสถานที่ โดยผู้ดูแลสถานที่ควรหมั่นตรวจตราสถานที่เสมอ ๆ เมื่อพบสิ่งใดผิดปกติควรแจ้งกับผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ บางครั้งผู้ดูแลสถานที่อาจจะเป็นผู้ที่นำชมสถานที่นั้น ๆ ได้ตามสมควร

2) การจัดทำบัญชีทรัพย์สิน การเปิดสถานที่ให้บุคคลทั่วไปเข้าชมควรมีการทำบัญชีทรัพย์สิน เพื่อให้ตรวจสอบได้โดยง่าย และควรมีการตรวจสอบเป็นระยะตามสมควร

3) การควบคุมไม่ให้ใช้งานศาสนสถานเกินกำลัง การที่มีนักท่องเที่ยวเข้าชมศาสนสถานเป็นจำนวนมากเกินไป อาจส่งผลให้ศาสนสถานทรุดโทรมและเสื่อมสภาพอย่างรวดเร็ว จึงควรมีการควบคุมและจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวที่จะเข้าชมในแต่ละครั้งให้เหมาะสมกับพื้นที่ของศาสนสถาน

4) การควบคุมด้านผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับศาสนสถาน ได้แก่ มลภาวะทางด้านเสียง อากาศ การกระทำที่ขัดความรับผิดชอบต่อนักท่องเที่ยว เช่น การขูดขีด เขียน โบสถ์

อาคารต่าง ๆ การกะเทาะลวดลายงานศิลปะ ควรมีการประกาศเตือนและกำหนดบทลงโทษที่ชัดเจน รวมถึงการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ให้แก่นักท่องเที่ยว

นอกจากนี้ (ภราเดช พยัมิเชียร อ้างถึงใน ปรัชญาพร พัฒนาผล, 2554, หน้า 24) ได้เสนอ แนวทางการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวไว้ดังนี้ เนื่องจากวัดเป็นสถานที่ที่มีสถาปัตยกรรม อันเป็นเอกลักษณ์และได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก หากมีการพัฒนาอย่างถูกวิธี ก็จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งได้ เพราะวัดเป็นแหล่งรวบรวมศิลปะ สถาปัตยกรรม งานฝีมือของช่างแขนงต่าง ๆ ไปจนถึงสิ่งที่เป็นนามธรรมว่าจะเป็่วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวต้องมีการจัดการในเรื่องของการวางผัง โดยการแยกสัดส่วน ให้ชัดเจนระหว่างเขตพุทธาวาสกับเขตสังฆาวาส สิ่งก่อสร้างใดที่ต้องการก่อสร้างเพิ่มเติมก็ควรดู รูปแบบของสถาปัตยกรรมให้เหมาะสมกับท้องถิ่นนั้น ๆ ใช้วัสดุที่คงทนและสอดคล้องกับประโยชน์ ใช้สอยโดยอาจสร้างเป็นศาลาก็ได้ นอกจากนี้การซ่อมแซมโบราณสถานภายในวัดต้องศึกษา ในเรื่องของการบำรุงรักษา การซ่อมแซม และการดูแลอาคารสถานที่จากหน่วยงานที่มีความเชี่ยวชาญ ในด้านนี้ อาทิ กรมศิลปากร เป็นต้น

4. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา(2548, หน้า 32) ให้ความหมายของการจัดการท่องเที่ยวว่าเป็น การวางแผนการท่องเที่ยวและดำเนินการให้เป็นไปตามแผน โดยมีการจัดองค์การบริหารงานบุคคล การอำนวยความสะดวก และการควบคุมที่เหมาะสม เพื่อให้เป็นไปตามแผนที่ได้วางไว้พร้อมทั้งมีการ ประเมินผลแผนการท่องเที่ยวด้วย

มนัส สุวรรณ และคณะ(2541, หน้า 20) กล่าวว่า การจัดการท่องเที่ยว หมายถึง การกระทำอย่างมีเป้าหมายที่สองคล้องกับหลักการ ทฤษฎี และแนวคิดที่เหมาะสมยิ่งไปกว่านี้ ยังต้องคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่าง ๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อม การกำหนด แนวทาง มาตรการ และแผนปฏิบัติการที่ดีต้องคำนึงถึงกรอบความคิดที่ได้กำหนดไว้ มิฉะนั้นแล้ว การจัดการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไร้ทิศทางและประสบความสำเร็จ

รูปแบบการจัดการท่องเที่ยว 7S Model เพื่อปรับใช้กับการท่องเที่ยว โดย M. Adhikary (เดชา ไต้สูงเนิน อ้างถึงใน วันใหม่ แดงแก้ว, 2554, หน้า 27) ดังนี้

1. Strategy หมายถึง กลยุทธ์ที่จะสะท้อนให้เห็นถึงความผสมกลมกลืนกันระหว่าง วัตถุประสงค์ การจัดลำดับความสำคัญ การควบคุม และขอบเขตของกิจกรรมต่าง ๆ ของ การท่องเที่ยว โดยการเลือกกลยุทธ์ที่เหมาะสมที่สุด ซึ่งต้องประกอบไปด้วยกลยุทธ์ในการวางแผน การดำเนินงานที่สามารถปฏิบัติได้ และต้องเป็นไปตามนโยบายของการท่องเที่ยวแห่งชาติด้วย

2. Structure หมายถึง โครงสร้างในองค์กร ซึ่งควรจะเกี่ยวข้องกับการจัดลำดับชั้น และการแบ่งหน้าที่ให้เหมาะสม อย่างไรก็ตาม โครงสร้างองค์กรขึ้นอยู่กับรูปแบบของ RASI ด้วย ซึ่งหมายถึง ความรับผิดชอบ (Responsibility) อำนาจหน้าที่ (Authority) การสนับสนุน (Support) และข่าวสาร (Information) เพราะการจัดการท่องเที่ยวก็เหมือนกับธุรกิจอื่น ๆ ที่จะต้องมีผู้ซึ่งมีอำนาจมาคอยควบคุมดูแลแบ่งหน้าที่ไปตามลำดับชั้น มีผู้นำที่มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว การให้บริการแก่นักท่องเที่ยว และที่สำคัญคือการให้ข่าวสารข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวซึ่งควรเริ่มตั้งแต่จุดแรกที่นักท่องเที่ยวมาถึง เช่น ท่าอากาศยาน สถานีรถไฟ และสถานีขนส่ง

3. System หมายถึง ระบบในการจัดการท่องเที่ยวครอบคลุมไปถึงระบบการจัดการข้อมูล ระบบการดำเนินงาน การปฏิบัติการ การเงิน การจัดการทรัพยากรมนุษย์ การตลาดและระบบอื่น ๆ ด้วย โดยทุกระบบจะต้องมีการประสานกัน และมีความสัมพันธ์กันในทุกขั้นตอน

4. Staff หมายถึง บุคลากรที่จะทำการดำเนินการต่างๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยเฉพาะบุคคลที่ทำหน้าที่บริการนักท่องเที่ยวจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบโดยคัดสรรบุคคลที่มีความละเอียดรอบคอบ มีความรับผิดชอบ ให้ความช่วยเหลือนักท่องเที่ยวด้วยความเต็มใจ มีความจริงใจ ซื่อสัตย์ และสามารถทำให้นักท่องเที่ยวพึงพอใจเป็นสำคัญ

5. Skill ในการทำงานทุกอย่างจะต้องอาศัยความชำนาญ งานจึงจะดีและมีประสิทธิภาพ โดยขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 อย่าง คือ ความรู้ ทักษะ และทัศนคติต่องาน ต้องรู้ทุกอย่างว่าคืออะไร ที่ไหน อย่างไรและทำไม รวมทั้งเข้าใจ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ดังนั้น ผู้ที่ทำงานด้านการท่องเที่ยว ควรจะมีความรู้และทักษะในงานที่เกี่ยวข้องเฉพาะสาขาคือ เพราะธุรกิจด้านการท่องเที่ยวต้องการผู้ที่มีความรู้และทักษะเฉพาะทางเป็นพิเศษ

6. Style หมายถึง การรวมกันระหว่าง Staff และ Skill แต่ละคนจะมีรูปแบบในการดำเนินงานที่ต่างกัน โดยปกติแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

Autocratic หรือ Top down style การสั่งการจากส่วนบนลงสู่ส่วนล่างหรือจากผู้บังคับ ขาลงสู่ผู้ใต้บังคับบัญชา รูปแบบนี้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่พอใจเพราะไม่ชอบถูกสั่งให้ทำตามแต่ มักจะชอบมีคฤเทศก์ที่มีส่วนร่วม พูดคุยให้คำ และแนะนำมากกว่า

Democratic Style หรือ Bottom-up ซึ่งตรงกันข้ามกับรูปแบบแรก รูปแบบนี้จะเป็น การมีส่วนร่วมกันในการวางแผน การจัดการได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย จึงมักประสบ ความสำเร็จในการจัดการ

7. Share หมายถึง การแบ่งปันการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความคิดเห็น ความรู้ซึ่ง นำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวได้ดีที่สุด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์จะทำให้ได้รับความรู้

และประสบการณ์มากมายที่เป็นประโยชน์นับว่าเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น โดยเฉพาะผู้ที่เริ่มจะทำธุรกิจทางการท่องเที่ยวได้นำข้อมูลต่าง ๆ มาวางแผนเพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่ได้กำหนดไว้

สรุปได้ว่าการจัดการท่องเที่ยว ควรเป็นไปอย่างมีขั้นตอน มีคณะทำงานที่มีประสิทธิภาพ มีโครงสร้างอย่างเป็นระบบ บุคลากรมีทักษะ และมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานในทุกกระบวนการ

5. แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

สำหรับแนวความคิดของการเดินทางท่องเที่ยวในปัจจุบัน นอกจากความคุ้มค่าในเชิงเศรษฐกิจ และสังคมแล้ว นักท่องเที่ยวต้องคำนึงถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม อีกทั้ง วัฒนธรรมที่แตกต่างที่เปลี่ยนแปลงในชุมชนซึ่งอาจจะทำให้รูปแบบและกิจกรรมทางการท่องเที่ยว เปลี่ยนแปลงไป ทำให้เกิดการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ขึ้นมา จากกระแสการอนุรักษ์และความต้องการที่จะคืนสภาพความสมบูรณ์ธรรมชาติพร้อมกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว นักพัฒนาการท่องเที่ยวจากองค์การท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: WTO) และสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (Pacific Asia Travel Association: PATA) ได้มีการคิดรูปแบบการบริการที่มีความสอดคล้องกับการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้เป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) โดยใช้หลักแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนตามแผนปฏิบัติการ 21 หรือ Agenda 21 ที่มีส่วนผลักดันให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนซึ่งมีความหมายรวมถึงการพัฒนาที่มุ่งทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในขณะเดียวกันชุมชนก็มีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ จากการท่องเที่ยวอย่างเท่าเทียมกัน

ความหมายของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จากผลการประชุม Earth Summit เพื่อกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่กรุงริโอเดอจาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อปีพ.ศ. 2535 ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่า หมายถึง การท่องเที่ยว ที่ไม่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมทุกรูปแบบไม่ว่าจุดประสงค์ปลายทางจะเป็นที่ใด หรือจะเป็นกลุ่มใหญ่ หรือกลุ่มเล็ก ทั้งในเมืองและชนบท (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548 ก, หน้า 6) องค์การท่องเที่ยวโลก (WTO) ได้กำหนดหลักการของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ตั้งแต่ พ.ศ. 2531 ว่า ลักษณะของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนั้น “ได้รับการคาดหมายให้นำไปสู่การจัดการ ทรัพยากรทั้งหมด ด้วยวิถีทางที่ตอบสนองต่อความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสุนทรียะใน ขณะเดียวกันก็คงไว้ซึ่งบูรณภาพทางวัฒนธรรม กระบวนการทางนิเวศวิทยาที่จำเป็นความหลากหลาย ทางชีวภาพ และระบบต่าง ๆ ที่เอื้อต่อชีวิต” เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2539) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยวที่มีเป้าหมายที่สำคัญในการพัฒนาแบบยั่งยืน โดยคำนึงถึงความสามารถของธรรมชาติชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิต ที่มีต่อการการท่องเที่ยว โดยเน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542, หน้า 7) ให้ความหมายไว้ว่า “การท่องเที่ยวแบบกลุ่มที่มีกระบวนการจัดการที่ดีและสามารถดูแล รักษา ทรัพยากรเหล่านั้นไม่ให้เสื่อมโทรม โดยการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ โดยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชม และมีผลกระทบต่อธรรมชาติให้น้อยที่สุด หรือไม่มีเลย” การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและรักษา เพื่อให้สอดคล้องกับกระแสโลกที่เปลี่ยนไปโดยมีขอบเขตการ พัฒนาที่ ครอบคลุมทุกส่วนของการท่องเที่ยวดังนี้

- 1) กิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องดำรงอยู่ได้
- 2) มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมอย่างสม่ำเสมอ
- 3) ทรัพยากรการท่องเที่ยวยังคงรักษาความดึงดูดใจไม่เสื่อมคลาย
- 4) กิจกรรมการบริการมีกำไร แม้ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการให้บริการอยู่เสมอ

ต้องไม่ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติสังคม และวัฒนธรรม

จตุสารเพื่อการเผยแพร่พระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ (2548) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนคือ การบริหารท่องเที่ยวได้มีการพัฒนาในทุก ๆ ด้านที่เกี่ยวข้อง มีการจัดการ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมบูรณ์และเกิดประโยชน์สูงสุด โดยไม่ทำให้เกิดผลกระทบกับ วัฒนธรรมของท้องถิ่นและเอกลักษณ์ของธรรมชาติ สรุปได้ว่าท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism) หมายถึง การพัฒนาการท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นมีการปกป้องและรักษา เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศไว้เพื่อ อนุชนรุ่นหลังไป (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2542; พงนา สวนศรี, 2539 และภราเดช พยัคฆวิเชียร, 2538) ซึ่งการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ต้องมี องค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ (Economics Sustainability)

1.1 การเติบโตทางเศรษฐกิจต้องมีการบริหารจัดการที่ดีหากมีการเจริญเติบโต อย่างรวดเร็วจะทำให้การรองรับของนักท่องเที่ยวที่จะมาเยือนไม่เพียงพอ เช่น โครงสร้างพื้นฐาน คุณภาพ การบริการ แรงงาน ซึ่งอาจจะทำให้นักท่องเที่ยวไม่พอใจ และไม่อยากเดินทางมาท่องเที่ยว อาจทำให้เศรษฐกิจตกต่ำได้

1.2 การเติบโตของการท่องเที่ยวในปัจจุบัน ทำให้คนหันมาประกอบอาชีพทางด้าน การท่องเที่ยวอย่างแพร่หลาย เช่น อาชีพมัคคุเทศก์บริษัทนำเที่ยวทำให้ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ ในภาคอื่น ๆ เช่น ภาคการเกษตร การกสิกรรม การอุตสาหกรรม

1.3 การเจริญเติบโตทางการท่องเที่ยวต้องอาศัยแรงงานที่มีประสิทธิภาพและ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านจึงทำให้เกิดการรั่วไหลของประชากรที่ อาจส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจได้

2. ความยั่งยืนทางด้านสังคม (Social Sustainability)

2.1 การหลั่งไหลของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาอย่างรวดเร็วทำให้ท้องถิ่น เหล่านั้นอาจจะสูญเสียเอกลักษณ์ของท้องถิ่นได้

2.2 การใช้จ่ายเงินของนักท่องเที่ยว ซึ่งมีกำลังสูงกว่าคนในท้องถิ่น การใช้ชีวิต ที่หรูหราหรืออย่างอิสระซึ่งทะลักเข้าสู่ชุมชนหนึ่ง ๆ อาจกลายเป็นแรงจูงใจให้คนในท้องถิ่น หลงใหลมัวเมาต่อทรัพย์สินเงินทองหรือความร่ำรวยทำได้ง่าย ๆ ให้เกิดปัญหาสังคมติดตามมา

2.3 อาชีพขายบริการทางเพศทั้งชายหญิง การขายยาเสพติด การละทิ้งคุณค่าทาง วัฒนธรรมของท้องถิ่น อาจนำไปสู่ความถดถอยทางโครงสร้างทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ซึ่งมี ผลทำให้ชุมชนมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อนักท่องเที่ยวว่าเป็นตัวการทำให้สังคมเสื่อม ซึ่งบางครั้ง อาจจะสะท้อน ออกมาในรูปของการกระทำที่รุนแรงต่อนักท่องเที่ยว

3. ความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Sustainability)

3.1 การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ขาดการควบคุม อาจกลายเป็นสิ่งที่ทำลายสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นคุณค่าหรือความเป็นตัวต้นกำเนิดของกิจกรรมท่องเที่ยวนั้น ๆ เสียเอง เช่น จำนวน นักท่องเที่ยวที่มีมากเกินไป ทำให้เกิดความแออัด ความสกปรก เป็นต้น

3.2 การเร่งรัดพัฒนาโดยใช้เทคนิคก่อสร้างที่ไม่เหมาะสม ทำให้เกิดการพังทลาย อย่าง ถาวรของหน้าดิน หาดทราย ชายทะเล การสูญเสียสภาพภูมิทัศน์

3.3 การก่อสร้างอาคารหรือสิ่งก่อสร้างในตำแหน่งที่ผิดพลาด อาจทำให้วงจรทาง ธรรมชาติเกิดความแปรปรวน

3.4 การเก็บเอาพื้นที่ไม่ไปจากพื้นที่อาจทำลายระบบนิเวศวิทยาที่เปราะบางของ พื้นที่ บางแห่ง

3.5 กิจกรรมของนักท่องเที่ยวจำนวนมากทำให้เกิดปริมาณของเสียอย่างมหาศาล เช่น ของเสีย น้ำเสีย อาหารเหลือ ขยะ ฯลฯ ทำให้มลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างมากมาย สำหรับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) นั้นถือเป็นส่วนหนึ่งของ “การพัฒนา อย่างยั่งยืน (Sustainable Development)” โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ให้ความหมายไว้ว่า “หมายถึง การท่องเที่ยว รวมถึงการจัดบริการอื่น ๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต” โดย

1. ต้องดำเนินการภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว
2. ต้องตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชน คำนึงถึง ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อการท่องเที่ยว
3. ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยว อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน
4. ต้องชี้แนะภายใต้ความต้องการของประชาชนท้องถิ่นและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว นั้น ๆ

ความสำคัญของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน สามารถนำมาเป็นกลยุทธ์สำคัญในการแก้ปัญหาและฟื้นฟูเศรษฐกิจ ของประเทศได้เนื่องจาก

1. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากตัวนักท่องเที่ยวเองที่มีความต้องการที่จะท่องเที่ยว ทำให้มีรายได้หมุนเวียนในประเทศอย่างมากมาย ซึ่งถือเป็นการแก้ปัญหาดุลการค้าระหว่างประเทศที่มีประสิทธิภาพมากวิธีหนึ่ง
2. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนก่อให้เกิดการจ้างงานและก่อให้เกิดกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจขึ้นมากมาย เช่น การให้บริการในแหล่งท่องเที่ยว การบริการขนส่ง การประกันภัย บริษัทนำเที่ยว ร้านอาหาร ธุรกิจ โรงแรมที่พัก งานดูแลบำรุงรักษา งานรักษาความปลอดภัย เป็นต้น
3. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนก่อให้เกิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว โดยแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ จะได้รับการปรับปรุงดูแลให้สะอาดและสวยงามอยู่เสมอ เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวกันมากขึ้น ซึ่งจะเป็ผลดีต่อการสร้างรายได้ของคนในท้องถิ่น
4. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนก่อให้เกิดอุตสาหกรรมต่อเนื่องแก่คนท้องถิ่น เช่น การผลิตผลผลิตทางการเกษตร การขายอาหาร การขายของที่ระลึก การบริการที่พัก การนำเที่ยว ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นการ สร้างรายได้ให้กับคนท้องถิ่น
5. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทำให้มนุษย์มีทรัพยากรการท่องเที่ยวเหลือเก็บไว้ใช้ได้ อย่างยาวนาน เนื่องจากนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ จะมีสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อม จึงไม่ทำลายธรรมชาติทรัพยากรธรรมชาติ จึงยังคงความเป็นธรรมชาติอย่างแท้จริงและชุมชนในท้องถิ่น ก็ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นไว้ได้

หลักการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) มีหลักการที่สอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งเป็นกระแสความคิดหลักของโลกในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา และได้รับความสนับสนุนจากคณะกรรมการว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Commission on Sustainable Development) ขององค์การสหประชาชาติซึ่งหลักการโดยทั่วไปของการพัฒนาอย่างยั่งยืนคือ จะต้องมีการอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอเหมาะ เพื่อสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากร เหล่านั้นได้อย่างยั่งยืนและมีการกระจายผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งมีการร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้ส่วนเสีย เมื่อนำหลักการนี้มาปรับใช้กับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จึงมีจุดเน้นที่สำคัญดังนี้

1. จะต้องดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยว ให้สามารถใช้ประโยชน์ต่อไปได้ในระยะเวลายาวนาน จนถึงชั่วลูกชั่วหลาน มิใช่เพียงเพื่อคนรุ่นปัจจุบันเท่านั้น
2. ลดการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง และลดปริมาณของเสียที่จะเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม
3. มีการกระจายรายได้และผลประโยชน์ให้แก่คนในท้องถิ่นที่มีแหล่งท่องเที่ยว ต้องอยู่เปิดโอกาสให้ชุมชนในท้องถิ่นได้เข้าร่วมในการจัดการและการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว
4. มีการประชุมปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว และชุมชนในท้องถิ่น เพื่อการวางแผนงานการจัดสรรงบประมาณ และการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสม
5. มีการสร้างเครือข่ายเพื่อเผยแพร่แนวคิด การศึกษาวิจัย และความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนออกไปในหมู่ประชาชน ทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศอย่างกว้างขวาง การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มีหลักการสำคัญอยู่ 4 ประการ ดังนี้
  - 1) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ หมายถึง การท่องเที่ยวต้องสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นได้สามารถจัดการความจนและความลำบาก เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น หรือแม้แต่ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว ควรจะมีวิธีการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมควบคู่ไปด้วย เช่น การจัดการด้านการโรงแรมจะต้อง รวมค่าใช้จ่ายในการบำบัดน้ำเสีย และการลดความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมในบริเวณข้างเคียงด้วย
  - 2) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องสร้างความยั่งยืนทางสังคม หมายถึง การท่องเที่ยวต้องสนับสนุน ให้ประชาชนไม่ใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยและอยู่ในขีดจำกัดของทรัพยากรนั้น ๆ ที่จะรองรับได้อีกทั้ง ยังมีการส่งเสริมและพัฒนารูปแบบการนำของเสียกลับมาใช้อีกเพื่อเป็น

การประหยัดและการสร้างสมดุล ให้กับธรรมชาติที่สามารถใช้ประโยชน์ได้โดยความสัมพันธ
ดังกล่าวต้องมั่นคงยาวนานและต้องนำไปสู่การกระจายผลประโยชน์ในสังคมอย่างเป็นธรรม

3. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องสร้างความยั่งยืนทางวัฒนธรรม หมายถึง การท่องเที่ยว
ต้อง สนับสนุนการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน เพื่อสร้างความภาคภูมิใจแก่ชุมชนและไม่
ทำให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงใด ๆ ต่อชุมชน รวมทั้งเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมอันดีกับคนรุ่นหลัง
ต่อไป

4. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องสร้างความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม หมายถึง การท่องเที่ยว
ต้องมีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและชาญฉลาดที่สุด มีการบำรุงรักษาและใช้งานที่อยู่ในขอบเขต
หากใช้ ทรัพยากรการท่องเที่ยวจนหมดสิ้นไป หรือใช้จนเสื่อมโทรมอาจทำให้คนรุ่นหลังขาด
โอกาสในการใช้ ประโยชน์ต่อไป

หลักของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนดังกล่าวมุ่งเน้นให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีขอบเขต
ของ การพัฒนาในลักษณะ ต่อ ไปนี้

1. การท่องเที่ยวจะต้องสามารถดำรงอยู่ได้
2. มีนักท่องเที่ยวมาเยือนอย่างสม่ำเสมอ
3. ทรัพยากรการท่องเที่ยวยังคงรักษาความดึงดูดใจไว้ได้ไม่เสื่อมคลาย
4. กิจกรรมการบริการมีกำไร แม้ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการให้บริการอยู่เสมอ
5. ผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติสังคม และวัฒนธรรมจะต้องไม่มีหรือมี
น้อย ที่สุด

หลักการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

1. อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดีหมายถึง ผู้ที่มีหน้าที่ดูแล รับผิดชอบการพัฒนา
เกี่ยว กับการท่องเที่ยวต้องมีวิธีการบริหารจัดการการใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีอยู่ให้
เพียงพอ ประหยัดและมีประสิทธิภาพอย่างที่สุด อีกทั้งยังต้องคำนึงถึงคุณค่าของทรัพยากรเหล่านั้น
ที่มีปัจจัยสำคัญ ประกอบอยู่ด้วย การพัฒนานั้นยังต้องคงความเป็นเอกลักษณ์เดิมไว้ให้มากที่สุด
และเกิดผลกระทบน้อย ที่สุด โดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านประยุกต์กับเทคโนโลยีใหม่ๆ การใช้ทรัพยากร
อย่างเหมาะสมสามารถทำให้ ธุรกิจนั้นยืนยาวได้

2. ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็น กับลดการก่อของเสีย ผู้ที่มีส่วน
เกี่ยวข้องในการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องมีการวางแผนการใช้ทรัพยากรจากธรรมชาติอย่างคุ้มค่า
และมีประสิทธิภาพ หรืออาจจะหาทรัพยากรที่มีความเหมือนกันมาใช้ทด แทนกันได้เพื่อเป็นการลด
การใช้ทรัพยากรที่ อาจจะหมดสิ้นไป เช่น การใช้คอนกรีตแทนไม้ ในการสร้างบ้าน เป็นต้น
ส่วนการลดการก่อของเสีย เช่น ขยะ ต้องหาวิธีการจัดการโดยการแยกประเภทขยะ

2.1 ขยะแห่งอำนาจระบบการหมุนเวียนการใช้การใช้ซ้ำ และการแปรรูปกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่

2.2 ขยะเปียกอาจนำไปทำปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักปุ๋ยสามารถนำไปใช้เป็นปุ๋ยจุลินทรีย์ได้

3. รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติสังคม และวัฒนธรรม ผู้รับผิดชอบการพัฒนาต้องมีการวางแผนที่สามารถขยายฐานการท่องเที่ยว โดยรักษาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มี อยู่เดิมไว้โดย

3.1 การเพิ่มคุณค่า เช่น แหล่งท่องเที่ยวน้ำตก อาจเพิ่มกิจกรรมการดูนก ฝึเสือ หรือ ปีนหน้าผา หรือหมู่บ้านวัฒนธรรมและแหล่งโบราณคดี อาจเพิ่มกิจกรรมการนั่งเกวียนเทียมวัว การทำเส้นทางจักรยานให้นั่งท่องเที่ยวที่ชมรอบหมู่บ้าน เป็นต้น

3.2 การเพิ่มมาตรฐานการบริการ เช่น การส่งบุคลากรไปอบรมด้านต่าง ๆ เช่น ภาษาอังกฤษ มัคคุเทศก์ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาท่องเที่ยวในสถานที่นั้นนานขึ้น หรือ กลับกลับไปเที่ยวซ้ำอีก

4. ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวไม่เพียงแต่ทำตามแผนที่วางไว้แต่จะต้องประสานงานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาควบคู่กันด้วย อาทิแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต. และเทศบาล) แผนพัฒนาของสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม แผนพัฒนาจังหวัด เป็นต้น เพื่อให้การพัฒนาในสถานที่ท่องเที่ยวมีศักยภาพมากขึ้น

5. ต้องใช้การท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจของท้องถิ่น ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยว ต้องประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น เพื่อสรรหาทรัพยากรที่โดดเด่นของท้องถิ่นที่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ได้ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เป็นที่รู้จักมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการกระจายรายได้ให้กับประชาชนในท้องถิ่น เช่น การหาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมใหม่ๆ ในแต่ละตำบลตามนโยบาย “ 1 ตำบล 1 ผลิตภัณฑ์ ” ทั้งนี้เพื่อเป็น การขยายฐานเศรษฐกิจและสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกด้วย

6. การมีส่วนร่วม และการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวควรร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบเป็นองค์กรร่วม (Participation Approach) โดยเข้าร่วมทำในลักษณะหน่วยงานร่วมจัด เช่น ร่วมทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์หรือเป็นหน่วยงานร่วม ส่งเสริมการท่องเที่ยวนอกจากนั้นยังต้องประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรและท้องถิ่น เพื่อยกระดับ คุณภาพของการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

7. หมั่นประชุม หรือปรึกษาหารือกับผู้เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน ผู้รับผิดชอบ การ พัฒนาการท่องเที่ยวต้องประสานกับพหุภาคี ได้แก่

- 7.1 ชุมชนในพื้นที่
- 7.2 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 7.3 กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว
- 7.4 สถาบันการศึกษา
- 7.5 สถาบันการศาสนา
- 7.6 หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่

การประชุมปรึกษาหารือ ทั้งการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยว การประเมินผล กระทบการ ท่องเที่ยวการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและด้านการตลาด โดยอาจจะมีการจัด ประชุมกันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำข้อผิดพลาดมาแก้ไขให้เป็นไปในทิศทาง เดียวกัน เป็นการลดช่องว่าง และข้อขัดแย้งในผลประโยชน์เช่น การกำหนดค่าบริการเรือโดยสาร ที่ใช้ในการเดินทางท่องเที่ยวควร เป็นมาตรฐานเดียวกัน

8. การพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้โดยจัดให้มีการอบรม การส่งบุคลากรไปศึกษาดูงาน การบริหารจัดการของแหล่งท่องเที่ยวที่ประสบผลสำเร็จ จะทำให้บุคลากรมีความรู้หรือแนวทาง ในการปฏิบัติมากขึ้น นับว่าเป็นการพัฒนาบุคลากรในองค์กร อีกทั้งยังเป็นการยกระดับมาตรฐาน การบริการ การท่องเที่ยว เช่น การอบรมนักสื่อความหมายด้านวัฒนธรรม เป็นต้น

9. จัดเตรียมข้อมูลหรือคู่มือบริการข่าวสารการท่องเที่ยวให้พร้อม ผู้รับผิดชอบการพัฒนา การ ท่องเที่ยวจะต้องร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องจัดเตรียมเอกสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของสถานที่ นั้น ๆ ให้พร้อมและเพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเยือน เพื่อความสะดวกในการศึกษาของ นักท่องเที่ยวที่เดินทาง มาเยือน หรืออาจจะทำให้อยู่ในรูปของสื่ออื่น ๆ เช่น แผ่นพับ คู่มือท่องเที่ยว หรือวีดิโอแนะนำ เป็นต้น

10. ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย ผู้รับผิดชอบพัฒนาการท่องเที่ยวและผู้ประกอบการ จะต้องมีการประเมินผล การตรวจสอบผลกระทบ และการศึกษาวิจัยอย่างสม่ำเสมอ โดย

- 10.1. การสอบถามผู้ใช้บริการ โดยตรง
- 10.2. การสอบถามความเห็นด้วยใบประเมินผล
- 10.3. การวิจัยตลาดการท่องเที่ยวทั้งนี้เพื่อให้ทราบผลของการบริการ และนำมา

ปรับปรุงแก้ไขการจัดการ และการบริการให้มี ประสิทธิภาพหลักของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนและ หลักการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะเห็นได้ว่า มีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรการท่องเที่ยว กล่าวคือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นพื้นฐานสำคัญใน การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และถูกนำมาใช้เป็น

ส่วนประกอบของการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดย ทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องถูกนำมาใช้อย่างชาญฉลาด ต้องทำการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว และต้องพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนด้วย เพื่อให้บรรลุหลักของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ทั้ง 4 ประการที่ กล่าวมาข้างต้นเพื่อความประทับใจและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

6. แนวคิดการบริหารจัดการ

การบริหารและจัดการเป็นการประสานงานและควบคุมคนในการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามความต้องการ หรืออาจมีบางคนกล่าวว่า การบริหารเป็นการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้โดยอาศัยปัจจัยและทรัพยากรต่าง ๆ เช่น คน เงิน วัสดุ สิ่งของ เป็นองค์ประกอบในการดำเนินงาน นั่นก็หมายความว่า ในการดำเนินการใด ๆ ที่ต้องทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ร่วมกันแล้ว ย่อมต้องใช้เทคนิคการบริหารเข้ามาจัดการ (ไชยยศ เรืองสุวรรณ, 2526, หน้า 16 – 19)

การบริหารมีลักษณะเด่นอยู่หลายประการ เช่น

- บุคคลเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการบริหาร
- ต้องมีทรัพยากรทางการบริหารเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน
- มีลักษณะการดำเนินงานเป็นกระบวนการ
- เป็นการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ
- เป็นการทำงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย

การบริหารจะเกิดขึ้นเมื่อมีองค์การหรือหน่วยงาน และจะก่อให้เกิดประโยชน์การ

ดำเนินงานหลายประการ คือ

1. ประสิทธิภาพ (Efficiency) ของงาน
2. ประสิทธิผล (Effectively)
3. ประหยัด (Economy)
4. ก่อให้เกิดการทำงานร่วมกัน (Coordination)

ปัจจัยหลักของการบริหาร

การบริหารจะดำเนินไปได้ต้องอาศัยปัจจัยหลักหรือทรัพยากรในการบริหารหรือที่เรียกว่าปัจจัยพื้นฐานของการบริหารซึ่งมีอยู่ 4 ประการดังนี้

1. บุคลากรหรือ คน (Man)
2. เงินหรืองบประมาณ (Money)
3. วัสดุและอุปกรณ์ (Materials)
4. การจัดการ (Management)

นอกจากนี้ การบริหารจะเกิดขึ้นได้และจะดำเนินไปได้ด้วยดียิ่งขึ้น เมื่อมีปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาเสริม เช่น อานาจหน้าที่ การกำหนดขอบข่ายงาน (Job Description) ขวัญ และกำลังใจในการทำงาน และการกำหนดเวลาที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย เป็นต้น

7. ทฤษฎีการวิเคราะห์ SWOT Analysis

การวิเคราะห์ SWOT (Strengths, Weakness, Opportunities and Threats) เป็นการวิเคราะห์สิ่งที่เกี่ยวข้อง 4 ประการ คือ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรคหรือ ข้อจำกัด หรือ อุปสรรคต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นเกี่ยวข้องหรือมีอิทธิพลต่อการกำหนดกลยุทธ์การตลาด รายละเอียดของการวิเคราะห์ SWOT มีดังนี้

1. จุดแข็ง (Strengths) จะเป็นจุดที่องค์กรมีความชำนาญเมื่อเปรียบเทียบกับองค์กรอื่น จะแข็งแกร่งเมื่อมีความชำนาญมากกว่าจุดแข็งจะเป็นความแข็งแกร่งที่เกิดขึ้นภายใน เช่น มีประสบการณ์ ความชำนาญ ความเข้าใจถึงความต้องการของผู้บริโภคได้เป็นอย่างดีจึงสามารถผลิตสินค้าให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภคได้

2. จุดอ่อน (Weakness) จะเป็นจุดที่องค์กรขาดไปหรือมีน้อยกว่าหรือด้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับองค์กรอื่นๆ จุดอ่อนหรือจุดด้อยมักเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อมภายใน ด้านต่างๆ ขององค์กรนั้น ซึ่งองค์กร จะต้องแก้ไข เช่น ขาดประสบการณ์ ขาดความชำนาญ ขาดความรู้ความเข้าใจในพฤติกรรมของผู้บริโภคอย่างมาก ตราผลิตภัณฑ์ไม่เป็นที่คุ้นหู

3. โอกาส (Opportunities) เป็นข้อได้เปรียบซึ่งวิเคราะห์จากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่ องค์กร อาจแสวงหาโอกาสจากสิ่งแวดล้อมภายในด้านใดด้านหนึ่งมากำหนดกลยุทธ์การตลาด ที่เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมนั้น สิ่งแวดล้อมภายนอกประกอบไปด้วยภาวะการแข่งขัน ตลาดลูกค้า ประชากรศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม

4. ข้อจำกัด (Threats) เป็นอุปสรรคที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมภายนอกซึ่งองค์กร จำเป็นต้องปรับกลยุทธ์ให้สอดคล้องและแก้ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น ผลิตภัณฑ์หรือบริการของเราเป็นที่รู้จักหรือยอมรับในหมู่ผู้บริโภคแล้วหรือยัง กำลังเงินและอำนาจในการซื้อหรือไม่ (ตาบทิพย์ ไกรพรศักดิ์, อ้างถึงใน วิจารณ์ สุราษฎร์, 2556, หน้า 41 -42)

นโยบายภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

1. พระราชบัญญัตินโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2562 สามารถสรุปสาระสำคัญ ๆ ดังนี้คือ

มาตรา 3 “การบริหารและพัฒนาการท่องเที่ยว” หมายความว่า การจัดสร้าง พัฒนา และปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว การรักษาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว การพัฒนาบริการท่องเที่ยว การพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยว การสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้ทางการท่องเที่ยว การสร้างสินค้าทางการท่องเที่ยว การรักษาความปลอดภัยทางการท่องเที่ยวหรือการอื่นใดที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวหรืออุตสาหกรรมท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงหลักการการท่องเที่ยวเพื่อคนทั้งมวล ตลอดจนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเป็นธรรมในสังคมไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อมอันเป็นการสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน”

มาตรา 5 ให้มีคณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ เรียกโดยย่อว่า “ท.ท.ช.” ประกอบด้วยนายกรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เป็นรองประธานกรรมการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข ปลัดกระทรวงกลาโหม ปลัดกระทรวงการต่างประเทศ ปลัดกระทรวงพาณิชย์ ปลัดกระทรวงแรงงาน ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เลขาธิการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ ผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร นายกสมาคมองค์การบริหารส่วนจังหวัดแห่งประเทศไทย นายกสมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย นายกสมาคมองค์การบริหารส่วนตำบลแห่งประเทศไทย ประธานสภาหอการค้าแห่งประเทศไทย ประธานสภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งนายกรัฐมนตรีแต่งตั้งจำนวนไม่เกินเจ็ดคน เป็นกรรมการ

ให้ปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาเป็นกรรมการและเลขานุการ และอธิบดีกรมการท่องเที่ยว และผู้ว่าการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเป็นกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งนายกรัฐมนตรีแต่งตั้งตามวรรคหนึ่ง ให้แต่งตั้งจากผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญหรือประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรม หรือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างน้อยด้านละหนึ่งคน โดยต้องแต่งตั้งจากรายชื่อของผู้ซึ่งสภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเสนอไม่น้อยกว่าสองคนแต่ไม่เกินสี่คน เพื่อประโยชน์ในการดำเนินการตามหน้าที่และอำนาจของคณะกรรมการ คณะกรรมการอาจมีมติให้

เชิญรัฐมนตรีหรือหัวหน้าหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่และอำนาจโดยตรงเกี่ยวกับเรื่องที่จะพิจารณาให้เข้าร่วมประชุมเป็นครั้งคราวในฐานะกรรมการด้วยก็ได้ ในกรณีเช่นนี้ ให้ผู้ซึ่งได้รับเชิญและมาประชุมมีฐานะเป็นกรรมการสำหรับการประชุมครั้งที่ได้รับเชิญนั้น”

มาตรา 6 ให้ยกเลิกความในมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัตินโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2551 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“มาตรา 10 ให้คณะกรรมการมีหน้าที่และอำนาจ ดังต่อไปนี้

- (1) กำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การบริหารและพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาให้ความเห็นชอบ
- (2) จัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติเสนอต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาอนุมัติ
- (3) เสนอแนะต่อคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับนโยบายและแนวทางการจัดทาคความร่วมมือระหว่างประเทศด้านการท่องเที่ยว
- (4) กำหนดมาตรการเพื่อส่งเสริมการบริหารและพัฒนาการท่องเที่ยว
- (5) ดำเนินการหรือจัดให้มีการกำหนดเขตพัฒนาการท่องเที่ยว
- (6) พิจารณาให้ความเห็นชอบแผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวรวมทั้งกำกับดูแลให้มีการปฏิบัติตามแผนดังกล่าว
- (7) ประกาศกำหนดและจัดให้มีการรับรองมาตรฐานเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวหรืออุตสาหกรรมท่องเที่ยว
- (8) กำกับ ติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และเร่งรัดการดำเนินงานของหน่วยงานของรัฐในการปฏิบัติการให้เป็นไปตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ แผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยวและมาตรการเพื่อส่งเสริมการบริหารและพัฒนาการท่องเที่ยว
- (9) รายงานคณะรัฐมนตรีเพื่อให้มีมติยับยั้งการดำเนินการของหน่วยงานใดที่ไม่เป็นไปตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ แผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยว และมาตรการเพื่อส่งเสริมการบริหารและพัฒนาการท่องเที่ยว
- (10) พิจารณากำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติหรือแผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยว
- (11) กำกับดูแลการบริหารจัดการกองทุน
- (12) ปฏิบัติการอื่นตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่และอำนาจของคณะกรรมการหรือตามที่คณะรัฐมนตรีมอบหมาย”

มาตรา 8 ให้ยกเลิกความในมาตรา 14 แห่งพระราชบัญญัตินโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2551 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน “มาตรา 14 ให้สำนักงานปลัดกระทรวงการ

ท่องเที่ยวและกีฬาทำหน้าที่เป็นสำนักงาน เลขานุการของคณะกรรมการ รับผิดชอบงานธุรการ งานประชุม การศึกษาข้อมูล และกิจการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับงานของคณะกรรมการและ คณะอนุกรรมการ และให้มีหน้าที่และอำนาจ ดังต่อไปนี้

- (1) จัดทำร่างนโยบายและยุทธศาสตร์การบริหารและพัฒนการท่องเที่ยว รวมทั้ง แผนพัฒนา การท่องเที่ยวแห่งชาติเพื่อเสนอคณะกรรมการพิจารณา
- (2) ศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหาการท่องเที่ยวของประเทศ รวมทั้งเสนอแนะ แนวทาง การแก้ไขปัญหาดังกล่าวต่อคณะกรรมการเพื่อกำหนดเป็นมาตรการเพื่อส่งเสริม การบริหารและ พัฒนาการท่องเที่ยว
- (3) ประสานงานและสนับสนุนการปฏิบัติงานตามนโยบายและแผนพัฒนาการท่องเที่ยว แห่งชาติ กับทุกภาคส่วน
- (4) ศึกษา วิเคราะห์ และเสนอแนะมาตรการเพื่อขับเคลื่อนและสนับสนุนการนำ นโยบาย และแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติไปสู่การปฏิบัติ ตลอดจนการพิจารณาเสนอแนะ แนวทาง และวิธีการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการดำเนินงานตามนโยบายและแผนพัฒนา การท่องเที่ยวแห่งชาติ ต่อคณะกรรมการ
- (5) ศึกษา วิเคราะห์ และพิจารณากลับกรองแผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยวเสนอต่อ คณะกรรมการ
- (6) จัดหรือสนับสนุนให้มีการศึกษา วิจัย และพัฒนาด้านการท่องเที่ยว
- (7) ประสานงาน ติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติงานตามนโยบาย แผน และ มาตรการ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว รวมทั้งรายงานผลการดำเนินการดังกล่าวต่อคณะกรรมการ
- (8) จัดทำรายงานสถานการณ์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวและผลการดำเนินงานของ คณะกรรมการ เสนอต่อคณะรัฐมนตรีอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง
- (9) เสนอแนะแนวทางการจัดสรรทรัพยากรเพื่อสนับสนุนการบริหารและพัฒนนาการ ท่องเที่ยว ในทุกภาคส่วนให้เป็นไปได้ไปอย่างมีประสิทธิภาพต่อคณะกรรมการ
- (10) จัดทำและพัฒนากลไกและระบบการประสานงานด้านการท่องเที่ยว เพื่อเสริมสร้าง ประสิทธิภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของประเทศ ตลอดจนร่วมมือและประสานงานกับทุก ภาคส่วน ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารและพัฒนนาการท่องเที่ยวในการปฏิบัติงานตามพระราชบัญญัตินี้ และกฎหมายอื่น ที่เกี่ยวข้อง
- (11) ปฏิบัติการอื่นตามที่คณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการมอบหมาย”

มาตรา 9 ให้ยกเลิกความในมาตรา 17 และมาตรา 18 แห่งพระราชบัญญัตินโยบาย การท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2551 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“มาตรา 17 เพื่อประโยชน์ในการรักษา พื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว หรือการบริหารและพัฒนา การท่องเที่ยว ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ คณะกรรมการอาจ กำหนดให้เขตพื้นที่ใด เป็นเขตพัฒนาการท่องเที่ยวได้ โดยพิจารณาร่วมกับหน่วยงานของรัฐที่ เกี่ยวข้องและผู้ว่าราชการจังหวัด ในเขตพื้นที่ ทั้งนี้ ให้มีการรับฟังความคิดเห็นและความต้องการ ของชุมชนในพื้นที่เพื่อประกอบ การพิจารณาด้วย

เขตพัฒนาการท่องเที่ยวตามวรรคหนึ่งจะกำหนดเป็นกลุ่มจังหวัด จังหวัด หรือพื้นที่ เฉพาะก็ได้ โดยให้เป็นไปตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดและระบุชื่อของเขตพัฒนาการท่องเที่ยว และในกรณีจำเป็น ให้มีแผนที่สังเขปแสดงแนวเขตแนบท้ายประกาศด้วย การเปลี่ยนแปลงแนวเขต หรือการเพิกถอนเขตพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นไปตามที่รัฐมนตรี ประกาศกำหนด

มาตรา 18 เมื่อมีการประกาศกำหนดเขตพัฒนาการท่องเที่ยวใด ให้รัฐมนตรีโดยความ เห็นชอบ ของคณะกรรมการแต่งตั้งคณะกรรมการประจำเขตดังกล่าวขึ้นคณะหนึ่งเรียกว่า “คณะกรรมการ พัฒนาการท่องเที่ยว” ประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้แทนหน่วยงานของรัฐที่ เกี่ยวข้องและผู้ทรงคุณวุฒิ รวมกันจำนวนไม่เกินสามสิบคน โดยมีสัดส่วนของผู้แทนภาครัฐและ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ใกล้ชิดเกี่ยวข้องกันเป็นกรรมการ และผู้แทนกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาเป็นกรรมการ และเลขานุการ

ผู้ทรงคุณวุฒิตามวรรคหนึ่ง ให้แต่งตั้งจากผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญ หรือประสบการณ์ ด้านการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรม หรือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม อย่างน้อยด้านละหนึ่งคน ซึ่งมาจากภาคชุมชน ภาคธุรกิจ และภาควิชาการ โดย ต้องแต่งตั้งจากรายชื่อของผู้ซึ่งสภาหอการค้าแห่งประเทศไทยและสภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่ง ประเทศไทยเสนอ ไม่น้อยกว่าหนึ่งในสาม

รัฐมนตรีอาจแต่งตั้งที่ปรึกษาคณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวได้

การแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวและที่ปรึกษาคณะกรรมการพัฒนาการ ท่องเที่ยว และการประชุมคณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยว ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการ ที่คณะกรรมการ ประกาศกำหนด”

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่การกำหนดนโยบายและการ บริหารจัดการการท่องเที่ยวเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ ให้ประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมและสอดคล้องกับหลักการพัฒนายั่งยืน สมควรแก้ไข เพิ่มเติมให้การบริหารและพัฒนาการท่องเที่ยว ต้องคำนึงถึงหลักการการท่องเที่ยวเพื่อคน ทั่วมวล ตลอดจนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเป็นธรรมในสังคม แก้ไขเพิ่มเติมองค์ประกอบ

หน้าที่และอำนาจของคณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ คณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยว และคณะกรรมการบริหารกองทุนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวไทยโดยเฉพาะการให้คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติมีอำนาจเสนอต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อให้มีการจัดเก็บค่าธรรมเนียมการท่องเที่ยวภายในประเทศของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเพื่อใช้จ่ายในการบริหารและพัฒนาการท่องเที่ยว รวมทั้งใช้จ่ายในการจัดให้มีการประกันภัยแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในระหว่างท่องเที่ยวภายในประเทศ ตลอดจนแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติเกี่ยวกับกองทุนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวไทยให้มีวัตถุประสงค์รองรับการดำเนินการเก็บเงินค่าธรรมเนียมการท่องเที่ยวดังกล่าว รวมทั้งแก้ไขเพิ่มเติมการประกาศกำหนดเขตพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีความคล่องตัวยิ่งขึ้น เพื่อให้การกำหนดนโยบายและการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

ของประเทศบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้ (ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ 136 ตอนที่ 67 ก, หน้าที่ 170 ลงวันที่ 22 พ.ศ. 2562)

จากพระราชบัญญัตินโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติข้างต้น ผู้วิจัยพบว่า เป็นนโยบายปรับปรุงจากพระราชบัญญัตินโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2551 มุ่งเน้นด้านการบริหารและพัฒนาการท่องเที่ยวมีคณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ (ททช.) โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานกรรมการ รัฐมนตรีกระทรวง และหัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนภาคเอกชน ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณากำหนดนโยบายในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเพื่อเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2. นโยบายกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

วิสัยทัศน์ คือเป็นสถาบันหลักในการสร้างทุนปัญญาแก่คนไทยในด้านการอนุรักษ์และสร้างสรรค์มรดกศิลปวัฒนธรรมของชาติ

พันธกิจ คือ 1. ธำรงรักษาคุณค่าและเอกลักษณ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรม 2. สืบทอดมรดกทางศิลปวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบไป 3. สร้างคุณค่าเพิ่มจากศิลปวัฒนธรรม 4. สร้างคุณภาพมาตรฐานการบริหารจัดการศิลปวัฒนธรรม 5. กระตุ้นจิตสำนึกและสร้างค่านิยมในคุณค่ามรดกทางศิลปวัฒนธรรม

ยุทธศาสตร์ 3 ด้าน คือ 1. การพัฒนาศักยภาพและคุณภาพมาตรฐานในการดำรงรักษาจารีต ประเพณี การอนุรักษ์ บำรุงรักษา มรดกทางศิลปวัฒนธรรม 2. การสร้างสรรค์ ต่อยอด เพิ่มคุณค่ามรดกทางศิลปวัฒนธรรม 3. การพัฒนาองค์ความรู้ ถ่ายทอด เผยแพร่สู่ประชาชน

แนวทางการปฏิบัติงานตามยุทธศาสตร์ของกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ได้แก่

1. การพัฒนาบุคลากรและโครงสร้าง
2. การปกป้องคุ้มครองและการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม
3. การบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรม
4. งานหอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

5.งานช่างสิบหมู่ 6. งานสถาปัตยกรรม 7. งานด้านนาฏศิลป์ ดนตรี 8. งานด้านวรรณกรรม และประวัติศาสตร์ 9. งานโบราณสถานและแหล่งโบราณคดี 10. โบราณสถานในบัญชีมรดกโลก 11. งานพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ 12. สำนักศิลปากรที่ตั้งอยู่ในภูมิภาค 13. งานด้านต่างประเทศ

เป้าหมายการดำเนินงานของกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรมในอนาคต
กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม เตรียมความพร้อมในการขับเคลื่อนภารกิจขององค์กร และตั้งเป้าหมายการดำเนินงานในอนาคต โดยกำหนดแผนพัฒนากรมศิลปากรใน 4 ด้าน อย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ ด้านพิพิธภัณฑสถาน ด้านโบราณสถาน ด้านเอกสารหนังสือ และด้านศิลปกรรม

จากเป้าหมายการดำเนินงานของกรมศิลปากรตามแผนพัฒนากรมศิลปากรผู้วิจัยค้นพบว่า พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีแผนพัฒนา ในด้านพิพิธภัณฑสถาน คือการพัฒนาแหล่งเรียนรู้เดิมของกรมศิลปากร โดยกำหนดแนวทางปรับปรุงการจัดแสดง ภูมิทัศน์ และการบริการให้ได้มาตรฐานสากล และปรับปรุงให้เป็นพิพิธภัณฑที่จัดแสดงโบราณวัตถุประเภทเครื่องทองคำ

3. นโยบายการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)

แผนปฏิบัติการส่งเสริมการท่องเที่ยวประจำปี 2562 ของ ททท. จัดทำขึ้นภายใต้กรอบแนวคิดของ แผนยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 นโยบายรัฐบาล ทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจ : โมเดลประเทศไทย 4.0 แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2560-2564 และแผนวิสาหกิจ ททท. พ.ศ. 2560-2564 (ฉบับทบทวน พ.ศ. 2562-2564) สนวกกับการวิเคราะห์ปัจจัยแวดล้อมในสถานการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต เพื่อให้ได้แผนที่เกิด ประโยชน์ต่อประเทศชาติ และมีประสิทธิภาพสูงสุด

หัวใจของแผนปฏิบัติการ มุ่งสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม (Preferred Destination) อย่างยั่งยืน ด้วยการเพิ่มรายได้ ทางการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง สมดุลและทั่วถึงผ่านการนำเสนอคุณค่าของการท่องเที่ยวประเทศไทย ที่จะทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ที่ทรงคุณค่า (Value for Experience) และเปิดมุมมองใหม่ให้กับ ชีวิตจากการสัมผัสเสน่ห์วิถีไทยเฉพาะถิ่น (Unique Local Thai Experience) ภายใต้การดำเนินงาน บนฐานข้อมูลอย่างมีนวัตกรรม รับฟังความต้องการของลูกค้าและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รับผิดชอบต่อสังคม สิ่งแวดล้อมและสร้างความเข้มแข็งจากภายในให้ท้องถิ่น เป้าหมายรายได้ภาพรวม

แผนส่งเสริมการท่องเที่ยวตลาดในประเทศไทย กำหนดทิศทางการส่งเสริมตลาดในประเทศสร้างความเข้มแข็งจากภายใน (Strengthen from within) ให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือที่จะทำให้นักไทยรักและภาคภูมิใจในประเทศไทย สร้างความต้องการมีส่วนร่วมในการดูแล

สิ่งแวดล้อมและรักษาเอกลักษณ์ความเป็นไทย โดย ททท. จะเปลี่ยนมุมมองให้เห็นว่าการเที่ยวเมืองไทยนั้นเท่กว่าที่เคย ด้วยการเที่ยวแบบลึกซึ้งและเข้าถึงผ่านการมีส่วนร่วมกับคนท้องถิ่น หรือ Local Hero ผู้อนุรักษ์วิถีชีวิต วัฒนธรรม สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ถ่ายทอดเรื่องราวสร้างแรงบันดาลใจ และทำให้คนไทยได้รับมุมมองใหม่ จากการเดินทางท่องเที่ยวผ่านแคมเปญสื่อสารการตลาด “Amazing ไทยเท่” ซึ่งเรื่องราวประสบการณ์ การท่องเที่ยวในแต่ละภูมิภาคที่จะนำเสนอ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าทางการท่องเที่ยวที่ประกอบไปด้วยเรื่องราวศิลปวัฒนธรรมที่บอกเล่าวิถีชาวเหนือ (More Authentic) เรื่องราวอาหารที่ถ่ายทอดวิถี คนอีสาน (More Gastronomy) เรื่องราวมรดกแห่งสยามในภาคกลาง ทั้งศิลปกรรมชั้นสูง การหลอมรวม วัฒนธรรมนานาชาติ และวิถีชาวน้ำ (More Legacy) เรื่องราวกิจกรรมแสนสนุกที่จะเติมสีสันให้ชีวิต ในภาคตะวันออก (More Fun) และเรื่องราวนวัตกรรมและความสร้างสรรค์ที่มีรากฐานมาจากวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นในภาคใต้ (More Inspired) ภายใต้การดำเนินงาน 3 ทิศทางหลัก ประกอบด้วย

1. กระตุ้นการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวชาวไทย ทั้งกลุ่มนักท่องเที่ยวกระแสหลัก

(Gen-Y, Multigeneration Family และกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบกิจกรรมไลฟ์สไตล์ ได้แก่ อาหาร กีฬาและดนตรี) และนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการใช้จ่าย (Silver Age กลุ่มผู้หญิง Millennial Family รวมถึงกลุ่มเฉพาะ และกลุ่มความสนใจพิเศษ อาทิ กลุ่ม Couple และกลุ่มผู้มีรายได้สูง โดยแต่ละภูมิภาคจะดำเนินงาน ด้วยแนวทางที่แตกต่างกัน ดังนี้

ภาคเหนือจะสร้างแรงบันดาลใจจากการท่องเที่ยวในช่วงนอกฤดูกาลด้วยการสร้างสรรค์ Content “Amazing Stories of the North” นำเสนอแหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้ พิพิธภัณฑสถานและชุมชนที่บอกเล่า เรื่องราวความเป็นมา ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมสำหรับกลุ่ม Multi-generation Family และเจาะกลุ่มผู้หญิง ผู้ชื่นชอบประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและศิลปะผ่าน โครงการ “ฟ้างามเล่าเรื่องเมืองเหนือ” กระตุ้น ความต้องการใช้จ่ายด้วยเรื่องราวผ้าพื้นเมืองที่บอกเล่าวิถีชีวิตอันเป็นเอกลักษณ์ของคนในภูมิภาค

ปรับภาพลักษณ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้เป็น Cool I-san ที่คู่กันสมัย เท่และเก๋ไก๋ ด้วยโครงการ “Cool I-san เด้อ” นำเสนออาหารท้องถิ่น งานฝีมือและเทศกาลที่ต่อยอดด้วยความคิดสร้างสรรค์ และขยายฐานกลุ่ม Silver Age ด้วยการเข้าร่วมงานบุญตามประเพณีฮีต 12 คอง 14 ไร่จ๊กวิถีชีวิต ของคนอีสานผ่านอาหารในงานประเพณี ภูมิปัญญา ชมนงานหัตถกรรมและทำกิจกรรม D.I.Y

ภาคกลางจะเจาะกลุ่มศักยภาพที่ชื่นชอบประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมให้เดินทางสัมผัสประสบการณ์ย้อนอดีตภายใต้โครงการ “Premium Nostalgia: มรดกแห่งสยาม” เพื่อกระตุ้นการใช้จ่าย โดยนำเสนอสินค้าทางการท่องเที่ยวที่เป็นมรดกตกทอดตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งวัด/วัง งานศิลปะชั้นสูงและโครงการพระราชดำริ

ต่อยอดความมีสีสันของภาคตะวันออกเฉียงใต้ด้วยการนำเสนอ Fun & Creative Activities และยกระดับภาพลักษณ์ภูมิภาคด้วย Gastro-luxperience น าเสนอสินค้า บริการและประสบการณ์ท่องเที่ยว แบบ Luxury ควบคู่กับ Creative Gastronomy ให้กับกลุ่ม Millennial Family ในโครงการ Luxperience @ตะวันออกเฉียงใต้

แก้ปัญหานักท่องเที่ยวชาวไทยกระจุกตัวในเมืองหลักด้วยการปรับมุมมองการรับรู้ใหม่ ว่าภาคใต้ไม่ได้มีดีแค่ทะเลผ่านโครงการ More than You can SEA น าเสนอวัฒนธรรมและความสร้างสรรค์ ที่พัฒนามาจากรากฐานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น และขยายฐานตลาดกลุ่มศักยภาพเพื่อลดการพึ่งพิง รายได้จากตลาดต่างประเทศ ด้วยการน าเสนอประสบการณ์ท่องเที่ยวครั้งหนึ่งในชีวิต (Once-in-a-life Experience)

2. ส่งเสริมการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวสู่พื้นที่รองตามศักยภาพของพื้นที่ผ่านโครงการ “เมืองรอง ต้องลอง” โดยเจาะกลุ่มเป้าหมายตรงกับ Destination Branding เพื่อคัดกรองเฉพาะนักท่องเที่ยว ที่ชื่นชอบเอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นอย่างแท้จริง ทั้งนี้ จะแบ่งเมืองรองเป็น 3 ประเภทตามศักยภาพ ได้แก่

เส้นทางเมืองหลักเชื่อมเมืองรอง (Additional): เชียงใหม่-ลำพูน-ลำปาง ขอนแก่น มหาสารคาม และหาดใหญ่-พัทลุง

เมืองรองศักยภาพ (Brand New): แม่ฮ่องสอน เพชรบูรณ์ อุทัยธานี เลย อุบลราชธานี บุรีรัมย์ สกลนคร จันทบุรี ตราด ราชบุรี สมุทรสงคราม สตูล นครศรีธรรมราช

เส้นทางเมืองรองเชื่อมเมืองรอง (Combined) : สุโขทัย-กำแพงเพชร น่าน-แพร่ อุตรดิตถ์ หนองคาย นครพนม-มุกดาหาร สิงห์บุรี-อ่างทอง นราธิวาส-ยะลา-ปัตตานี

3. ผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างใส่ใจสิ่งแวดล้อม เพื่อรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรทางท่องเที่ยว ที่สำคัญของท้องถิ่น โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคกลางและภาคใต้ ผ่านโครงการ “เมืองไทยสดใส ใส่ใจสิ่งแวดล้อม - ลด โลก เละอะ” ที่ต้องการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งทะเลและพื้นที่ลุ่มแม่น้ำ

เพื่อให้การส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยวในภาพรวมประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย ททท. จะสานต่อ การทำงานร่วมกับลูกค้าและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) ทั้งต้นน้ำ – กลางน้ำ – ปลายน้ำ ตั้งแต่ชุมชน ท้องถิ่น ภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง รวมถึงธุรกิจ

เกี่ยวเนื่อง เพื่อสนับสนุนการสร้าง มูลค่าเพิ่มให้สินค้าและบริการทางการท่องเที่ยว พัฒนาความรู้ ด้านการตลาด สร้างความเข้มแข็งจากภายใน ให้ชุมชน รวมถึงสร้างสรรค์แนวคิดทางการท่องเที่ยว ที่ให้คุณค่าและคำนึงถึงระบบนิเวศโดยรอบร่วมกับภาครัฐ และเอกชนเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวของประเทศไทยอย่างยั่งยืน

จากยุทธศาสตร์ชาติ คือ กรอบพัฒนาประเทศระยะยาว เพื่อให้ประเทศบรรลุวิสัยทัศน์ ตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ โดยครอบคลุมตั้งแต่ปี 2561 – 2580 ในส่วนของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เป้าหมายที่กำหนดไว้ คือ การเป็นจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวระดับโลกหรือเป็นแม่เหล็ก การท่องเที่ยวระดับโลก การส่งเสริมการท่องเที่ยวในปี 2562 โดยแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

1. การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรม ส่งเสริมการท่องเที่ยว ผ่านการพัฒนา สินค้าและบริการด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ความงาม และแพทย์แผนไทยยกระดับมาตรฐานธุรกิจ บริการด้านการส่งเสริมสุขภาพ

3. การส่งเสริมความงามสู่ตลาดระดับสูง

4. การท่องเที่ยวทางน้ำ

5. การท่องเที่ยวเชื่อมโยงภูมิภาค เพื่อขยายการท่องเที่ยวของไทย และภูมิภาคไปพร้อม กัน ซึ่งนับเป็นมูลค่ามากมายที่จะสามารถพัฒนาชุมชนให้หน้าท่องเที่ยว เน้นพัฒนาระดับท้องถิ่น

สำหรับการส่งเสริมเมืองรองและชุมชน คือความชัดเจนด้านนโยบายที่ต้องการให้ การท่องเที่ยวช่วยลดความเหลื่อมล้ำในแง่ของพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย แต่ความท้าทายอย่างที่สุด คือวิธีการดำเนินการในทางปฏิบัติที่จะให้การเปิดตัวเมืองรองและชุมชนสู่อุตสาหกรรมท่องเที่ยว ไม่ทิ้งความเสียหายไว้ในภายหลัง ททท. จึงให้ความสำคัญเรื่องการประเมินความพร้อมของเมือง รองและชุมชน เพื่อให้มั่นใจว่า ความต้องการด้านการตลาดจะดำเนิน ไปอย่างสอดคล้องกับความพร้อม ด้านอุปทาน

การทำงานกับภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชุมชน จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่ สำคัญที่สุด โดยการส่งเสริมเมืองรองและชุมชนของ ททท. แบ่งได้เป็น 3 รูปแบบ คือ

การสร้างสรรค์เส้นทางท่องเที่ยวที่กระจายการเดินทางจากเมืองหลักเข้าสู่เมืองรองและ ชุมชน ภายใต้แนวคิด ABC ดังนี้

A Additional คือ เส้นทางเมืองหลัก เชื่อม เมืองรอง

B Brand New คือ เมืองรองศักยภาพ

C Combined คือ เส้นทางเมืองรอง เชื่อมเมืองรอง

ประเมินศักยภาพเมืองรอง โดยพิจารณาจำนวนผู้เยี่ยมชมเข้าพื้นที่ร่วมกับอัตราการเข้าพักแรม โดยสามารถแบ่งระดับจังหวัดเป็น 3 Tiers ดังนี้

Tiers 1 จังหวัดที่มีความพร้อม แบบเที่ยวได้ และพักแรมได้

Tiers 2 จังหวัดที่ควรส่งเสริม ให้เที่ยว และ พักแรม

Tiers 3 จังหวัดที่ควรส่งเสริม ให้เที่ยวไปเช้า - เย็นกลับ

ประเมินศักยภาพชุมชน โดยทำงานร่วมกับภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนเจ้าของแหล่ง เพื่อคัดกรองชุมชนที่พร้อมในการส่งเสริมให้ตลาดในประเทศ และตลาดต่างประเทศ

การส่งเสริมตลาดในประเทศจะดำเนินการภายใต้ 4 กลยุทธ์หลักคือ

1. กระตุ้นการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวกระแสหลัก
2. กระตุ้นการใช้จ่ายนักท่องเที่ยวกลุ่มคุณภาพ
3. กระจายพื้นที่และช่วยเวลาในการเดินทาง
4. สร้างความเข้มแข็งให้สังคมและรักษาสิ่งแวดล้อม

แคมเปญการสื่อสารการตลาด : Amazing ไทยเท่

การกระตุ้นให้คนไทยหันมาสนใจการท่องเที่ยวภายในประเทศ Key Message ในการสื่อสาร คือ ทำให้การท่องเที่ยวเมืองไทยเท่กว่าที่เคยด้วย แคมเปญ Amazing ไทยเท่ แคมเปญที่จะทำให้คนไทยเห็นว่าการท่องเที่ยวเมืองไทยสวยทุกที่ ทุกเวลา ด้วยการเที่ยวแบบลึกซึ้งและเข้าถึง ในปี 2562 คนท้องถิ่นทั่วไทยจะถูกเรียกว่า Local Hero

1. ฮีโร่ ผู้ปกป้องวิถีชีวิต วัฒนธรรมให้คงอยู่
2. ฮีโร่ ผู้สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ต่อยอดและเพิ่มคุณค่า
3. ฮีโร่ ผู้ถ่ายทอดเรื่องราวท้องถิ่นให้เป็นแรงบันดาลใจของผู้คน
4. ฮีโร่ ที่จะทำให้คนไทยมองโลกและเข้าใจชีวิตในมุมใหม่
5. ฮีโร่ ที่จะเป็นคนธรรมดา แต่มีศักดิ์ศรีที่น่าชื่นชม เพราะมีความเข้าใจถิ่นและรักถิ่น

อย่างจริงจัง

จากนโยบายของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ผู้วิจัยพบว่านโยบายกระตุ้นการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว เกิดโครงการ “เมืองรอง ต้องลอง” คือกระจายตัวนักท่องเที่ยวให้ไปเที่ยวในเมืองรอง ส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยวให้มีความหลากหลาย ผลักดันให้เกิดท่องเที่ยวใส่ใจในสิ่งแวดล้อม รักษ์โลก โดยการทำงานร่วมกับหลายภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญ โดยภาพรวมแล้วเห็นว่าเป็นนโยบายที่มีความใกล้ชิดกับนักท่องเที่ยวในทุกระดับสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในนโยบายนี้มากที่สุด

4. นโยบายของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

เป้าหมายการพัฒนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2561 – 2565

วิสัยทัศน์ คือ “อยุธยาเมืองมรดกโลก เป็นแหล่งเรียนรู้ น่าเที่ยว น่าอยู่ น่าลงทุน”

พันธกิจ

1. นำภารกิจของรัฐและนโยบายของรัฐบาลไปปฏิบัติให้เกิดผลสัมฤทธิ์
2. ดูแลให้มีการปฏิบัติและบังคับใช้ให้เป็นไปตามกฎหมาย เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและเป็นธรรมในสังคม
3. จัดให้มีการคุ้มครอง ป้องกัน ส่งเสริม และช่วยเหลือประชาชนและชุมชนที่ด้อยโอกาส เพื่อให้ได้รับความเป็นธรรมทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมในการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง
4. จัดให้มีการบริการภาครัฐเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงได้อย่างเสมอหน้า รวดเร็วและมีคุณภาพ
5. จัดให้มีการส่งเสริม อุดหนุน และสนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อให้สามารถดำเนินการตามอำนาจและหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และให้มีขีดความสามารถพร้อมที่จะดำเนินการตามภารกิจที่ได้รับการถ่ายโอนจากกระทรวง/ทบวง/กรม
6. ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่คณะรัฐมนตรี กระทรวง ทบวง กรม หรือหน่วยงานอื่นของรัฐมอบหมาย หรือที่มีกฎหมายกำหนด

เป้าประสงค์รวม

1. เป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่น่าท่องเที่ยวระดับสากล
2. ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี
3. ภาคเศรษฐกิจ ภาคการค้า และการบริการเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
ตัวชี้วัดและเป้าหมายการพัฒนา
1. ร้อยละของรายได้จากการท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น
2. ร้อยละความสำเร็จในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้มีมาตรฐาน เพื่อการเป็นสังคมเมืองน่าอยู่
3. ร้อยละที่เพิ่มขึ้นของการลงทุน ภาคอุตสาหกรรม การค้า และบริการ
4. ร้อยละที่เพิ่มขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีสีเขียว
5. ร้อยละที่เพิ่มขึ้นของเกษตรกร/แปลง/ฟาร์มที่ผ่านมาตรฐานปลอดภัยของจังหวัด

ประเด็นการพัฒนาประกอบด้วย .-

1. พัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวและการบริการสู่มาตรฐานสากล
  - 1.1 พัฒนาและดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นไปตามมาตรฐานการท่องเที่ยวและการเพิ่มแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
  - 1.2 พัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวสู่ชุมชน / ท้องถิ่น
  - 1.3. ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว การตลาด การลงทุน และการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวด้วยเทคโนโลยี
2. พัฒนาเมืองและชุมชนให้น่าอยู่
  - 2.1 พัฒนาและบริหารจัดการพื้นที่เพื่อเมืองน่าอยู่
  - 2.2 เตรียมการป้องกันและควบคุมปัญหาสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการขยายตัวของชุมชน
  - 2.3 พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกระบบสาธารณสุขปโภค สาธารณูปการ และการให้บริการสาธารณะแก่ประชาชนอย่างทั่วถึงและเพียงพอต่อความต้องการ
  - 2.4 การรักษาความมั่นคงและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน เสริมสร้างครอบครัวและชุมชนเข้มแข็ง และพัฒนาคนทุกช่วงวัย
- 3.พัฒนาการผลิตภาคเกษตร อุตสาหกรรม การค้าและบริการ โดยใช้นวัตกรรมและภูมิปัญญาที่สร้างสรรค์
  - 3.1 ส่งเสริมการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่เกษตรอย่างเหมาะสม และยกระดับการผลิตสินค้าเกษตรสู่มาตรฐานความปลอดภัย ที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด โดยใช้นวัตกรรมและภูมิปัญญาที่สร้างสรรค์
  - 3.2 ส่งเสริมการดำเนินงานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อสร้างอาชีพและรายได้ให้กับประชาชนอย่างยั่งยืน
  - 3.3 ส่งเสริมอุตสาหกรรมให้ใช้เทคโนโลยีสะอาดหรือใช้พลังงานทดแทน และยกระดับคุณภาพผลิตภัณฑ์สู่มาตรฐานสากล
  - 3.4 ส่งเสริมการสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนให้โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์โดยใช้นวัตกรรมและภูมิปัญญาสร้างสรรค์ และพัฒนาระบบการตลาดให้อยู่ได้อย่างยั่งยืน
  - 3.5 ยกระดับศักยภาพกำลังคน ภาคการผลิต การค้า และบริการให้เป็นมืออาชีพ เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี

จากนโยบายของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยพบว่าเป็นนโยบายที่มุ่งเน้นพัฒนาในเรื่อง “อุทยานมรดกโลก เป็นแหล่งเรียนรู้ ที่น่าเที่ยว น่าอยู่ น่าลงทุน” เป็นการตอบ โจทย์การ ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว มีสิ่งอำนวยความสะดวก ทางสาธารณูปโภค การบริการและความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุชาติพิศ แสงเคชะ (2557) ศึกษาการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ศิลปะสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เพื่อรวบรวมข้อมูลทางประวัติศาสตร์ศิลปะสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อเป็นทางเลือกสำหรับการจัดการท่องเที่ยวที่มุ่งให้ความรู้ ทางประวัติศาสตร์และศิลปะ พบว่ามีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัว แสดงถึงอำนาจ บารมี และ บุญญาธิการของพระองค์ ทั้งวัดไชยวัฒนาราม ปราสาทนครหลวง วัดใหม่ประชุมพล วัดหน้าพระเมรุ วัดชุมพลนิกายาราม พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ พระราชวังบางปะอิน พระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์ และพระที่นั่งวิหาร พระราชวังหลวง

บุญสมหญิง พลเมืองดี (2551) ศึกษาเรื่องสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง: ประวัติศาสตร์ กับมุมมองทางคติชนวิทยา พบว่าแม้การก้าวขึ้นสู่ราชบัลลังก์ของพระองค์จะเต็มไปด้วยความโหดร้าย ทรงปฏิรูปพระองค์โดยทรงสำแดงพระราชปณิธานที่เป็นรูปธรรมหลายประการ ในฐานะเป็น พระโพธิสัตว์ และสร้างบารมีเพื่อที่จะได้มาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า องค์ที่ 10 นับจาก พระศรีอริยเมตไตรย์

พระองค์ได้ทรงมอบมรดกอันทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมไว้ให้แก่สยามประเทศหลาย ประการ อาทิ วัดไชยวัฒนาราม และพระประธานวัดหน้าพระเมรุ สำหรับพระพุทธรูปที่ทรงสร้าง นั้นก็มีได้มีเพียงที่เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาเท่านั้น ยังปรากฏที่อำเภอบางปะอิน อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดนนทบุรี จังหวัดลพบุรี และจังหวัดเพชรบุรีอีกด้วย ประกอบกับ การที่พระองค์ทรงรอบรู้ในไสยเวทและเทพกรรม แม้กาลเวลาจะล่วงเวลาเลยมาถึง 352 ปี แล้วก็ตามหลังจากที่เสด็จสวรรคต ความขลังความศักดิ์สิทธิ์ของพระองค์ก็ยังคงสถิตอยู่ในใจ ของชนหลายกลุ่มที่มีการเคารพบูชาและบำบวงพระองค์เป็นประจำ ไม่ว่าจะในภาคกลางถึงจังหวัด นครปฐม หรือ ไกลออกไปในภาคอีสานถึงจังหวัดบุรีรัมย์ การณ์นี้ทำให้เราเห็นว่าความเชื่อมโยง หรือความผูกพันกันระหว่างปัจเจกบุคคลที่ดี สังคมที่ดี กับเบื้องบนในมิติเหนือโลกนั้น ย่อมอาศัย การเล่นขานในเชิงเทพกรรมเป็นสำคัญ และเทพกรรมนั้นจะดำรงอยู่ได้อย่างสูงส่งก็ด้วยอาศัย การบูชา ส่วนหนึ่งด้วยอามิสและอีกส่วนหนึ่งด้วยพิธีกรรม ซึ่งยังให้บังเกิดผลในความลึกลับเป็น อัจฉริยะ

ภรณ์ทิพย์ สุพร และคณะ (2556) ศึกษาแนวทางการจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลการท่องเที่ยวแบบครบวงจรของจังหวัดนครพนม พบว่า มีความเป็นไปได้ ในการจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลการท่องเที่ยวแบบครบวงจรของจังหวัดนครพนมในการศึกษาด้านการตลาด การศึกษาด้านเทคนิค การศึกษาด้านการจัดการ การศึกษาด้านเงินทุน และการศึกษาด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ระดับความ ต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทยในการจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลการท่องเที่ยวแบบครบวงจรของจังหวัดนครพนมอยู่ในระดับมาก ส่วนใหญ่เพศหญิง อายุระหว่าง 21 -30 ปี มีอาชีพเป็นนักเรียน นักศึกษา ศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี มีภูมิลำเนาอยู่ที่จังหวัดนครพนมและจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เดินทางมาเพื่อพักผ่อนและสักการะพระธาตุพนม นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่ยังไม่รู้จักและไม่เข้าใจ และมีความต้องการในการจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลการท่องเที่ยวแบบครบวงจรของจังหวัดนครพนม โดยคณะผู้ศึกษาได้เสนอแนะแนวทางในการจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลการท่องเที่ยวแบบครบวงจรของจังหวัดนครพนมในแต่ละด้าน คือ ด้านที่ตั้ง จะต้องสามารถเข้าถึงได้ง่าย ด้านทิศทางมีการกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ และวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานไว้ อย่างชัดเจน ด้านโครงสร้างมี 5 กลุ่ม คือ กลุ่มบริหารสำนักงาน กลุ่มพิธีเข้า-ออกนอกประเทศ กลุ่มการบริการด้านการท่องเที่ยว กลุ่มประสานงานระหว่างประเทศ และกลุ่มงานความปลอดภัย และด้านการจัดบุคคลเข้าทำงานมี 4 ขั้นตอน คือ การสรรหา การคัดเลือก การฝึกอบรม และการจัดคนเข้าทำงาน

ปาริสุทธิ์ สาริกะวณิช (2536) ศึกษาสถาปัตยกรรมวัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ยกพระองค์ขึ้นเทียบเท่าพระเจ้าจักรพรรดิราช พระอมรินทราธิราช พุทธราชา ธรรมราชา และปรารถนาจะบรรลुพระโพธิญาณกลายเป็นพระโพธิสัตว์ในภพภูมิที่สูงขึ้น ภายหลังสวรรคต เพื่อรอดูดีมาเป็นพระอนาคตพุทธเจ้าในกาลต่อ ๆ ไปและเพื่อสนับสนุนความปรารถนา ดังกล่าวของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองให้สมบูรณ์ที่สุด พระองค์จำเป็นต้องสร้างสิ่งที่เป็นรูปธรรม ให้ปรากฏแก่สายตาประชาชนอย่างเด่นชัด อันได้แก่ การฟื้นฟูพระราชพิธีที่เกี่ยวกับการเป็น พระจักรพรรดิราช คือ พระราชพิธีปราบดาภิเษก พระราชพิธีลบศักราช และพระราชพิธีอินทราภิเษก การสร้างและปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่าง ๆ การสร้างพระมหาปราสาทราชวัง การสร้างพระพุทธรูป ทรงเครื่อง และการสร้างสิ่งสาธารณูปโภคต่าง ๆ

วัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งสร้างในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง มีแนวความคิดในการออกแบบงานสถาปัตยกรรมเนื่องในพระพุทธศาสนาที่สำคัญแห่งหนึ่ง นอกเหนือไปจากรูปแบบสถาปัตยกรรมพิเศษแล้ว ยังมีความสำคัญในเชิงคติสัญลักษณ์ ซึ่งเน้นเรื่องของจักรวาล โดยมีปราสาทประธานเป็นส่วนสำคัญที่สุดของผังและเป็นสัญลักษณ์แทนเขาพระสุเมรุ อันเป็นแกนกลางของจักรวาลที่สถิตย์ของพระอินทร์ คติสัญลักษณ์ในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

จึงมักเกี่ยวข้องกับพระสุเมรุ มีความหมายที่ทำให้พระองค์มีบทบาทและหน้าที่เพื่อเปลี่ยนเป็นคัง
พระอินทร์ และยังมีบทบาทและหน้าที่เพื่อให้พระองค์เป็นพระอนาคตพุทธเจ้าในพระชาติต่อไป

วันชัย แก้วไทรสุน (2547) ศึกษารูปแบบและความหมายของวัดพระศรีสรรเพชญ์ที่บ่ง
ถึงความเป็นวัดในพระบรมมหาราชวัง พบว่า 1. วัดพระศรีสรรเพชญ์เป็นวัดที่สร้างในสมัยอยุธยา
ตอนกลางมีรูปแบบการวางแผนผังที่ได้รับอิทธิพลจากสมัยอยุธยาตอนต้น ช่วงสมัยอยุธยาตอน
ปลายปรับแผนผังเป็นลักษณะเฉพาะด้านศิลปกรรมได้รับอิทธิพลจากช่วงสมัยตอนต้น สุโขทัย
ล้านนา และอิทธิพลจากต่างประเทศในช่วงสมัยอยุธยาตอนปลาย 2. วัดพระศรีสรรเพชญ์มี
รูปแบบศิลปกรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะของความเป็นวัดในพระบรมมหาราชวังไม่เหมือนกับวัดอื่น ๆ
การรวมวัดไว้ในพระบรมมหาราชวังเป็นการรวมศูนย์กลางทางการเมือง และทางการศาสนาไว้ใน
ที่เดียวกัน ปราสาทในพระบรมมหาราชวังเทียบเคียงเป็นปราสาทไพชยนต์บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
วัดพระศรีสรรเพชญ์เป็นสถานที่ทำพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อสร้างบุญกุศลและเป็นเครื่องมือทาง
การปกครอง เมื่อสิ้นพระชนม์แล้วพระบรมอัฐิจะบรรจุไว้ในเจดีย์อันหมายถึงเจดีย์จุฬามณีบนยอดเขา
พระสุเมรุ

ศศิ ยุกตะนันท์ (2532) ศึกษาคตินิยมการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องในสมัยอยุธยา
พบว่า การสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องในสมัยอยุธยา เกิดจากการผสมผสานกันของความเชื่อ
ในคติเทวราชที่ได้รับมาจากเขมรของพระมหากษัตริย์ ประกอบกับความเชื่อของสามัญชน
ในเรื่องไสยศาสตร์ ดำเนินพระชมพูบดี และความเชื่อในความสำคัญของพระศรีอาริย์

ตรี อมาตยกุล (2510) ศึกษาศิลปะสมัยอยุธยา ได้สรุปศิลปะสมัยอยุธยาแบ่งออกได้เป็น
3 ยุค ได้แก่ ยุคต้น เริ่มตั้งแต่แผ่นดินพระเจ้าอู่ทองจนถึงสิ้นรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ
(พ.ศ. 2031 – 1893 รวม 138 ปี) ยุคกลาง เริ่มตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 จนถึงสิ้นรัชกาล
พระเจ้าทรงธรรม(พ.ศ. 2034 – 2171 รวม 138 ปี) และยุคปลาย เริ่มตั้งแต่สมเด็จพระเจ้าปราสาท
ทอง จนถึงเสียกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 2173 – พ.ศ. 2310 รวม 137 ปี) โดยแบ่งประเภทของงาน เช่น
สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรมและประณีตศิลป์

พรศุติ อินะรัตน์ (2547) ได้ศึกษาแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวใน
จังหวัดตรัง แบ่งประเด็นศึกษาออกเป็น 4 ประเด็นคือ

1. การประชาสัมพันธ์ ได้แก่ แนวทางการจัดการสื่อ และรูปแบบการประชาสัมพันธ์
2. สิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ แนวทางการจัดการที่พัก ห้องน้ำ การบริการขายอาหาร
และเครื่องดื่ม
3. การคมนาคม ได้แก่ แนวทางการจัดการเส้นทางคมนาคม สถานที่จอดรถ

4. การอนุรักษ์ และพัฒนา ได้แก่ แนวทางการจัดการด้านการอนุรักษ์ และพัฒนาสภาพ โดยทั่วไป

จุดเด่นของโบราณสถานและการจัดทำโครงการต่าง ๆ พบว่าแนวทางในการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว นั้น หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบ ไม่มีความรู้ในการดำเนินการ ที่ถูกต้อง เช่น การสื่อสารประชาสัมพันธ์ที่ไม่เหมาะสมในโบราณสถานบางแห่ง งบประมาณในการจัดการในแต่ละด้านมีไม่เพียงพอส่งผลให้การจัดการด้านต่าง ๆ ไม่ประสบผลสำเร็จ เช่นขาดงบประมาณในการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์โดยทั่วไปและจุดเด่นของโบราณสถานแต่ละแห่ง ทั้งนี้ หน่วยงานที่รับผิดชอบ จะต้องมีการจัดวางแผนงานในการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว ในทุกด้านโดยจัดทำเป็นโครงการ เช่น โครงการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โครงการจัดทำเว็บไซต์ โครงการท่องเที่ยวรูปแบบ “One Day Tour” โครงการปรับปรุงเส้นทางคมนาคม และสภาพภูมิทัศน์ของโบราณสถาน โครงการสร้างอาคารที่พักและจุดบริการนักท่องเที่ยว โครงการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว เป็นต้น การจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว นั้น ประเด็นสำคัญอีกประการคือชุมชนต้องมีความรู้ ความเข้าใจ มีจิตสำนึกการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ พัฒนา ส่งเสริมและเผยแพร่โบราณสถานต่าง ๆ นอกจากนี้ ควรมีการประสานงานระหว่างที่เกี่ยวข้องในการประชาสัมพันธ์ในภาพรวมระดับจังหวัดเพื่อให้โบราณสถานเป็นที่รู้จักของประชาชนทั่วไปและธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

ภูวเดช สิ้นทับศาล (2561) ศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย พบว่า หลักการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีองค์ประกอบหลัก ดังนี้ (1) สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว หรือโน้มน้าวใจให้เกิดความสนใจปรารถนาที่จะไปท่องเที่ยว ยังแหล่งท่องเที่ยว (2) สิ่งอำนวยความสะดวก ที่รองรับการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อทำให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปด้วยความสะดวกสบาย (3) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ต้องมีเจ้าหน้าที่หรือมัคคุเทศก์ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ท่องเที่ยว

วันใหม่ แดงแก้ว (2554) ศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเมืองเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย พบว่ากระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเมืองเชียงคาน มีการดำเนินงานร่วมกันระหว่างคุ้มวัด เทศบาล และกลุ่มผู้ประกอบการ มี 5 ขั้นตอน คือการวางแผนกลยุทธ์ การจัดการผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การดำเนินงาน การประสานงาน และการจัดการความรู้ ด้านต่างๆ ส่วนบทบาทในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเมืองเชียงคานของผู้มีส่วนได้เสียมีลักษณะดังนี้ การหาแนวทางแก้ไขปัญหา การวางแผนพัฒนา การประสานงาน การให้ความรู้ การลงทุน การประชาสัมพันธ์ และการมีรายได้จากการท่องเที่ยว บทบาทที่สำคัญที่สุดในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเมืองเชียงคานคือ การหาแนวทางแก้ไขปัญหา การวางแผน

พัฒนาการท่องเที่ยวต่าง ๆ ของเทศบาลตำบลเชียงคาน กรมโยธาธิการและผังเมือง และสภาเมืองเชียงคาน บทบาทที่สำคัญรองลงมา คือการลงทุนในโครงการสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ของเทศบาลตำบลเชียงคาน สำนักงานจังหวัดเลย และผู้ประกอบการในพื้นที่ สำหรับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียซึ่งจัดตามลำดับความสำคัญในขั้นตอนการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ได้แก่ ผู้ประกอบการ และภาคประชาชน ขั้นตอนการวางแผนดำเนินการ ได้แก่เทศบาล และกรมโยธาธิการและผังเมือง ขั้นตอนการติดตามประเมินผลงาน ได้แก่ เทศบาลและสภาเมืองเชียงคาน ปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเมืองเชียงคาน คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในแต่ละภาคส่วนขาดการบูรณาการในเรื่องแผนการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งการบริหารของแต่ละภาคส่วนยังไม่ชัดเจน และขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน แนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเมืองเชียงคานที่เหมาะสมคือ แนวทางการพัฒนาโดยการใช้โมเดลการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีพัฒนาการมาจากการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนและการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยมีชุมชนเป็นฐาน และมีการจัดทำโครงการการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ทำให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เกี่ยวกับการใช้ชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของชุมชน และผู้คนเจ้าของพื้นที่ โดยมุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวมีปฏิสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ ทำให้สามารถเอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ และเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างจิตสำนึกของชุมชนร่วมกันในการรักษาสมดุล และสร้างฐานความรู้สำหรับการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์และยั่งยืน

บทที่ 3

ภูมิหลัง แนวคิด และพระราชกรณียกิจรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

กรุงศรีอยุธยาเป็นอาณาจักรยิ่งใหญ่คงความเจริญรุ่งเรืองอยู่นานถึง 417 ปี มีพระมหากษัตริย์ทั้งสิ้น 33 พระองค์ 5 ราชวงศ์ คือ ราชวงศ์อู่ทอง ราชวงศ์สุพรรณภูมิ ราชวงศ์สุโขทัย ราชวงศ์ปราสาททอง ราชวงศ์บ้านพลลวง โดยตั้งแต่ช่วงอยุธยาตอนกลางเป็นต้นมาถือเป็นเมืองซึ่งมีความสำคัญทางด้านการค้าขาย การเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับชาติตะวันตกเป็นศูนย์กลางการเดินทางขนส่งสินค้าระหว่างตะวันออกและตะวันตก เชื่อกันว่ามีผู้คนหลากหลายสัญชาติ หลากศาสนา อาศัยอยู่ในอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาตั้งหลักฐานที่ปรากฏให้เห็น

นอกจากนี้การค้าขาย อาณาจักรอยุธยายังมีความเข้มแข็งด้านการสงคราม มีการขยายอาณาเขตไปตามหัวเมืองต่าง ๆ ทั่วสารทิศ และทำให้อาณาจักรหรือเมืองต่าง ๆ ที่เคยรุ่งเรืองมาก่อนหน้านี้ลดบทบาทหรือขนาดลงกลายเป็นเมืองประเทศราชขึ้นกับอยุธยา จนบอกได้ว่าอยุธยาเป็นหนึ่งในอาณาจักรยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งที่เคยเกิดขึ้นในภูมิภาคนี้ (GO Ayutthaya, 2563)

เนื่องจากความสวยงามสดงดงามของซากปรักหักพังที่ยังคงอยู่ให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ของวัดไชยวัฒนารามมีความสมบูรณ์แบบ แบบผังโครงสร้างของเจดีย์ องค์ปรางค์ ทำให้อยากรู้ว่าสร้างขึ้นในรัชสมัยใด และเกิดขึ้นในช่วงอยุธยาตอนไหน ราชวงศ์ใด กษัตริย์องค์ใดเป็นผู้สร้าง และสร้างเพื่อจุดมุ่งหมายใด จนทราบในข้อมูลหลักฐานทางประวัติศาสตร์ พงศาวดาร คำจารึก และหนังสือ รวมถึงบทความต่าง ๆ ทำให้รู้ได้ว่าผู้สร้างคือ สมเด็จพระเจ้าปราสาททองต้นราชวงศ์ปราสาททองในช่วงอยุธยาตอนปลาย ซึ่งเป็นที่มาของข้อมูลที่น่าสนใจและศึกษาค้นคว้าเป็นอย่างยิ่ง

พระราชประวัติ

สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ปราสาททองเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 24 แห่งกรุงศรีอยุธยา ทรงครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 2172 - พ.ศ. 2199 ตามหลักฐานของตะวันตก สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงเป็นพระญาติสนิทของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมก่อนขึ้นครองราชย์ สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ ในราชสำนักของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมและสมเด็จพระเชษฐาธิราช ได้แก่ ตำแหน่งออกญาศรีวรวงศ์ และออกญา (หรือเจ้าพระยา) กลาโหม แต่ต่อมาด้วยบารมีทางการเมืองและกำลังคนที่สนับสนุน จึงได้ทรงปราบดาภิเษกขึ้นครองราชย์หลังเหตุการณ์แย่งชิงราชสมบัติช่วง พ.ศ. 2171 - พ.ศ. 2172 เมื่อสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเสด็จสวรรคต พระศรีศิลป์พระอนุชาในสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ทรงก่อการกบฏ

ออกญาศรีวรวงศ์และออกญาเสนาภิมุข (ยามาคะ นางามาสะ หัวหน้ากองอาสาญี่ปุ่น) ได้ร่วมกันปราบปรามและสนับสนุนให้สมเด็จพระเชษฐาธิราชขึ้นครองราชย์ หลังจากนั้นไม่นาน สมเด็จพระเชษฐาธิราชทรงมีเหตุขัดแย้งกับออกญาศรีวรวงศ์ ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้เป็นออกญาลาโหมเกิดการต่อสู้ขึ้น ออกญาลาโหมสามารถเข้ายึดพระราชวังหลวงได้ และจับสมเด็จพระเชษฐาธิราชสำเร็จโทษเสีย แล้วอัญเชิญพระอาทิตย์วงศ์พระอนุชาขึ้นครองราชย์สมบัติแทน ออกญาลาโหมได้ลดคู่แข่งทางการเมืองลงไปเป็นลำดับ เช่น ส่งออกญาเสนาภิมุขและกองอาสาญี่ปุ่นออกไปปราบกบฏที่นครศรีธรรมราชเพื่อให้ห่างไกลเรื่องการเมือง ท้ายที่สุดออกญาลาโหม ก็ได้ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์แทนสมเด็จพระอาทิตย์วงศ์ซึ่งยังทรงพระเยาว์เกินกว่าที่จะปกครองแผ่นดินด้วยพระองค์เองได้

สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงปกครองบ้านเมืองด้วยพระปรีชาสามารถและความเด็ดขาด ดังจะเห็นได้จากการที่ทรงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์สำคัญ ๆ ในช่วง 10 ปีแรกของการครองราชย์ให้ลุล่วงไปได้ เช่น กรณีหัวเมืองและหัวเมืองประเทศราชบางแห่งไม่ยอมสวามิภักดิ์กรุงศรีอยุธยา หรือเจ้านายในราชวงศ์เก่าบางพระองค์อาจเป็นชนวนให้ขุนนางในราชสำนักที่มีอำนาจอิทธิพลและบารมีก่อกบฏได้ จะเห็นได้ว่าพระราชโอรส ในสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมถูกลำเร็จโทษไปเกือบหมด เช่น ใน พ.ศ. 2185 “เจ้าท่าทราย” พระราชโอรสพระองค์หนึ่งของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมก่อกบฏขึ้นในพระราชวังหลวง แต่ก็ถูกปราบและถูกลำเร็จโทษไปขุนนางคนสำคัญ ๆ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมถูกลิดรอนอำนาจและถูกกำจัดลงไปเรื่อย ๆ เริ่มตั้งแต่ก่อนที่จะขึ้นครองราชย์เป็นสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง มีการลงโทษประหารชีวิตออกญากำแพงเพชร ลอบฆ่าออกญาเสนาภิมุข และใน พ.ศ. 2179 ออกญาพิษณุโลกถูกกล่าวหาว่าคิดกบฏและถูกตัดสินประหารชีวิต เป็นต้น

ในช่วงแรกของรัชกาล สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงพยายามจัดการกับปัญหาในหัวเมืองและหัวเมืองประเทศราช ทรงปราบกบฏที่เมืองละคอน (ลำปาง) และนครศรีธรรมราช และเมื่อสุดด่านปัตตานีไม่ยอมส่งดอกไม้เงินดอกไม้ทองเป็นบรรณาการมาถวาย ก็ทรงส่งกองทัพไปพยายามตีเมืองปัตตานีใน พ.ศ. 2177 แม้ว่ากองทัพอยุธยาไม่สามารถตีเมืองปัตตานีได้แต่ “นางพญาตานี” องค์ใหม่ก็ยอมส่งเครื่องบรรณาการมาถวายใน พ.ศ. 2178 ในช่วงปลายรัชกาลเกิดกบฏของตระกูล “สุดด่านสุลัยมาน” ที่สงขลา กรุงศรีอยุธยาส่งกองทัพไปปราบหลายครั้งแต่ก็ไม่สามารถปราบได้ อาจสรุปได้ว่าโดยทั่วไปแล้วสมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงพยายามรักษาความสงบและทรงขยายพระราชอำนาจไปสู่หัวเมืองต่าง ๆ ในบริเวณอ่าวไทย เนื่องจากเมืองท่าต่าง ๆ ในอ่าวไทยและคาบสมุทรมาลายูอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรทางเศรษฐกิจ

การค้าขายและการต่างประเทศ

1. ฮอลันดา สำหรับด้านเศรษฐกิจ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง การค้ากับต่างประเทศเจริญรุ่งเรืองมาก โดยเฉพาะการค้ากับฮอลันดา (ผ่านบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา หรือ V.O.C.) และการค้ากับเมืองท่าต่าง ๆ ในอนุทวีปอินเดีย บริษัท V.O.C. ส่งออกของป่า หนังกระเบน แร่ดีบุก และข้าวสารจากเมืองไทย สินค้าที่สำคัญที่สุดสำหรับการค้าของฮอลันดากับญี่ปุ่น ได้แก่ หนักวาง หนักกระเบน และไม้ฝางจากไทย ฮอลันดาจึงต้องการสิทธิพิเศษทางการค้า สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงยอมให้บริษัท V.O.C. ได้สิทธิผูกขาดในการส่งออกหนังสือตัวเป็นเวลาหนึ่งปีเมื่อพ.ศ. 2177 เพื่อแลกเปลี่ยนกับกองเรือฮอลันดาช่วยกองทัพอยุธยารบกับปัตตานี หลังจากนั้น ได้พระราชทานสิทธิพิเศษนี้โดยถาวร สยามติดต่อกับชาวโปรตุเกสทั้งทางด้านการค้าและการทูต สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงแลกเปลี่ยนคณะทูตกับอุปราชโปรตุเกส ยังผลให้ความสัมพันธ์กับ โปรตุเกสและสเปนที่เคยตึงเครียดตั้งแต่ต้นรัชกาลและในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมคลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น

2. อินเดีย นอกจากนี้ พ่อค้าอินเดีย เปอร์เซีย อาร์มีเนีย เคนเรือมาเมืองไทยเป็นประจำ และเรือหลวงไทยก็ไปค้าขายที่เมืองท่าในเบงกอล ชายฝั่งโคโรมันเดลและคุชราฐพ่อค้าจากเมืองท่าต่าง ๆ ในอินเดียนำผ้าฝ้าย ผ้าพิมพ์ลาย ผ้าวาดลายมาขายในอยุธยา และซื้อสินค้า เช่น ช้าง ดีบุก กับสินค้าเงินนำกลับไปอินเดีย

3. โปรตุเกสและสเปน โปรตุเกสและสเปน เป็นชาติทางยุโรปที่มีสัมพันธ์กับไทยมาก่อนฮอลันดา แต่สมเด็จพระเจ้าปราสาททองไม่โปรด ในปี พ.ศ. 2173 ทรงริบเรือบรรทุกสินค้าของโปรตุเกส โปรตุเกสส่งทูตมาเจรจา ทรงคัดสินที่จะปล่อยนักโทษ แต่ทูตโปรตุเกสกลับมานักโทษหนี ทำให้ทรงพระพิโรธในปีนั้น โปรตุเกสยังปิดอ่าวที่แม่น้ำตะนาวศรี และตั้งตั้งเป็นปฏิปักษ์หลายเรื่อง

ต่อมาสมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงทราบว่าทูตที่มาเป็นทูตปลอม ทำให้ทรงพระพิโรธเป็นทวีคูณ ตรัสให้จับเรือโปรตุเกสหลายลำ รวมทั้งเรือสเปนที่จอดอยู่ในแม่น้ำเจ้าพระยาทำเรือเมืองมะริด เมืองตะนาวศรีด้วย ทรงให้นำสาสน์ของพระองค์ส่งไปยังกรุงมนิลา ซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าของฮอลันดา ในสาสน์นั้นไม่ทรงขัดข้องหากจะทำการค้ากันดังเดิม

ในปี พ.ศ. 2176 ทูตโปรตุเกสเดินทางมา ความสัมพันธ์จึงเริ่มต้นใหม่

ในปี พ.ศ. 2179 สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงแต่งตั้งทูตไปมนิลา

จะเห็นได้ว่า สมเด็จพระเจ้าปราสาททองไม่ทรงมีนโยบายกระทำการรุนแรงกับต่างประเทศ ทรงลงโทษพอให้ทราบจำ ทรงเล็งเห็นว่าการค้ากับต่างประเทศทำให้บ้านเมืองมีฐานะมั่นคง ทรงหว่นวิตกเรื่องเศรษฐกิจของประเทศ ในปลายรัชสมัยเศรษฐกิจชบเซา รายได้น้อยจึงทรง

พยายามประคับประคอง พงุฐานะการเงิน เพื่อความอยู่รอดของประเทศ ทรงคำริขวนขวยที่จะค้าขายกับต่างประเทศ สังเกตได้ว่าจะไม่มีการสร้างสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่อีก หลังจาก พ.ศ. 2186 ซึ่งเป็นปีที่ทรงสร้างพระที่นั่งวิหารสมเด็จหลังจากเกิดเหตุไฟไหม้

4. อาเจ (อาเจะ) กษัตริย์กรุงศรีอยุธยาและพระเจ้ากรุงอาเจมีสัมพันธไมตรีอันดีต่อกัน มีพระราชสาสน์และเครื่องบรรณาการถวายซึ่งกันและกันเสมอ ในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ทรงแต่งตั้งพิเศษพร้อมด้วยเครื่องบรรณาการอันล้ำค่าไปถวายพระเจ้ากรุงอาเจ และชาวอาเจอย่างใหญ่ใน พ.ศ. 2177 ทูตกรุงอาเจเป็นฝ่ายมากรุงศรีอยุธยา และได้รับการต้อนรับอย่างยิ่งใหญ่ เช่นกัน มีพระราชานุญาตให้ทูตเข้าเฝ้าที่วัดหน้าพระธาตุ เมื่อทูตอาเจกลับไปสื่อสารในทำนองว่า สมเด็จพระเจ้าปราสาททองยกพระราชธิดาให้พระเจ้ากรุงอาเจ กรุงอาเจจึงส่งทูตกลับมาเมื่อทรงทราบความ จึงทรงพระพิโรธสั่งขังทูตกรุงอาเจ

ในกรณีนี้ (สังข์ พัดโนทัย, 2516, หน้า 218) ได้อธิบายว่าการที่สมเด็จพระเจ้าปราสาททองไม่ยกพระราชธิดาให้เพราะพระเจ้ากรุงอาเจนับถือศาสนาอิสลาม คงเป็นเพราะต่างศาสนากัน อีกทั้งมีกฎหมายในสมัยสมเด็จพระเจ้าเอกาทศรถ ห้ามยกลูกสาวให้คนต่างชาติ ต่างศาสนา พระองค์ไม่ประสงค์กระทำเพราะอาจจะกลายเป็นแบบอย่าง

5. จีน ความสัมพันธ์กับจีนเป็นไมตรีที่ถาวร ทั้งสองประเทศต่างส่งพระสุพรรณสาสน์ถึงกันอยู่เสมอ ไม่มีความบาดหมางแต่เนื่องจากในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ราชวงศ์หมิงมีศึกทั้งภายในและภายนอก จึงไม่ได้เจรจาการค้าที่ปักกิ่ง แต่มาเจรจาติดต่อที่กวางตุ้งแทน เรือจากสยามบรรทุกฝาง ตะกั่วของอื่น ๆ อีกเล็ก ๆ น้อย ๆ ไปแลกเปลี่ยนค้าจากจีน ดังที่ (สังข์ พัดโนทัย, 2516 หน้า 255) กล่าวว่า “ในหนังสือพระราชไมตรีระหว่างกรุงสยามกับกรุงจีนซึ่งพระเจนจันอักษรรวบรวม กล่าวว่าในแผ่นดินจากสมเด็จพระเจ้าปราสาททองนี้ ไทยไปจิ้มก้องจีน เมื่อ พ.ศ. 2177 - 2179, พ.ศ. 2186 และ พ.ศ. 2195 ต่อจากนั้นก็ไปจิ้มก้องกันอยู่เสมอ” (บุญสมหญิง พลเมืองดี, 2552, หน้า 83 -84)

รัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองตรงกับช่วงที่การค้านานาชาติในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กำลังเฟื่องฟูเป็นพิเศษ เนื่องจากตลาดโลกต้องการสินค้าจากภูมิภาคนี้ เช่น เครื่องเทศ พริกไทย และของป่าบางชนิด ด้วยจังหวะและโอกาสที่เหมาะสมนี้ ราชอาณาจักรสยามจึงได้เข้ามามีส่วนร่วมใน “ยุคสมัยแห่งการค้า” ส่งผลให้ห้องพระคลังได้รับผลประโยชน์และนำกำไรมาสู่สยามอย่างต่อเนื่องตลอดรัชกาล

การบริหารราชการแผ่นดิน

สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงปรับปรุงวิธีการปกครองให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้น โดยโปรดให้ขุนนางที่เป็นเจ้าเมืองเข้ามาพำนักอยู่ในกรุงศรีอยุธยา แล้วทรงส่งผู้รั้งเมืองไปปกครองหัวเมืองแทน ขุนนางฝ่ายปกครองชั้นผู้ใหญ่เหล่านี้มีหน้าที่ต้องเข้าเฝ้าที่ศาลาลูกขุนในพระราชวังหลวงทุกวัน หรืออีกนัยหนึ่งคือทรงพยายามดึงพระราชอำนาจทางการเมืองเข้าสู่ส่วนกลางมากขึ้น นอกจากนี้สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงตระหนักถึงปัญหาที่เกิดจากการที่สังคมขาดกฎหมายที่ใช้รักษาระเบียบ ในรัชกาลพระองค์จึงมีการตรากฎหมายขึ้นหลายลักษณะ เช่นพระไอยการทนาย พระไอยการลักษณะมรดก พระไอยการลักษณะกู้หนี้ และพระไอยการลักษณะอุธร

สมเด็จพระเจ้าปราสาททองบำเพ็ญพระราชกรณียกิจในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น ๆ และทรงสร้างพระตำหนักและพระราชวังหลายแห่ง ดังปรากฏเป็นมรดกด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมมาจนทุกวันนี้ พระองค์โปรดให้สร้างพระราชวังและวัดชุมพลนิกายารามที่บางปะอิน ปราสาทนครหลวงบนเส้นทางไปพระพุทธบาท พระตำหนักธารเกษมที่พระพุทธบาท พระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์ และพระวิหาร สมเด็จพระเจ้าปราสาททองที่กรุงศรีอยุธยา แต่ผลงานที่โดดเด่นที่สุดในรัชกาลนี้ได้แก่ วัดไชยวัฒนาราม ซึ่งเป็นพระอารามหลวงฝ่ายอรัญวาสีซึ่งสร้างขึ้นในสถานที่ที่เคยเป็นบ้านของพระชนนีของพระองค์ สถาปัตยกรรมที่วัดแห่งนี้สะท้อนอิทธิพลเขมร เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงส่งช่างไปถอดแบบการสร้างปราสาทมาจากราชอาณาจักรเขมร นอกจากนั้นในช่วงที่จุลศักราชกำลังจะเวียนมาครบ 1 พันปี (พ.ศ. 2118 - พ.ศ. 2182) ราษฎรเกิดความวิตกว่าจะถึงกัลยยุค สมเด็จพระเจ้าปราสาททองจึงโปรดให้จัดงานพระราชพิธีสิบศักราชมีการทำบุญทำทานเป็นเวลาหลายวัน ในช่วงเดียวกันนั้นมีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามในราชธานีและบริเวณใกล้เคียงกว่าหนึ่งร้อยแห่ง

สมเด็จพระเจ้าปราสาททองเสด็จสวรรคตเมื่อ พ.ศ. 2199 รัชกาลของพระองค์เป็นช่วงเวลาของความรุ่งเรืองทางด้านการค้ากับต่างประเทศและการบริหารราชการแผ่นดินแบบรวมศูนย์ แม้ว่าพระองค์จะทรงพระปรีชาสามารถปกครองบ้านเมืองด้วยความสงบเรียบร้อยมาตลอดรัชกาล แต่เมื่อสิ้นรัชกาลกลับมีปัญหาความขัดแย้งกันในหมู่เจ้านายและขุนนาง เกิดการต่อสู้ การแย่งชิงราชสมบัติ ซึ่งพระนารายณ์พระราชโอรสในสมเด็จพระเจ้าปราสาททองประสูติแต่พระมเหสีที่เป็นพระราชธิดาในสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมได้ขึ้นครองราชย์ในลำดับถัดมา สมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีทั้งสายพระโลหิตราชวงศ์สุโขทัยและราชวงศ์ปราสาททอง (ธีรวัฒน์ ฌ ป้อมเพชร, 2554, หน้า 142 – 144)

แนวคิด คติความเชื่อ : สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

สถาบันพระมหากษัตริย์สมัยอยุธยา มีลักษณะผสมทั้งการเป็น “เทวราชา” ที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์ “ธรรมราชา” ที่ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา และ “จักรพรรดิราช” ที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดียตามคติพุทธศาสนา กล่าวคือในด้านระเบียบพิธีกรรมทรงเป็นเทวราชา แต่ในส่วนพระองค์ทรงมีความเป็นธรรมราชา ดังจะเห็นได้จากการสร้างและการปฏิสังขรณ์วัดวาอารามและการอุปถัมภ์พระพุทธรูป (วารางคณา นิพัทธ์สุขกิจ, 2560, หน้า 34)

1. แนวคิด : พระโพธิสัตว์

ในสมัยอยุธยาพระมหากษัตริย์ไทยหลายพระองค์ได้ทรงดำเนินกุศโลบายด้านการเมืองการปกครองอันชาญฉลาด โดยทรงกระทำให้ภาพพจน์ของพระองค์เป็นพระโพธิสัตว์ เพื่อเรียกศรัทธาจากประชาชนผู้ซึ่งเป็นพุทธมามกะอยู่แล้ว ดังได้พบว่าพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ได้รับการขนานพระนามว่า “หน่อพุทธางกูร” และหน่อสรรเพชญ์” ซึ่งมีความหมายว่า เป็นหน่อเนื้อพระพุทธเจ้าผู้ที่จะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตอัน หมายถึงพระโพธิสัตว์นั่นเอง

สำหรับพระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยา ที่มีแนวพระราชดำริที่เปรียบพระองค์เสมือนพระโพธิสัตว์ อย่างเด่นชัดนั้น มี 2 พระองค์ คือ

1. สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991 – 2031)
2. สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2173 – 2198)

อาจกล่าวได้ว่า สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงสนพระทัยเรื่องการสั่งสมบารมีของพระโพธิสัตว์ เพื่อเป้าหมายซึ่งพระบรมโพธิญาณในอนาคตกาล ตามคติความเชื่อของนิกายเถรวาทดังได้พบว่าในปี พ.ศ. 2001 ได้ตรัสสั่งให้หล่อรูปพระโพธิสัตว์ 500 พระชาติขึ้นชุดหนึ่ง ปัจจุบันนี้ได้ค้นพบรูปพระโพธิสัตว์ชุดนี้บางรูปในวัดพระศรีสรรเพชญ์ ซึ่งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงสร้าง (สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2518, หน้า 47)

ส่วนสมเด็จพระเจ้าปราสาททองนั้น ดูเหมือนว่าพระองค์จะทรงเปรียบพระองค์เสมือนพระโพธิสัตว์ตามคติของนิกายเถรวาทผสมนิกายมหายาน ดังที่ได้ทรงดำริถึงกรณียกิจของพระโพธิสัตว์ว่า มุ่งสร้างบารมี อุทิศร่างกาย เลือดเนื้อและชีวิต ซึ่งเป็นแนวคิดของพระโพธิสัตว์ในนิกายมหายาน

สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ซึ่งในคำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติ ขานพระนามว่าสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปราสาททอง พระองค์ทรงครองราชย์ ระหว่างปี พ.ศ. 2173 – 2198 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่กอบปรด้วยบุญญาภิหารอันน่าอัศจรรย์พระองค์หนึ่ง ในคำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงปราสาททองระบุว่า พระองค์ทรงเชื่อว่า พระองค์คือ พระโพธิสัตว์ และจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ 10 ในอนาคต ตามเรื่องราวในคัมภีร์อนาคตวงศ์

เนื้อหาคำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติ (บุญเดือน ศรีวารพจน์, 2543, หน้า 50 – 74) เริ่มต้นด้วยบทนมัสการพระรัตนตรัยแล้ว กล่าวถึงสมเด็จพระเจ้าปราสาททองว่า ทรงเป็นพระโพธิสัตว์อยู่บนสรวงสวรรค์ ครั้นล่วงเข้าสู่กัลป์ยุค พระพุทธศาสนาถูกเบียดเบียนเสร้างหมอง พระอินทร์ และทวยเทพทั้งหลาย จึงประชุมพร้อมกันอัญเชิญให้เสด็จจุติลงมาเป็นพระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา เพื่อรักษาพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองคงอยู่ตราบ 5,000 ปี

เชิญเจ้ากุเสด็จไปเนียร- ภาพห้าพันปี	ทุกข์ศาสน์จงเสถียร-
วรสมมกุฎญาณโมลี	รับคำโกสีย์
บดินทรเสด็จลีลา	
เจียรจากไอศวรรย์ลงมา	ครอบครองอยุธยา
บุรินทรอินทรพิศาล	

อีกตอนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงพระราชดำริ ที่ทรงเปรียบพระองค์เหมือนพระโพธิสัตว์ คือ ตอนทรงปริจาคทานหลังพระราชพิธีลบสักการาช

	เมื่อนั้นพระบาท
ธรรรมิกกราช	ปิ่นภพไอศุนย์
ลบลจุลสักการาช	โดยธรรมบัตินุร
หน่อพุทธานุกร	รำพึงไปมา
	ว่าหน่อสรพรเพชญ์
แต่ก่อนยอมเสด็จ	ยังทานศาลา
ทานแก่พณิก	ยานอันนา
ทั่วศทิส	ภิกษุเขตต์

คำว่า “หน่อพุทธานุกร” และ “หน่อสรพรเพชญ์” นั้นมีความหมายว่า หน่อเนื้อพระพุทธเจ้าผู้ที่จะเป็นพุทธเจ้าในอนาคต ซึ่งคือพระโพธิสัตว์นั่นเอง เนื้อความอีกตอนหนึ่ง กล่าวถึง “พุทธประเวณี แลการออกสนาม” ระบุอย่างชัดเจนว่า สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ทรงพระราชดำริถึงกรณีของพระโพธิสัตว์ปางก่อนว่ามุ่งสร้างบารมีอุทิศร่างกาย เลือดเนื้อและชีวิต เพื่อหวังอันสงส์ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

1)	เมื่อนั้นเกล้าเจ้าอยุธยา แมสวจินดา ว่าหน่อสมโพธิแต่ก่อนกล ขวยยะวนสร้าง บมิได้คิดขันธสันดาน กายทำงาน ขวกเนตรเฉทินท์ศิโรต- สดคือดวงบุษ-	ศุกจิตรนวรา- รำพึงชวน บพิตรบรมขวน พระสมภาร หฤทยนยก็ผลาญ บรู้สุด คมเศียร ณ วิสุทธิ์ ปมาลัย
2)	บัดนี้กูล่วงบวรใน โพธิบำเพ็ญไฉน กูจักทำตามพุทโธวา สุดศิโวงกา- เป็นปัจฉิมาวาจายิต เป็นจรัญนิต กูจักจ่ายทรัพย์นานา ทานแก่ทวิชา	พุทธวงศา ณ พิสัย บุราณมา ศิกอุดมวรา รยเสถียรสถิต ติภาวิภาสถิต ยเบารา สดสดก ณ มหา แลเยาจก

เนื้อหาคำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติ ฯ ยังได้ระบุไว้ว่าสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเคย
เสวยพระชาติเป็นช้างป่าลิไลยก์ในครั้งพุทธกาล ซึ่งได้รับพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าองค์
ปัจจุบันว่า ช้างป่าลิไลยก์จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ 10 ในกาลภายหน้า

วรพุทธพยาเทศธรรม์	แกลิ่งกล่าวโดยบรรพ์
นิยมพระคาถา	
ว่าปิ่นเกล้าเจ้าทวาร	สรรเพชญ์ลัญญา
อนาคโตทศพุทธ	
เป็นอาทิพระเมตไตยอุด	คมอวสานสุด
กฤษรป่าลิไลยก์	
ล้าทศพรพุทธพิสย	วรโพธิเมตไตย
ก็จากพิมานแมนผจง	

อุบัติในชาติดิโยวงศ์	เป็นราชาขง
พระยศเลื่องกาปรา-	
กฏในพระนครทวารว	ล้าจักรพรรดา
ธราชเรื่องฤทธิไกร	

กล่าวได้ว่าเนื้อหาในคำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติ ๗ สอดคล้องกับคัมภีร์อนาคตวงศ์ (บำเพ็ญ ะวิน, 2542, หน้า 56) ซึ่งกล่าวถึงพระโพธิสัตว์จำนวน 10 องค์ ที่จะได้ตรัสรู้ธรรม เป็นพระพุทธเจ้าต่อจากพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน โดยมีพระศรีอาริยมตไตรยเป็นลำดับที่ 1 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. พระเมตไตรยพุทธเจ้า	ต้นบุญนาคเป็นไม้ตรัสรู้
(หรือพระศรีอาริยมตไตรย)	
2. พระรามพุทธเจ้า	ต้นจันทน์เป็นไม้ตรัสรู้
3. พระธรรมราชพุทธเจ้า	ต้นกาะทิงเป็นไม้ตรัสรู้
4. พระธรรมสามีพุทธเจ้า	ต้นสาละเป็นไม้ตรัสรู้
5. พระนารทพุทธเจ้า	ต้นจันทน์เป็นไม้ตรัสรู้
6. พระรังสีมณีพุทธเจ้า	ต้นจำปาเป็นไม้ตรัสรู้
7. พระเทวาทพุทธเจ้า	ต้นจัมปาเป็นไม้ตรัสรู้
8. พระนรสีหพุทธเจ้า	ต้นแคฝอยเป็นไม้ตรัสรู้
9. พระติสสพุทธเจ้า	ต้นไทรเป็นไม้ตรัสรู้
10. พระสุมังคลพุทธเจ้า	ต้นบุญนาคเป็นไม้ตรัสรู้
	(บางแห่งว่าต้นกาะทิง)

นอกจากนี้คัมภีร์อนาคตวงศ์ กัณฑ์ที่ 5 ยังมีข้อความกล่าวถึงพระพุทธเจ้าที่จะอุบัติเป็นองค์ที่ 10 ว่า

“ในลำดับนั้น อันว่าช้างปาลีไลยหัตถิตัวนั้น ก็เป็นพระโพธิสัตว์สร้างบารมีเป็นอันมาก จักได้ตรัสเป็นสมเด็จพระพุทธเจ้า ทรงพระนามชื่อว่าพระสุมังคลในอนาคต พระสุมังคลทศพลญาณเจ้านั้น มีพระองค์สูงได้ 60 ศอก พระชนมายุยืนประมาณแสนปี กำหนดไม้กาะทิงเป็นพระศรีมหาโพธิ ประดับด้วยพระพุทธรัศมีรุ่งเรือง”

สรุปได้ว่าสมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงเชื่อว่าพระองค์คือพระโพธิสัตว์ ซึ่งจะได้อิสรภาพเป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ 10 ตามที่ระบุไว้ในคัมภีร์อนาคตวงศ์ จึงได้ทรงทำพิธีลบศักราชเพื่อแก้ภัยคุกให้กลับเป็นทวารยุคอีกครั้งหนึ่ง เพื่อความร่มเย็นเป็นสุขของมวลมนุษย (ผาสูก อินทราวุธ, 2528, หน้า 19 -23)

ในวรรณกรรมที่ประพันธ์ “คำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง” เป็นเอกสารชิ้นต้นที่นำความกระจ่างมาสู่การศึกษาประวัติศาสตร์โบราณคดีในสมัยนั้นได้ส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะเกี่ยวกับพระราชประวัติซึ่งในคำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติ ฯ ระบุว่า สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงเชื่อว่าพระองค์คือพระโพธิสัตว์และจะได้อิสรภาพเป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ 10 ในอนาคตตามเรื่องราวในคัมภีร์อนาคตวงศ์ ประเด็นดังกล่าวนี้ไม่เคยปรากฏในเอกสารใดมาก่อน พระราชกรณียกิจหลายประการ เช่น พระราชพิธีอินทราภิเษก พระราชพิธีลบศักราชพระราชพิธีออกสนาม ฯ ล้วนปรากฏรายละเอียดอยู่ในคำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติ ฯ (บุญเดือน ศรีวรพจน์, 2559, หน้า 8)

2. แนวคิด : เทวราชา

เทวราชา หมายถึง กษัตริย์ที่เป็นพระผู้เป็นเจ้า ดังนั้นความคิดทางการเมืองแบบเทวราชาจึงเป็นความคิดทางการเมืองที่เชื่อว่าพระมหากษัตริย์จะต้องทรงเป็นพระผู้เป็นเจ้า เป็นผู้ที่มีพระราชอำนาจสูงสุด มีความศักดิ์สิทธิ์ ผู้ใดจะละเมิดมิได้ พระผู้เป็นเจ้าดังกล่าว ได้แก่ พระสิวะหรือพระวิษณุก็ได้ตามคติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ที่ถือกันว่ากษัตริย์เป็นองค์อวตารของเทพเจ้า หรือสืบเชื้อมาจากเทพเจ้า หรือทั้งสองอย่าง พระมหากษัตริย์จึงเป็นเทวราชสมมติ อันผูกพันถึงระบบสัญลักษณ์ ระเบียบพิธีการและกฎเกณฑ์ที่ใช้กำหนดการแสดงพระราชอำนาจในอาณาจักรและสถาบันพระมหากษัตริย์

3. แนวคิด : ธรรมราชา

ธรรมราชา หมายถึง ผู้นำที่ใช้ธรรมะในการปกครองประชาชน โดยผู้นำดังกล่าวทรงไว้ซึ่งความรู้ในธรรมะของพุทธศาสนาเป็นอย่างดีหรือกษัตริย์ที่ใช้ธรรมะในการปกครองประชาชนหลักธรรม ได้แก่ ทศพิธราชธรรม จักรวรรดิวัตร และราชกรณยานุวัตร อำนาจของพระราชผู้ทรงธรรมมาจากธรรม ถือว่าเป็นผู้ปกครองที่มีฐานะสูงกว่าผู้นำที่ใช้กำลังหรืออำนาจอื่น ๆ ในการปกครองฐานะพระราชที่เป็นธรรมราชาจะต้องเป็นผู้นำประชาชนให้ก้าวพ้นวิญญูสังสารของโลก

4. แนวคิด : จักรพรรดิราช

“พระจักรพรรดิราช” ตามคติในพุทธศาสนา หมายถึง พระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่เหนือมวลมหากษัตริย์ทั้งหลายในสากลจักรวาล ซึ่งปรัมปราคติ (mythology) ในศาสนาพุทธยังได้อ้างไว้อีกด้วยว่า พระชาติสุดท้ายของผู้ที่สั่งสมบุญญานิจการมามากพอสำหรับการบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณจะสามารถเลือกได้ว่าจะเป็นผู้เป็นเลิศในทางธรรม หรือพระจักรพรรดิราช

ผู้เป็นใหญ่ในทางโลก นั้นหมายความว่า ถึงแม้โดยอุดมการณ์แล้ว พระพุทธศาสนาจะเน้นย้ำใน “ทางธรรม” มากกว่า “ทางโลก” ก็ตาม แต่ก็ใช่อุดมคติในศาสนาพุทธอีกเช่นกันที่ระบุให้ผู้เป็นใหญ่ในทางโลกอย่าง “พระจักรพรรดิราช” ก็มีความสูงส่งของสถานภาพไม่ต่างอะไรนักจากผู้เป็นใหญ่ในทางธรรมอย่าง “พระพุทธเจ้า”

การที่ “กษัตริย์” จะมีสถานะเป็น “พระจักรพรรดิราช” ได้นั้น จำเป็นต้องมีการประกอบพิธีกรรมเพื่อให้กษัตริย์มีฐานะประดุจดังพระเป็นเจ้า ซึ่งตามความหมายอย่างเก่า หมายถึง พระอินทร์ ผู้เป็นราชาเหนือหมู่เทพทั้งหลาย แล้วค่อยเคลื่อนกลายมาเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ในพิธีกรรมเรียกรวม ๆ กันว่า “พิธีราชสูยะ” ซึ่งได้แพร่หลายเข้าไปในชุมชนที่ยอมรับนับถือพระศาสนาจากชมพูทวีป ไม่ว่าจะพุทธ หรือว่าพราหมณ์ก็ดี อาจกล่าวได้ด้วยว่า พิธีดังกล่าวเป็นต้นเค้าที่มาของพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในปัจจุบันนั่นเอง

กลวิธีในการสร้างความชอบธรรมอีกประการหนึ่งที่มีปรากฏอยู่เสมอคือการสร้างรูปเคารพของเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เพื่อหลอมรวมกษัตริย์ผู้สร้างเข้ากับเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์พระองค์นั้น “จักรพรรดิราช” กับเครื่อง “ราชกกุธภัณฑ์” เปรียบเสมือนสัญลักษณ์แทนองค์พระจักรพรรดิราช ตามที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา (ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ, 2559, หน้า 111)

สมเด็จพระเจ้าปราสาททองมีความปรารถนาสูงสุดในอนาคต คือ การปรารถนาพระโพธิญาณ เพื่อบรรลุเป็นพระอนาคตพุทธเจ้าในกาลต่อ ๆ ไป แต่ในช่วงดำรงพระชนม์ชีพอยู่ สิ่งที่ปรารถนาอย่างสูงสุดคือ ความเป็นพระจักรพรรดิราชควบคู่ไปกับการเป็นธรรมราชา ดังนั้น จึงได้ทรงปฏิบัติพระองค์ตามคุณสมบัติของพระจักรพรรดิราช และธรรมราชา ทั้งในด้านนามธรรม และรูปธรรม อย่างมากมาย รูปธรรมที่สำคัญสำหรับความเป็นพระจักรพรรดิราชอันยิ่งใหญ่โดยสมบูรณ์ของพระองค์คือ การพยายามสร้างจักรวาลขึ้นใหม่ เพื่อเป็นการแสดงว่าพระองค์ได้กลายเป็นศูนย์กลางแห่งอำนาจทั้งปวง แม้ว่าในขณะนั้น จะมีพระราชวังหลวงเป็นศูนย์กลางการปกครองประเทศแล้วก็ตาม แต่ด้วยเหตุผลหลายประการที่ทำให้สมเด็จพระเจ้าปราสาททองจำเป็นต้องเพิ่มความยิ่งใหญ่ให้กับพระองค์เองให้มากที่สุด พระองค์จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวัดไชยวัฒนารามขึ้นทันทีหลังจากเสด็จขึ้นครองราชย์ในรูปของจักรวาลเล็ก (Microcorm) ซึ่งเป็นรูปจำลองย่อของโครงสร้างของมหาจักรวาล (ปารีสัทธ สารีกะวณิข, 2536, หน้า 120)

พระราชกรณียกิจ

1. การประกอบพิธีเกี่ยวกับการเป็น “เทวราชา” “ธรรมราชา” และ “จักรพรรดิราช”

1.1 พระราชพิธีปราบดาภิเษก

สมเด็จพระเจ้าปราสาททองเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติได้มีการประกอบพระราชพิธีปราบดาภิเษกในปี พ.ศ. 2172 อย่างเอิกเกริก มีทั้งประเพณีพุทธและพราหมณ์ ณ พระที่นั่งมิ่งคลาภิเษกมหาปราสาท เป็นการประกาศถึงพระราชอำนาจอันยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ในฐานะเทวราชาแห่งลัทธิพราหมณ์และความเป็นพระจักรพรรดิราชตามคติพุทธศาสนา (ปารีสัทธ สารีกะวานิช, 2536, หน้า 28 - 30)

1.2 พระราชพิธีลบสักการ

พระราชพิธีลบสักการเป็นพระราชพิธีสำคัญอีกพระราชพิธีหนึ่งในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เป็นการรื้อฟื้นเอาแนวคิดเรื่องจักรวาลทั้งของพุทธและพราหมณ์มาผสมกัน โดยมีหลักสำคัญคือการตั้งเขาพระสุเมรุซึ่งเป็นแกนกลางจักรวาลและเชิงเทพยดามาผสมกัน โดยมีพระพุทธรูปและพระสงฆ์มาพร้อมเพรียง โดยมีประธานคือองค์จักรพรรดิราช (สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง) ทั้งนี้ทูตานุทูตจากประเทศใกล้เคียงเช่นจากพม่าเข้าร่วมพิธีด้วย พระราชพิธีลบสักการนี้เสมือนหนึ่งองค์จักรพรรดิราชกำลังทรงสร้างจักรวาลใหม่ จากแนวคิดเหล่านี้เองที่ส่งผลมายังศิลปกรรมอื่น ๆ ของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองที่สะท้อนจักรวาลใหม่และองค์จักรพรรดิราชเช่นกัน (ธนาคารกรุงศรีอยุธยา อ้างถึงใน สุรชาติพิทย์ แสงเดชะ, 2557, หน้า 10)

มูลเหตุที่จะตั้งพระราชพิธีลบสักการ เมื่อจุลศักราช 1000 อ้างว่าเป็นไปตามพุทธทำนายว่า พระโพธิสัตว์ (คือสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง) จะจุติลงมาเป็นพระมหากษัตริย์และลบสักการเพื่อความร่มเย็นเป็นสุขของมวลมนุษย์ และการที่สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงลบสักการก็เพื่อแก้ภัยคุกให้กลับเป็นทวารยุคอีกครั้งหนึ่ง โดยคำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติ ฯ อ้างพุทธพยากรณ์ตามคัมภีร์ตรีปิฎก ว่า พระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาจะเป็นผู้ประกอบพระราชพิธีลบสักการ เปลี่ยนปีขาลสัมฤทธิ์ศกเป็นปีกุนเอกศก พงสาวดาร โยนก การลบสักการในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองว่า “ในสมัยกรุงทวารวดีศรีอยุธยา จุลศักราชครบ 1000 ในปีขาลเป็นสัมฤทธิ์ศก สมเด็จพระเจ้าหัวปราสาททองตั้งพระราชพิธีลบสักการขาลสัมฤทธิ์ศกเสียเพราะเป็นปีขาลเป็นปีต้นของศักราชกาลียุค จึงเปลี่ยนเอาปีกุนเป็นสัมฤทธิ์ศกคือถอยหลังขึ้นไปอีก 2 ปี เอาปี 998 เป็น 1000 ถ้วน เพื่อแก้กาลียุคให้เป็นทวารอายุค” ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระเจ้าปราสาททองจึงต้องทรงประกอบพระราชพิธีลบสักการเพื่อไม่ให้บ้านเมืองเข้าสู่กาลียุค (ผาสุก อินทรารุช, 2528, หน้า 23-24)

1.3 พระราชพิธีอินทราภิเษก

แม้ว่าในพระราชพงศาวดารสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองไม่มีการกล่าวว่าพระองค์ทำการพระราชพิธีอินทราภิเษกในพระราชพิธีลบลัทธิก็ตาม แต่ในบันทึกเฉลิมพระเกียรติพระเจ้าปราสาททองกลับระบุอย่างชัดเจนว่าพระองค์ได้ทรงทำการอินทราภิเษก และยังมีหลักฐานอื่นๆ อีกที่สามารถนำมาสนับสนุนได้คือ พระเจ้าปราสาททองได้ตั้งเขาพระสุเมรุจำลองขึ้นหน้าพระที่นั่งจักรวรรดิไพฑูริย์และเสด็จขึ้นไปประทับอยู่บนยอดเขาพระสุเมรุขึ้นในขณะทำพิธีลบลัทธิก็เท่ากับเป็นการเทียบพระองค์เองเป็นพระอมรินทราธิราช และยังแสดงพระองค์ว่าเป็นพระโพธิสัตว์เช่นเดียวกับพระเจ้าคันธิดา พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 และสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ซึ่งกษัตริย์ทั้ง 3 พระองค์ได้มีการประกอบพระราชพิธีอินทราภิเษกอย่างชัดเจน ซึ่งก็มีความหมายว่าพระองค์ปรารถนาจะเป็นอนาคตพุทธเจ้าซึ่งก็เท่ากับการเป็นจักรวาทีนหรือพระจักรพรรดิราช นั่นเอง (ปารีสัทธิต์ สาริกะวณิช, 2536, หน้า39)

1.4 พระราชพิธีออกสนาม

หลังจากพระราชพิธีลบลัทธิและพระราชพิธีอินทราภิเษกซึ่งกระทำเสร็จสิ้นในวัน “ปถมาเจตร...ดิถีวารจันทา” คือวันจันทร์ขึ้น 1 ค่ำเดือน 5 จุลศักราช 1000 (พุทธศักราช 2181) แล้ว สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง มีพระราชดำริ “พุทธประเวณี” กระทำตามอย่างพระโพธิสัตว์ในอดีต ด้วยการบริจาค “สัตตสดกมหาทาน” อันเป็นการบริจาคตาน 7 สิ่ง สิ่งละ 100 (มิใช่สิ่งละ 700 อย่างที่กล่าวในเรื่องมหาเวสสันดรชาดก) การพระราชทานสัตตสดกมหาทานในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง จัดให้มีขึ้นคราวเดียวกับ พระราชพิธีออกสนาม สันนิษฐานว่าพระราชพิธีดังกล่าวจะจัดขึ้นในปีจุลศักราช 1002 (พุทธศักราช 2183) เนื่องจากท้ายพระราชพิธีออกสนามที่กล่าวไว้ใน คำฉันท์สรรเสริญพระเกียรติฯ ระบุว่า มีการเบิกราชทูตลาวเข้าเฝ้าด้วย พระราชพิธีออกสนามในสมัยกรุงศรีอยุธยา หลังจากสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองแล้ว น่าจะได้จัดขึ้นอีกครั้งในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (บุญเดือน ศรีวรรณ, 2559, หน้า 19 - 22)

2. การสร้างวัด

ในสมัยพระเจ้าปราสาททองเป็นสมัยที่ศิลปะเกี่ยวกับศาสนาเฟื่องฟูมาก และมีการพัฒนาศิลปะของพระพุทธรูปทรงเครื่องกษัตริย์อันถือเป็นแบบฉบับที่สำคัญของสมัยอยุธยาตอนปลาย เป็นการสืบพระพุทธรูปศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง ตลอดเป็นการสร้างบุญกุศลเพื่อประสงค์จะบรรลุประโยชน์อันเป็นอนาคตพุทธเจ้าต่อไป วัดที่ทรงสร้างขึ้นได้แก่

2.1 วัดไชยวัฒนาราม

วัดไชยวัฒนารามเป็นวัดสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าปราสาททอง พ.ศ. 2173 โดยเดิมบริเวณที่ตั้งของวัดแห่งนี้เคยเป็นนิเวศสถานของพระราชมารดาที่ได้สิ้นพระชนม์ไปก่อนที่พระเจ้าปราสาททองได้เสวยราชสมบัติเป็นกษัตริย์ เมื่อพระองค์ได้เสวยราชสมบัติ พระองค์จึงได้สร้างวัดไชยวัฒนารามขึ้นเพื่ออุทิศผลบุญนี้ให้กับพระราชมารดาของพระองค์ (สุวิทย์ จิระมณี, 2544, หน้า 45) และอีกประการหนึ่งวัดนี้อาจถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งชัยชนะเหนือเขมรด้วย จึงทำให้มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมส่วนหนึ่งมาจากปราสาทนครวัด

ในคำให้การชาวกรุงเก่าได้กล่าวไว้ว่า สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เป็นราชันดดา สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม เป็นเชื้อพระวงศ์ฝ่ายพระราชมารดาของพระเจ้าทรงธรรม พระราชมารดาของพระเจ้าปราสาททองจะเป็นเชื้อพระวงศ์สายใดสายหนึ่งก็ได้ ดังนั้น พระเจ้าปราสาททองในฐานะที่เป็นเชื้อพระวงศ์เช่นกันก็มีสิทธิในการขึ้นครองราชย์ โดยย้ำในการอ้างสิทธิทางฝ่ายพระราชมารดา จากจุดนี้เราสามารถนำไปเปรียบเทียบได้กับการสร้างปราสาทอุทิศแก่บรรพบุรุษหรือบรรพสตรีของกษัตริย์เขมรที่มักจะสร้างตามกระบวนการขึ้นครองราชย์และราชาภิเษก เพื่ออ้างสิทธิในการขึ้นครองราชย์ แต่ที่สำคัญเหนือสิ่งอื่นใดทั้งหมดในการสร้างวัดไชยวัฒนารามก็คือ การประกาศพระองค์เป็นพระจักรพรรดิราชหรือจักรวาทีน เจ้าแห่งจักรวาล ในพระราชพิธีปราบดาภิเษกของพระเจ้าปราสาททอง พระองค์ยังไม่ประกาศตนเป็นพระจักรพรรดิราชโดยตรง แต่ใช้วิธีอ้างฐานะเทียบเท่าพระโพธิสัตว์ แต่หลังจากปราบดาภิเษกแล้วพระองค์จึงประกาศตนเป็นพระจักรดิพรรดิราช โดยสมบูรณ์ โดยการสร้างวัดไชยวัฒนารามในรูปของการจำลองผังของจักรวาล ซึ่งเท่ากับเป็นการสร้างจักรวาลใหม่ของพระองค์แบบเป็นรูปธรรมอย่างถาวร (ปาริสุทธิ์ สาริกะวนิช, 2536, หน้า 47 – 48)

ภาพที่ 20 วัดไชยวัฒนาราม

2.2 วัดใหม่ประชุมพล

สันนิษฐานว่าเมื่อพระเจ้าปราสาททองทรงให้สร้างปราสาทนครหลวงขึ้นนั้น นอกจากพระองค์จะได้ทรงเสด็จไปนมัสการพระพุทธบาทแล้ว พระองค์อาจใช้พระดำหนักที่พระเจ้าทรงธรรมสร้างขึ้น ประมาณ พ.ศ. 2352 ไว้เป็นที่ประทับแรม เป็นครั้งคราว ต่อมาจึงได้แปลงพระตำหนักริม แม่น้ำป่าสักหลังนี้เป็นวัดเรียก “วัดใหม่ชุมพล” (กรมการศาสนา, 2525, หน้า 386) วัดใหม่ชุมพล หรือ วัดใหม่ประชุมพล ตั้งอยู่ริมฝั่งขวาของแม่น้ำป่าสัก ในเขตพื้นที่หมู่ที่ 2 ตำบลนครหลวง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ห่างจากปราสาทนครหลวงออกมาทางด้านทิศเหนือประมาณ 500 เมตร

ภาพที่ 21 หลวงพ่อทรงธรรม วัดใหม่ประชุมพล

2.3 วัดชุมพลนิกายราม

วัดชุมพลนิกายรามเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหารตั้งอยู่ที่ ตำบลบ้านเลน อำเภอบางปะอิน จังหวัดอยุธยาอยู่ใกล้พระราชวังบางปะอินนิตเดียว และติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา ตามประวัติของวัดว่ากันว่าสร้างตั้งแต่สมัยพระเจ้าปราสาททองราวพ.ศ.2175 ในที่ที่เชื่อกันว่าเป็นบ้านเดิมของพระราชชนนีของพระองค์ หรืออีกนัยหนึ่งชื่อของวัด “ชุมพล” หรือ “ประชุมพล” ก็อาจเป็นสถานที่ที่ใช้ชุมนุมไพร่พลเข้าหลวงเดิมเพื่อการออกรบก็เป็นได้ ในสมัยต้นรัตน โกสินทร์ วัดชุมพลนิกายราม นี้ได้รับการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่อย่างน้อยจำนวน 2 ครั้งคือในสมัยรัชกาลที่ 4

ได้ทรงปฏิสังขรณ์พระเจดีย์พระอุโบสถ วิหารการเปรียญ กุฏิ เป็นต้น และอีกครั้งในรัชกาลที่ 5 (กรมการศาสนา, 2525, หน้า 381)

ภาพที่ 22 พระอุโบสถวัดชุมพลนิกายาราม

3. การบูรณปฏิสังขรณ์

สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ทรงคิดและต้องการสืบสานงานด้านพระพุทธศาสนา และมีความศรัทธาเลื่อมใสในงานพระพุทธศาสนา ซึ่งได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดวังขึ้น เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนา

3.1 บูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีสรรเพชญ์

สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีสรรเพชญ์ เมื่อ พ.ศ. 2175 ในพระราชพงศาวดารกล่าวว่าในปี ที่สร้างวังพระนครหลวงนั้นก็สถาปนาวัดพระศรีสรรเพชญ์เสร็จ กระทำการฉลอง มีมหรสพสมโภชเป็นอนุประการ แสดงว่าในปีนั้น ได้มีการซ่อมวัดพระศรีสรรเพชญ์แล้วเสร็จ (สังข์ พัฒโนทัย, 2516, หน้า103)

ภาพที่ 23 วัดพระศรีสรรเพชญ์

3.2 บุรณปฏิสังขรณ์วัดมหาธาตุ

สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์ส่วนยอดพระมหาธาตุที่พังทลายในปี พ.ศ. 2176 ทั้งนี้ มีพระราชวินิจฉัยให้แก้ไขทรวดทรงของพระมหาธาตุให้สูงเพรียวขึ้นกว่าเดิม ด้วยสันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลจากสุนทรียภาพอันเป็นความประทับใจในระเบียบและสัดส่วนของปราสาทนครวัดที่พระองค์ทรงส่งให้ช่างไปถ่ายแบบมาด้วยก็เป็นได้ ทั้งนี้ความสูงเดิมของพระมหาธาตุ คือ 19 วา หรือเท่ากับประมาณ 38 เมตร โดยให้แก่สัดส่วนความสูงเป็นหนึ่งเส้นสองวา หรือเท่ากับประมาณ 44 เมตร สำหรับนพศูลใช้ของเดิมที่สูง 3 วา หรือประมาณ 6 เมตร นอกจากการซ่อมแก้สัดส่วนของเรือนยอดแล้ว ยังจะเห็นได้ว่ามีก่ออิฐเสริมเข้าไปชนกับศิลาแลงที่เป็น โกลนของพระมหาธาตุองค์เดิมซึ่งรูปทรงแต่เดิมนั้นมีการยกมุขเพื่อเป็นทางเข้าสู่ห้องครรภคฤหะทางด้านทิศตะวันออกเพียงด้านเดียว ตัวเรือนธาตุทิศอื่นๆ เป็นเพียงการยกเก็จ และทำเป็นประตูหลอกเช่นเดียวกับพระมหาธาตุองค์อื่นๆ ทั้งนี้เมื่อมีการยื่นมุขทางด้านทิศใต้ และทิศเหนือนั้นก็มีความจำเป็นต้องมีการเสริมชุกชานพร้อมไปด้วย ในคราวเดียวกัน ซึ่งการซ่อมแก้ตัวเรือนด้วยยกมุขก่ออิฐเข้าไปชนกับโครงสร้างศิลาแลงของเดิมนั้นยังทำหน้าที่ช่วยพยุงเรือนธาตุที่รับน้ำหนักของเรือนยอดให้มีความมั่นคงด้วย ทั้งนี้ ศาสตราจารย์ เกียรติคุณ ดร. สันติ เล็กสุขุมก็ได้สันนิษฐานเช่นกันว่าการยกมุขแบบจัตุรมุขนั้นควรก่อขึ้นมาในคราวบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (เกรียงไกร เกิดศิริ และคณะ, 2558, หน้า 252 – 253)

นอกจากนี้ ยังทรงโปรดเกล้าฯ ให้ประดับกระเบื้องเคลือบที่ผนังโบสถ์วิหาร เพราะได้ตรวจพบกระเบื้องเคลือบสีต่าง ๆ ชิ้นเล็ก ๆ เหมือนอย่างที่ประดับผนังพระมหาปราสาทตามที่บาทหลวงเดอซัวลีได้พรรณนาไว้ในจดหมายเหตุของท่านเมื่อคราวเป็นผู้ช่วยราชทูตฝรั่งเศสเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีครั้งแรก ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเมื่อ พ.ศ. 2228

กระเบื้องเคลือบที่ประดับผนังวิหารวัดมหาธาตุนี้ ในปัจจุบันยังมีเหลือติดซากผนังอยู่บ้าง แต่ได้กะเทาะหลุดหายไปเสียเป็นจำนวนมาก ยังคงเหลือแต่รอยปูนเป็นรูอยู่ที่ซากผนังโดยทั่วไป (ตรี อมาตยกุล, 2510, หน้า 53)

ภาพที่ 24 เศียรพระพุทธรูปหินทราย ภายในวัดมหาธาตุ

4. การสร้างพระพุทธรูป และบูรณะปฏิสังขรณ์พระพุทธรูป

สมเด็จพระเจ้าปราสาททองได้ชื่อว่าสร้างพระพุทธรูปอย่างมีพุทธศิลป์เป็นเลิศ มีเอกลักษณ์เฉพาะสมัย และยังมีคามหมายสื่อถึงพระราชปณิธานของพระองค์ในความเป็นโพธิสัตว์ราชาและเทวราชา เป็นการบำเพ็ญกุศลและการบูรณาการศิลปะและอุดมการณ์ทางศาสนาเข้าด้วยกัน (ศศิ ยุกตน์นันทน์, 2532, หน้า 56) สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องที่สำคัญ ได้แก่ พระพุทธรูปทรงเครื่องที่วัดไชยวัฒนาราม และพระพุทธรูปทรงเครื่องที่วัดหน้าพระเมรุ

4.1 พระพุทธรูปทรงเครื่อง วัดไชยวัฒนาราม

ภายในเมรุทิศประดิษฐานพระพุทธรูปทรงเครื่องปั้นด้วยปูน ปัจจุบันอยู่ในสภาพชำรุด เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยทรงเครื่องขนาดใหญ่ประทับอยู่โดยเมรุที่อยู่ตรงมุมนั้น แต่ละเมรุทิศ มีพระพุทธรูปอยู่ 2 องค์หันพระพักตร์ไปตามแนวยาวของพระระเบียง ส่วนเมรุทิศอีก 4 องค์ที่เหลือ นั้นมีพระพุทธรูปหันพระพักตร์เข้าสู่ปราสาทประธาน

นอกจากพระพุทธรูปทรงเครื่องแล้ว ภายในพระระเบียงคดที่วัดไชยวัฒนาราม ยังประดิษฐานพระพุทธรูปปูนเศียรหักหายปางมารวิชัยจำนวน 120 องค์ ประทับนั่งอยู่เป็นแถวยาว บริเวณด้านทิศตะวันตกออกจากแนวระเบียงคดซึ่งเป็นด้านหนึ่งของวัดและเป็นเส้นทางสู่แม่น้ำเจ้าพระยานั้น ยังมีพื้นฐานของพระอุโบสถขนาดใหญ่ ยาว 52.75 เมตร กว้าง 20 เมตร ซึ่งภายในมีพระพุทธรูปหินทรายปางมารวิชัยจำนวน 3 องค์

อย่างไรก็ตาม วัดไชยวัฒนารามเป็นสถาปัตยกรรมแห่งแรกสุด ที่สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงสร้าง แม้ในปัจจุบันยังเห็นร่องรอยแห่งความงามทางศิลปะและความแข็งแกร่ง ในการก่อสร้าง เป็น โบราณสถานที่ได้แสดงพระราชนิยมของพระองค์ ที่ผสมผสานรูปแบบทางสถาปัตยกรรมระหว่างพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู อย่างกลมกลืน (บุญสมหญิง พลเมืองดี, 2552, หน้า 125)

ภาพที่ 25 พระพุทธรูปทรงเครื่อง วัดไชยวัฒนาราม

4.2 พระพุทธรูปทรงเครื่อง วัดหน้าพระเมรุ

วัดหน้าพระเมรุ มีพระประธานในอุโบสถ หน้าตักกว้าง 4.50 เมตร สูง 6 เมตร สร้างในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 สันนิษฐานว่าเดิมเป็นพระพุทธรูปธรรมดา ต่อมาตกแต่งเพิ่มเติมในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองให้เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ฉลองพระองค์ของพระมหากษัตริย์ ตรงตามพระราชประสงค์ที่ทรงนำคติในเรื่องของพุทธราชาเข้ามาเสริมพระราชอำนาจ ซึ่งพระพุทธรูปทรงเครื่องที่งดงามและสมบูรณ์แบบที่สุด ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์โดยพระไชยวิชิต (เผือก) และขนานพระนามว่า “พระพุทธรุณิมิตวิชิตมาร โมลีศรีสรรเพชญ์บรมไตรโลกนาถ” เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ปางมารวิชัย หล่อด้วยโลหะสัมฤทธิ์ ภายนอกฉาบปูนลงรักปิดทอง พระเศียรมีกระบังหน้ากรอบ สวมมงกุฎมีสร้อยสังวาล ทับทรวง (ระพีพรรณ ใจักดี อ้างถึงใน สุชาติพิย์ แสงเดช, 2557, หน้า 55)

ภาพที่ 26 พระพุทธรุณิมิตวิชิตมาร โมลีศรีสรรเพชญ์บรมไตรโลกนาถ วัดหน้าพระเมรุ

5. การสืบทอดประเพณีบูชาพระพุทธรูปพระบาทสระบุรี

ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมแห่งกรุงศรีอยุธยา พระเถระจากกรุงศรีอยุธยาได้เดินทางไปในมัสการรอยพระพุทธรูปบนภูเขาสมณภูฏที่ลังกา และได้รับคำแนะนำจากพระเถระลังกาว่า ในเมืองไทยเองนั้นมีรอยพระพุทธรูปอันแท้จริงที่พระพุทธรูปเจ้าประทับประทานไว้เช่นกัน ทำไมต้องเดินทางมานมัสการถึงลังกา เมื่อความทราบถึงสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม จึงทรงมีพระราชโองการให้ค้นหาในบรรดาหัวเมืองทั้งปวง ต่อมาในปี พ.ศ. 2165 จึงได้พบรอยพระพุทธรูปบนเขาสุวรรณบรรพตเขตเมืองสระบุรีในปัจจุบัน พระพุทธรูปพระบาทสระบุรีจึงเป็นปูชนียสถานเพื่อการจาริกแสวงบุญตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเป็นต้นมา ทั้งยังถือเป็นพระราชประเพณีที่พระมหากษัตริย์ทุกรัชกาลต้องเสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการถวายสักการะเป็นประจำ ยังผลให้เกิดการจัดรูปขบวนเสด็จพระราชดำเนินทั้งทางชลมารคและสถลมารค

สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมโปรดเกล้าฯ ให้สร้างมณฑปถวายรอยพระพุทธรูปสร้างพระอารามและสร้างพระราชนิเวศน์ดังกล่าวแล้ว สำหรับถนนที่โปรดให้ฝรั่งชาวฮอลันดามาส่องกล้องทำถนนตั้งแต่ท่าเรือขึ้นไปถึงเขาสุวรรณบรรพต จนได้ชื่อว่า “ถนนฝรั่งส่องกล้อง” นั้น ก่อสร้างอยู่ 4 ปี

เมื่อองค์มณฑปทรุดโทรมลง สมเด็จพระเจ้าปราสาททองได้โปรดให้เปลี่ยนมณฑปใหม่มาเป็นมณฑปอิฐ แต่ยังเป็นทรงมณฑปโถงอยู่เพราะได้พบร่องรอยของฝาผนังเดิมก่อเป็นรูปโค้ง นอกจากนี้ยังโปรดเกล้าฯ ให้ตกแต่งอาณาบริเวณรอบ ๆ พระพุทธรูปให้งดงามยิ่งขึ้น

สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง สร้างพระตำหนักธารเกษม อยู่ห่างจากพระพุทธรูปประมาณ 3 กิโลเมตร มีธารทองแดงเป็นลำน้ำที่จัดให้การชลประทานในระยะเริ่มแรก ท่อท่อน้ำในสมัยนั้นใช้ท่อทองแดงขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 20 เซนติเมตร เป็นท่อท่อน้ำจึงเรียกชื่อลำธารนี้ว่า “ธารทองแดง” นอกจากนี้ยังมีท่อน้ำ 3 ตา ขนาดใหญ่ทำด้วยทองแดง เก็บรักษาไว้ที่พระพุทธรูปแห่งนี้ด้วย การค้นพบท่อน้ำจะเป็นข้อให้คิดได้ว่าการประปาของไทยนั้น คงมีมาแล้วก่อนแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และสมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงคำนึงถึงเรื่องน้ำเป็นสำคัญ จึงโปรดให้ขุดบ่อน้ำสร้างศาลารายตามรายทางไปยังพระพุทธรูปเพื่อประชาชนได้พักอาศัยในระหว่างการเดินทางจะได้มีน้ำดื่มเพื่อดับกระหาย (บุญสมหญิง พลเมืองดี, 2552, หน้า 220 - 222)

วัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นที่พักผ่อนพระอิริยาบถ คงเนื่องจากว่าสภาพภูมิประเทศที่สวยงามท่ามกลางหมู่พฤกษชาติ ลำธารแมกไม้ไม่มีในพระนครศรีอยุธยา

6. การสร้างพระราชวัง, พระที่นั่ง

สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงสร้างปราสาทราชวัง เพื่อสนับสนุนความเป็นพระจักรพรรดิราช ทั้งทางโลกและทรงธรรม ในการแสดงออกทางวัตถุทางโลกซึ่งได้แก่การสร้างพระมหาปราสาท และพระราชวัง ได้แก่

6.1 ปราสาทนครหลวง

ปราสาทนครหลวง เริ่มสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ราว พ.ศ. 2174) ด้วยที่ว่าพระราชนิคมศิลปกรรม “ยกเอาคติการสร้างเขาพระสุเมรุ อันเป็นศูนย์กลางของจักรวาล แบบของที่สร้างปราสาทในสมัยเมืองพระนครมาประสมประสานกับประเพณีการสร้างพระปราสาท ที่นิยมกันในสมัยต้นกรุงศรีอยุธยาสร้างใหม่ที่วัดไชยวัฒนารามและที่ปราสาทนครหลวง ริมแม่น้ำป่าสัก” โดยทรงโปรดให้ช่างไปถ่ายแบบมาจากปราสาทเมืองพระนครหลวง ประเทศกัมพูชา เพื่อเป็นที่พักร้อนก่อนที่จะเสด็จไปนมัสการรอยพระพุทธรูปที่จังหวัดสระบุรี ปราสาทนครหลวง สร้างไม่แล้วเสร็จในสมัยนั้น ต่อมาราวปี พ.ศ. 2352 ตาปะขาวปิ่น ได้สร้างวัดนครหลวงขึ้นโดยเอาปราสาทนครหลวง เข้าไปไว้ในเขตของวัดด้วย และมีการสร้างพระพุทธรูปที่รอยประดิษฐานไว้บนลานชั้นบนของปราสาท จากการดำเนินงานทางโบราณคดี ได้พบว่าวัตถุประสงค์แรกเริ่มของการสร้างปราสาท เป็นการสร้างเพื่อให้เป็นศาสนสถานในพระพุทธศาสนา มิใช่ที่ประทับระหว่างทางในการเสด็จไปนมัสการพระพุทธรูปที่เข้าไปใกล้กันมาแต่เดิม (ระพีพรรณ ใจภักดี, 2548, หน้า 134)

แต่การก่อสร้างปราสาทนครหลวงไม่อาจสร้างเสร็จในสมัยของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง จึงทำให้ปราสาทนครหลวงถูกทิ้งร้างมานานนับร้อยปี จึงได้มีการก่อตั้งวัดนครหลวงขึ้นในบริเวณที่เป็นที่ตั้งของปราสาทนครหลวง นับจากปี พ.ศ. 2352 ปราสาทนครหลวงก็กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของวัดนครหลวงมาจนถึงปี พ.ศ. 2446 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระครูวิหารกิจจานุการ (ปลื้ม) เมื่อครั้งยังเป็นพระปลัดอยู่ก็ได้เป็นผู้นำในการปฏิสังขรณ์ นับจากนั้นมาปราสาทนครหลวงจึงมีรูปทรงของศิลปะ 2 สมัย 2 รูปแบบด้วยกัน คือ ในรูปแบบที่เป็นปราสาทที่ก่อสร้างมาตั้งแต่สมัยของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ได้ปรากฏของการก่อสร้างทางด้านสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นมากที่สุด ส่วนสถาปัตยกรรมที่สร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็คือการสร้างมณฑป พระบาทสิริรอย มณฑปประจำมุม ประจำด้าน วิหารคดเก้าอี้แบบศิลปะจีน ขึ้นบนลานชั้นที่ 3 ที่เคยจะสร้างองค์ปราสาทประธานของปราสาทนครหลวง (นางพนาง สุขวนิช อ่างถึงใน สุธาทิพย์ แสงเดชะ, 2557, หน้า 32 – 33)

ภาพที่ 27 ปราสาทนครหลวง

6.2 พระราชวังบางปะอิน

บางปะอินแต่เดิมเป็นเกาะใหญ่เรียกกันว่า “เกาะเลน” หรือเกาะบางปะอิน ซึ่งเป็นที่ตั้งของพระราชวังในปัจจุบัน มีตำนานกล่าวว่า สถานที่แห่งนี้ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีกษัตริย์เสด็จมาเกาะแห่งนี้หลายพระองค์ เช่น สมเด็จพระนเรศวรมหาราช และสมเด็จพระเอกาทศรถในพระราชพงศาวดารกล่าวว่า สมเด็จพระเจ้าปราสาททองได้เสด็จมา และโปรดให้สร้างพระราชนิเวศนสถาน คือ พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์และโปรดให้ขุดสระกลางเกาะและสร้างวัดชุมพลนิกายาราม ในปี พ.ศ. 2175

พระมหากษัตริย์ในราชวงศ์ปราสาททองได้เสด็จประพาสและประทับที่พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์สืบต่อมาจนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สอง จากนั้นพระที่นั่งพระองค์นี้จึงถูกทอดทิ้งให้รกร้างปรักหักพังขาดการดูแลรักษา

ครั้นถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระราชวังบางปะอินถูกทิ้งร้างเนื่องจากไกลพระนคร จวบจนรัชกาลที่ 4 ขณะนั้นมีเรือกลไฟเป็นยานพาหนะอย่างใหม่ พระองค์โปรดเสด็จทางน้ำอยู่เป็นนิจ เมื่อครั้งเสด็จประพาสกรุงศรีอยุธยา ทรงสดพระทัยเมื่อทอดพระเนตรสิ่งปรักหักพังของพระราชวังบางปะอินซึ่งเคยมีความเจริญรุ่งเรือง เหลือแต่ซากอาคารและโครงไม้จิงโปรดเกล้าฯ ให้พนักงานกรมนา มีเจ้าพระยาพลเทพเป็นผู้ควบคุม โดยเริ่มแผ้วถางขุดสระตกแต่งขึ้นใหม่แล้วพระองค์ได้เสด็จประพาสอยู่เนื่อง ๆ

พอถึงสมัยรัชกาลที่ 5 เกาะบางปะอินได้รับการบูรณะขึ้นใหม่อย่างงดงามวิจิตรตระการตา เนื่องจากเป็นสถานที่เคยเป็นที่ประทับของพระบรมชนกนาถ รัชกาลที่ 4 งานก่อสร้างเริ่มปี พ.ศ. 2415 แล้วเสร็จในเวลาอีก 4 ปี ต่อมาสิ่งก่อสร้างได้แก่ สร้างปราสาทโถงใช้เป็นที่ประทับอันเป็นที่ระลึกที่ประทับเดิมของพระบรมชนกนาถ สร้างพระที่นั่งเวหาสน์จำรูญ พระที่นั่งวโรภาสพิमान ศาลเทพารักษ์ นอกจากนี้จะเป็นที่ประทับแล้วพระราชวังบางปะอินยังเป็นที่ประกอบพิธีสำคัญๆ ในสมัยรัชกาลที่ 5 เช่นพระราชพิธีศรีสัจจะถือน้ำพิพัฒน์สัตยา การฉลองไตรปี การฉลองช้างสำคัญ การลอยพระประทีป พระราชพิธีรัชฎาภิเษก งานเลี้ยงที่ได้รับการบันทึกว่าเป็นยอดแห่งความโอฬารตระการตา และความสนุกสนานคือ งานรับเสด็จแกรนด์ตุ๊กซาร์วิทส์ แห่งรัสเซียและเจ้าชายยอร์จแห่งกรีซ

ในรัชกาลที่ 9 พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเสด็จฯ ไปพระราชวังบางปะอินเป็นประจำและเสด็จเยี่ยมราษฎรในจังหวัดใกล้เคียงในบางครั้งทรงใช้พระราชวังบางปะอินเป็นที่พระราชทานเลี้ยงรับรองเชื้อพระวงศ์จากต่างประเทศ เช่น เจ้าหญิงมาร์กาเรตแห่งเคนมาร์ก เจ้าหญิงบีทริกซ์ แห่งเนเธอร์แลนด์ และพระเจ้าโบดวงแห่งเบลเยียม เป็นต้น (สุวิทย์ จิระมณี, 2544, หน้า 60)

ภาพที่ 28 พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ พระราชวังบางปะอิน

6.3 พระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์มหาปราสาท

สร้างขึ้นโดยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเมื่อ พ.ศ. 2175 โดยสร้างเป็นปราสาทตรีมุข ที่มุมกำแพงชั้นในของเขตพระราชฐานติดกับวัดพระศรีสรรเพชญ์ พระราชทานนามว่า "พระที่นั่งศิริยโสธรมหาพิमानบรรยงก์" ต่อมา สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงพระศุบิน (ฝัน) ว่า สมเด็จพระอมรินทราบหาราชเสด็จลงมานั่งแท่นพระองค์และตรัสให้ตั้งจักรพยุหแล้วจึงหายไป เมื่อพระองค์เสด็จออกขุนนางทรงตรัสเล่าพระศุบินให้โหราพฤตจารย์ทั้งหลายฟัง พระมหาราชครูปโรหิตโหราพฤตจารย์ทูลว่า พระนามพระที่นั่งศิริยโสธรมหาพิमानบรรยงก์ที่พระราชทานนั้นเห็นไม่ต้องนามสมเด็จพระอมรินทราบหาราชซึ่งลงมาบอกให้ตั้งจักรพยุห ซึ่งจักรพยุหานี้เป็นที่ตั้งใหญ่ในมหาไพชยสงคราม จึงขอให้นำนามจักรนี้ให้เป็นนามของมหาปราสาทว่า "พระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์มหาปราสาท" สมเด็จพระเจ้าปราสาททองจึงโปรดให้เปลี่ยนนามมหาปราสาทตามคำกราบบังคมทูลของโหราพฤตจารย์ พระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์มีลักษณะเป็นปราสาทโถงมีสามชั้น สำหรับเป็นที่ประทับเพื่อทอดพระเนตรกระบวนแห่มหรสพ และการยกทัพพยุหยาตราผ่านบริเวณสนามไชยซึ่งอยู่หน้าพระที่นั่ง

ภาพที่ 29 พระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์มหาปราสาท (<http://huexonline.com/knowledge/19/218/>)

6.4 พระที่นั่งวิหารสมเด็จมหาปราสาท

พระที่นั่งวิหารสมเด็จมหาปราสาท แต่เดิมเป็นพระที่นั่งมังคลาภิเษก ในรัชสมัย สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงใช้รับทูตเมืองละแวก (กัมพูชาในปัจจุบัน) ต่อมาสมเด็จพระเอกาทศรถทรงใช้เป็นที่พักพระราชมารดาพระนคร และในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง พระที่นั่งถูกฟ้าผ่าจนไหม้เสียหายเกือบทั้งหมดพระองค์โปรดเกล้าฯ ให้รื้อและสร้างพระที่นั่งองค์ใหม่ขึ้นทดแทนใน ปีพุทธศักราช 2179 พระราชทานนามว่าพระที่นั่งวิหารสมเด็จ

ภาพที่ 30 พระที่นั่งวิหารสมเด็จมหาปราสาท (<https://khunnewinfinite.wordpress.com/>)

บทที่ 4

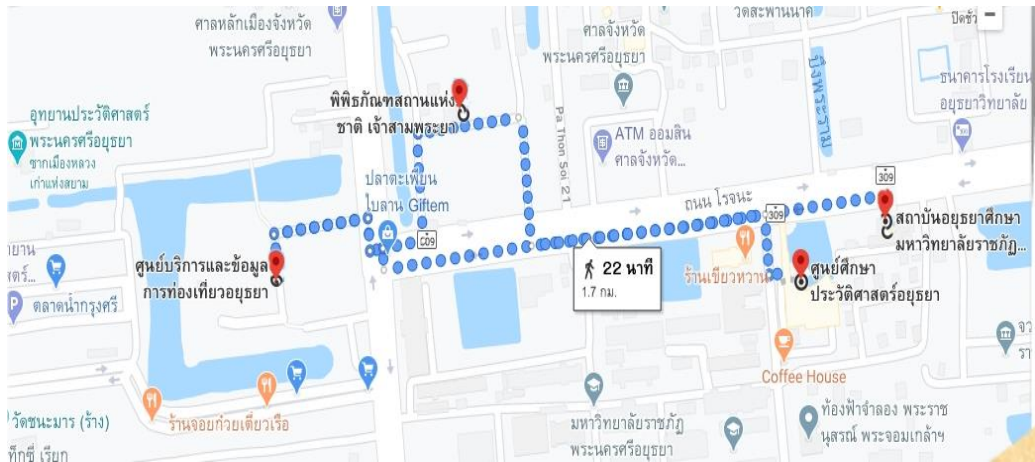
แนวคิดและรูปแบบการบริหารจัดการศูนย์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดตั้งและการบริหารจัดการศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เพื่อวิชาการและการท่องเที่ยว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากการสังเกต การสัมภาษณ์ โดยนำข้อมูลที่ได้มาสรุปผลการศึกษาตามความมุ่งหมายของการวิจัยดังนี้

1. แนวทางการจัดตั้งและการบริหารจัดการศูนย์ข้อมูลร่วมกับสถาบันอยุธยาศึกษา
  - 1.1 แนวคิดการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง
  - 1.2 การออกแบบองค์ประกอบภายในศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง
  - 1.3 การบริหารจัดการศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง
2. รายละเอียดฐานข้อมูลที่น่าสนใจในศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเพื่อประโยชน์ทางวิชาการ
  - 2.1 พระราชประวัติ
  - 2.2 พระราชกรณียกิจ
3. เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง
  - 3.1 อำเภอพระนครศรีอยุธยา “วัดที่ทรงสร้าง พระพุทธรูปที่ทรงบูรณะ”
  - 3.2 อำเภอบางปะอิน “วัด วัง ที่ทรงสร้าง”
  - 3.3 อำเภอนครหลวง “ปราสาท วัดที่ทรงสร้าง”
4. ศักยภาพและปัญหาของแหล่งท่องเที่ยว
5. ตัวอย่าง โปรแกรมการเดินทางตามรอยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

แนวทางการจัดตั้งและการบริหารจัดการศูนย์ข้อมูล

จากกรอบแนวคิดในการวิจัย ผู้วิจัยพิจารณาจากสถานที่ในบริบทพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาในการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ได้แก่ 1. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา 2. ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา 3. ศูนย์ท่องเที่ยวอยุธยา 4. สถาบันอยุธยาศึกษา โดยผู้วิจัยพิจารณาเพื่อวิเคราะห์หาสถานที่ที่มีความเหมาะสมในการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเพื่อเป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการและการท่องเที่ยว

ภาพที่ 31 แผนที่การเดินทางไปพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา ศูนย์ท่องเที่ยวอยุธยา และสถาบันอยุธยาศึกษา

ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา

ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 26 กันยายน 2530 โดยการช่วยเหลือแบบให้เปล่าจากรัฐบาลญี่ปุ่น เพื่อเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ 60 พรรษา และเพื่อเป็นที่ระลึกในโอกาสที่มีมิตรภาพระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับราชอาณาจักรไทยครบรอบ 100 ปี เป็นพิพิธภัณฑสถานเพื่อการศึกษา อาคาร 2 ชั้น มีห้องจัดแสดงพิพิธภัณฑสถานอยู่ชั้นบน จัดแสดงพัฒนาการของกรุงศรีอยุธยานับแต่อดีตกระทั่งปัจจุบัน โดยสรุปให้เห็นสถานะสำคัญของอยุธยาในด้านต่าง ๆ นำเสนอด้วยรูปแบบที่ทันสมัย ให้ทั้งความรู้และความเพลิดเพลิน เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของอยุธยาและของสยาม ได้ครบถ้วนและเห็นภาพชัดเจนที่สุดแห่งหนึ่ง มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ให้เป็นสถาบันวิจัยระดับชาติด้านอยุธยาศึกษา เน้นประวัติศาสตร์ไทย สมัยอยุธยาเป็นราชธานี 2) เป็นพิพิธภัณฑสถานเรื่องประวัติศาสตร์อยุธยา โดยการจัดแสดงสิ่งจำลองต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์อยุธยา 3) เป็นศูนย์ข้อมูลและห้องสมุดประวัติศาสตร์อยุธยาศึกษา ปัจจุบันอยู่ภายใต้การกำกับดูแลขององค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ตั้ง อยู่บนถนนโรจนะติดกับมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา บนเนื้อที่ 6 ไร่ 1 งาน 12 ตารางวา

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา

เป็นพิพิธภัณฑสถานที่สำคัญที่สุดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการจัดแสดงศิลปวัตถุ ในสมัยอยุธยาที่สำคัญ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2502 จากเงินที่ประชาชนขอเช่าพระพิมพ์จากกรมศิลปากร ที่ขุดได้จากกรุวัดราชบูรณะเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น 3,416,928 บาท เปิดให้เข้าชมเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2504 และโดยเหตุที่วัดราชบูรณะสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าสามพระยา พิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ จึงใช้พระนามของพระองค์เป็นชื่อพิพิธภัณฑสถาน อาคารจัดแสดงมีการวางแผนทางการจัดแสดงโดยแบ่ง เป็นเนื้อหาที่ชัดเจน จึงเกิดมีอาคารแบ่งเป็นสองหลัง อาคารหลังแรกด้านหน้าถือเป็นอาคารหลัก ที่ เน้นความสำคัญของการค้นพบโบราณวัตถุ ในเขตพระนครศรีอยุธยา เพื่อให้ผู้เข้าชมเกิดความรู้สึก สอดคล้องไปกับบรรยากาศของโบราณสถานต่างๆ ที่รายล้อมอยู่รอบตัวเมืองและรอบตัว พิพิธภัณฑสถาน สำหรับโบราณวัตถุ ที่สำคัญของอาคารหลังนี้ก็คือ พระบรมสารีริกธาตุ ที่ขุดได้ จากกรุวัดมหาธาตุ ซึ่งชี้ให้เห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยบนแผ่นดินอยุธยา ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20 - 23 ที่สอดคล้องกับหลักฐานที่เป็นประติมากรรมพระพุทธรูปต่าง ๆ ที่พบในประเทศไทยก่อนหน้านั้น ในพื้นที่ต่างๆ ในหลายภูมิภาค ส่วนวัตถุสำคัญอีกส่วนหนึ่งก็คือ เครื่องทองต่างๆ ที่ขุดได้จากกรุวัดราชบูรณะ ที่มีทั้งพระแสงดาบทองคำ เครื่องราชกกุธภัณฑ์จำลอง พระพุทธรูปทั้งที่เป็นประติมากรรมและแผ่นทองคำ และยังมีประติมากรรม และแผ่นทองคำรูปสัตว์ ต่างๆ ที่ล้วนแล้วแต่เป็นผลงานทางศิลปะที่งดงาม แสดงความเป็นสุดยอดของงานช่างทองของไทย ในสมัยอยุธยา การบริหารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา อยู่ภายใต้การกำกับดูแล ของกรมศิลปากร ที่ตั้ง เลขที่ 108 ถนนโรจนะ ตำบลประคูชย์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัด พระนครศรีอยุธยา 13000

ศูนย์ท่องเที่ยวอยุธยา

จัดตั้งขึ้นตามแผนแม่บทการอนุรักษ์พัฒนาและฟื้นฟูนครประวัติศาสตร์

พระนครศรีอยุธยา (กรมศิลปากร) และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ปรับปรุงศาลา กลางเก่าของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อใช้เป็นศูนย์บริการด้านการท่องเที่ยว โดยภายนอก ยังคงรูปแบบเดิมไว้ ซึ่งหน้าอาคารยังเป็นรูปปั้นกษัตริย์และวีรกษัตริย์สำคัญสมัยอยุธยา 6 พระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าอู่ทอง สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สมเด็จพระสุริโยทัย สมเด็จพระนเรศวร มหาราช สมเด็จพระนารายณ์มหาราช และสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในอาคารศูนย์ท่องเที่ยวอยุธยา มีการให้บริการดังนี้ ชั้นที่ 1 ด้านหน้าปีกขวา เป็นศูนย์บริการนักท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ให้บริการข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยว ในส่วนของศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เปิดให้บริการทุกวัน ไม่เว้นวันหยุด ตั้งแต่เวลา 08.30 - 16.30 น.

ชั้นที่ 1 ด้านหน้าปีกซ้าย เป็นห้องแสดงผลงานศิลปินของหอศิลป์แห่งชาติ พระนครศรีอยุธยา ชั้นที่ 1 ห้องโถงกลาง เป็นพื้นที่โล่งสำหรับจัดกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ วาดศิลป์ วันอาทิตย์ วันเด็กแห่งชาติ จัดนิทรรศการและอื่นๆ

ชั้นที่ 2 เป็นห้องนิทรรศการด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยนำเสนอผ่านระบบเทคโนโลยีอันทันสมัย อาทิ เช่น Computer Touch Screen / Ghost Box โดยแบ่งเป็น 5 ส่วนคือ ส่วนที่ 1 เป็นการนำเสนอเรื่องราวซึ่งแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของอารยธรรม ส่วนที่ 2 เป็นการนำเสนอสถานที่ท่องเที่ยวภายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ส่วนที่ 3 เป็นสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นตามความเชื่อทางศาสนาเรื่องไตรภูมิและจักรวาลวิทยา ส่วนที่ 4 เป็นการแนะนำวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนอยุธยา ส่วนที่ 5 สรุปการชมนิทรรศการด้วยการชมวีดิทัศน์ ชุดชีวิตชีวานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา นายวีดิทัศน์ เปิดบริการทุกวัน ยกเว้น วันพุธ ตั้งแต่เวลา 08.30 -16.30 น.

ชั้น 3 เป็นหอศิลป์ร่วมสมัยอยุธยา เป็นการเปิดพื้นที่เรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม ศิลปะร่วมสมัย และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีนิทรรศการร่วมสมัย และงานนิทรรศการศิลปะหมุนเวียนร่วมจัดแสดง

การบริหารจัดการศูนย์ท่องเที่ยวอยุธยาปัจจุบันอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ตั้งอยู่ถนนโรจนะ ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา

สถาบันอยุธยาศึกษา

ประวัติความเป็นมา ในปี พ.ศ. 2548 สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ได้ยกสถานะเป็น สถาบันอยุธยาศึกษา ทำหน้าที่ทางวิชาการในด้านการอนุรักษ์ ส่งเสริมเผยแพร่ วิจัย ศิลปวัฒนธรรม โดยจัดตั้งขึ้นตามโครงสร้างของมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ.2547 ที่ได้กำหนดไว้ในมาตรา 7 คือ ให้มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันอุดมศึกษา เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นที่เสริมสร้างพลังปัญญา ของแผ่นดินฟื้นฟูพลังการเรียนรู้ เชิดชูภูมิปัญญาของท้องถิ่น สร้างสรรค์ศิลปวิทยา เพื่อความเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงและยั่งยืนของปวงชน มีส่วนร่วมในการจัดการการบำรุงรักษาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลแล

ดังนั้น สถาบันอยุธยาศึกษา จึงได้ดำเนินการก่อสร้างอาคารเรียนไทย โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อจัดตั้งเป็นศูนย์ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้โดย ชั้นบนของเรียนไทยเป็นสถานที่นำเสนอนิทรรศการเกี่ยวกับ “วัฒนธรรมอยุธยา” ทางด้านต่าง ๆ และเป็นสถานที่จัดงานพิธีการต่างๆ ส่วนชั้นล่างจัดเป็นสำนักงานและโถง

นิทรรศการหมุนเวียน โดยมีลักษณะอาคารแบบเรือนหมู่ทรงไทยภาคกลาง ตั้งอยู่บริเวณถนนปรีดี
พนมยงค์ ระหว่างจวนผู้ว่าราชการจังหวัดและศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา

สถาบันอยุธยาศึกษา มีนิทรรศการวัฒนธรรมอยุธยา ประกอบด้วย

1. เรือนกรุงศรีอยุธยาเมืองมรดกโลก จัดแสดงให้ความรู้เกี่ยวกับอยุธยา เมืองมรดกโลก
ประกอบด้วย โมเดล จำลองกายภาพเกาะเมืองอยุธยา : เวนิสแห่งโลกตะวันออก เรื่องที่ควรรู้
เกี่ยวกับอาณาจักรอยุธยา แบบจำลองแสดงความสำคัญของสถานที่ตั้งมหาวิทยาลัยราชภัฏ
พระนครศรีอยุธยาในอดีต รวมทั้งข้อมูลการขึ้นทะเบียนเป็นเมืองมรดกโลกและการเป็นแม่แบบ
ของกรุงรัตนโกสินทร์

2. เรือนโขนที่สุดแห่งมหรสพไทย จัดแสดงความรู้เกี่ยวกับการแสดงโขนที่สุดของ
มหรสพไทย โขนเป็นมหรสพชั้นสูง ซึ่งเป็นเครื่องราชูปโภคของพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยกรุง
ศรีอยุธยาและจัดแสดงหัวโขนที่เป็นตัวเอก และเป็นตัวเดินเรื่องในรามเกียรติ์ จัดแสดงความรู้
เรื่องพัสดราภรณ์โขน รวมทั้งกรรมวิธี เครื่องมือที่ใช้ในการทำหัวโขน และนำเสนอสื่อเกี่ยวกับการ
แสดงโขนประเภทต่าง ๆ

3. เรือนมรดกของแผ่นดิน มรดกศิลปกรรมในสมัยอยุธยา ประกอบด้วย จิตรกรรม
ประติมากรรม การดนตรี นาฏศิลป์และมหรสพพื้นบ้านต่างๆ รวมทั้งวรรณกรรม ที่ได้รับการยกย่อง
จัดแสดงในรูปแบบสื่อผสม โดยมีหุ่นจำลองกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค จัดแสดงสมุดข่อยชาว
สมุดข่อยคำและใบลาน ซึ่งเป็นเอกสาร โบราณที่สำคัญยิ่ง

4. โถงนิทรรศการหมุนเวียน จัดแสดงนิทรรศการหมุนเวียนที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม
อยุธยา และวาระสำคัญต่างๆ ตามธรรมเนียมและประเพณีไทย

5. ลานวัฒนธรรม เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม มหรสพทางศิลปะนาฏดุริยางค์ไทย
การจัดนิทรรศการและงานวิชาการ เพื่อการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ

ที่ตั้ง สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา 96 ถนนปรีดีพนมยงค์
ตำบลประตูชัย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13000

Email: asi@aru.ac.th Tel : 0-3524-1407

1. แนวคิดการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

ปัจจัยการเลือกที่ตั้งศูนย์ข้อมูล โดยผู้วิจัยมีเกณฑ์การเลือกที่ตั้งนี้คือ

1. ศูนย์ข้อมูล ไม่ควรอยู่ในเมืองที่มีการจราจรที่หนาแน่น มีอาคารแออัด
2. ที่ตั้งเลือกทำเลที่อยู่ใกล้กับ โรงเรียน หรือมหาวิทยาลัย และสถานที่สาธารณะต่าง ๆ เพื่อการเดินทางที่สะดวก
3. สถานที่ที่จัดตั้งศูนย์ข้อมูลมีพื้นที่ที่เหมาะสมกับการจัดแสดงนิทรรศการข้อมูลที่จะนำเสนอ
4. มีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภค ไฟฟ้า น้ำประปา ที่จอดรถ ร้านค้า ร้านอาหาร เครื่องดื่ม

จากการศึกษาสถานที่ทั้ง 4 แห่ง ได้แก่ 1. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา 2. ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา 3. ศูนย์ท่องเที่ยวอยุธยา และ 4. สถาบันอยุธยาศึกษา พบว่า พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา เป็นอาคารจัดแสดงโดยจัดแบ่งออกชัดเจนทางเนื้อหา อาคารแบ่งเป็นสองหลังด้านหน้าเน้นความสำคัญของการค้นพบโบราณวัตถุ และพระบรมสารีริกธาตุที่ขุดได้จากวัดมหาธาตุ ส่วนเป็นผลงานทางศิลปะที่งดงามแสดงความเป็นอยุธยาของงานช่างไทยในสมัยอยุธยา

ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา เป็นพิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษาจัดแสดงพัฒนาการของกรุงศรีอยุธยานับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ศูนย์ท่องเที่ยวอยุธยา เป็นศูนย์ข้อมูลและหอศิลป์ร่วมสมัย มีนิทรรศการร่วมสมัย

จากข้างต้น ผู้วิจัยเลือกสถาบันอยุธยาศึกษา จำลองเป็นศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เนื่องจาก-

1. สถาบันอยุธยาศึกษาเป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีความสำคัญในระบบการบริหารของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้และให้ความสำคัญกับระบบการศึกษาต่อยอดในด้านวิชาการ

2. เป็นศูนย์รวมข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะและวัฒนธรรมที่แตกออกจากมหาวิทยาลัยตั้งในสถาบันอยุธยาศึกษาและยังให้ความสำคัญกับศิลปะและวัฒนธรรมที่แสดงออกถึงความเป็นมาของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในด้านต่าง ๆ อย่างน่าสนใจ

3. มีการจัดนิทรรศการวัฒนธรรม แบ่งการจัดพื้นที่ต่าง ๆ อย่างน่าสนใจไม่ว่าจะเป็น เรือนหมู่ทรงไทยภาคกลาง ซึ่งแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 เรือน ประกอบด้วยเรือนกรุงศรีอยุธยา เรือนโขน เรือนมรดกของแผ่นดิน และยังมีโถงนิทรรศการหมุนเวียน รวมถึงลานวัฒนธรรม

4. ผู้วิจัยมีความสนใจในส่วนของพื้นที่จัดแสดงบริเวณชั้น 1 สถาบันอยุธยาศึกษา ซึ่งมีพื้นที่ที่เหมาะสมเป็นพื้นที่อยู่บริเวณ โถงชั้นล่างซึ่งเป็นพื้นที่จัดนิทรรศการจัดหมุนเวียน อยู่ก่อนแล้ว จึงมีความเหมาะสมในการเข้า – ออก ใกล้บริเวณลานจอดรถ และลานกิจกรรม กลางแจ้ง อำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภคต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

5. เส้นทางในการเดินทางไปมาสะดวก อยู่ในแหล่งชุมชน มีความปลอดภัยใกล้กับ สถานศึกษา ด้านศิลปะและวัฒนธรรมในบริเวณใกล้เคียง อาทิเช่น ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา ศูนย์ท่องเที่ยวอยุธยา

โดยสถาบันอยุธยาศึกษา มีปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ ในการดำเนินงานคือ
ปรัชญา (Philosophy)

“รอบรู้ เชิดชู ผู้สร้างสรรค์วัฒนธรรมอยุธยา”

วิสัยทัศน์ (Vision)

สถาบันอยุธยาศึกษาเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ส่งเสริมการอนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบสาน และ
สร้างสรรค์วัฒนธรรมอยุธยาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

พันธกิจ (Mission)

1. ทำนุบำรุง และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมอยุธยา
2. รวบรวมและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมอยุธยา
3. บูรณาการองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมอยุธยากับศาสตร์พระราชาและแนวพระราชดำริ
เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
4. สร้างเสริมการบริหารจัดการตามหลักธรรมาภิบาลโดยเน้นการพัฒนาศักยภาพและ
การมีส่วนร่วมของบุคลากร

การบริหารจัดการสถาบันอยุธยาศึกษา

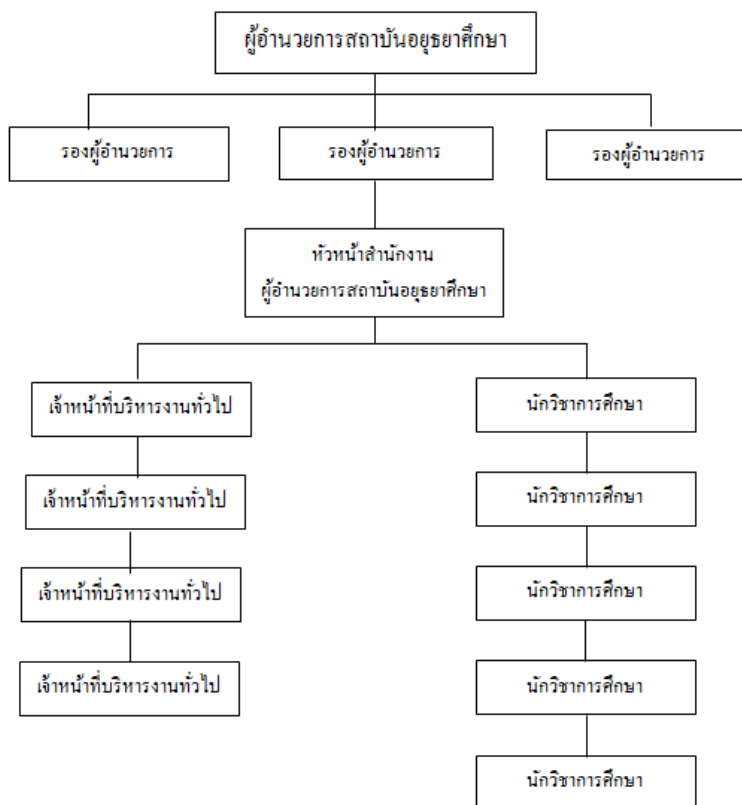
สถาบันอยุธยาศึกษา มีการบริหารจัดการ 3 ด้าน คือ 1 โครงสร้างการบริหารงานภายใน
สถาบันอยุธยาศึกษา 2. โครงสร้างการบริหารจัดการ 3. คณะกรรมการประจำสถาบันอยุธยาศึกษา

โครงสร้างการบริหารงานภายในสถาบันอยุธยาศึกษา แบ่งสายงานออกเป็น 5 งาน ได้แก่ 1) งานบริหารทั่วไป 2) งานศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม 3) งานอยุธยาศึกษา 4) หอศิลป์อยุธยาศึกษา 5) ศูนย์ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

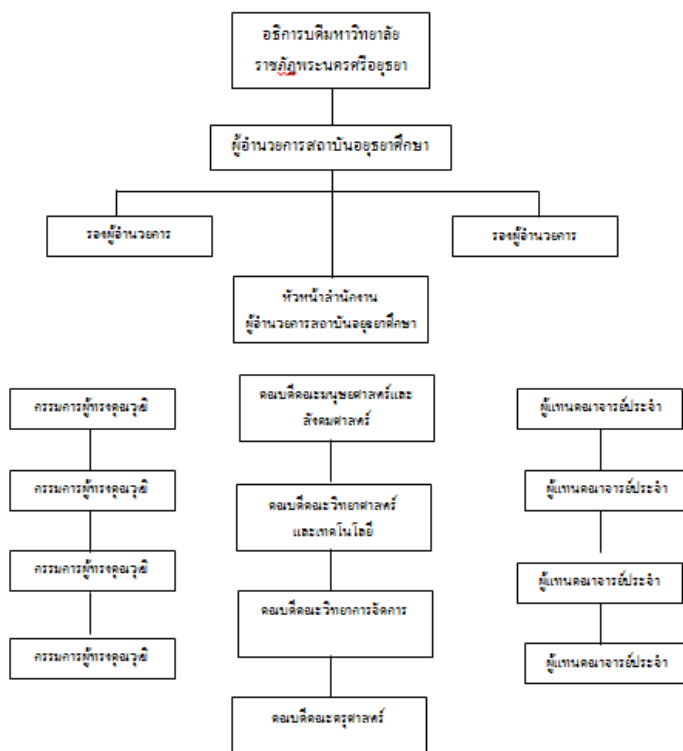
ภาพที่ 32 โครงสร้างสถาบันอยุธยาศึกษา (สถาบันอยุธยาศึกษา)

2. โครงสร้างการบริหารสถาบันอยุธยาศึกษา มีบุคลากรดำเนินงานทั้งสิ้น 14 คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการสถาบันอยุธยาศึกษา 1 คน รองผู้อำนวยการสถาบันอยุธยาศึกษา 3 คน หัวหน้าสำนักงานผู้อำนวยการสถาบันอยุธยาศึกษา 1 คน เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป 4 คน และนักวิชาการศึกษาศึกษา 5 คน

ภาพที่ 33 โครงสร้างการบริหารสถาบันอยุธยาศึกษา

3. คณะกรรมการประจำสถาบันอยุธยาศึกษา มีบุคลากรแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการประจำสถาบันอยุธยาศึกษาจำนวน 17 คน ประกอบด้วย อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการสถาบันอยุธยาศึกษา รองผู้อำนวยการสถาบันอยุธยาศึกษา 2 คน หัวหน้าสำนักงานผู้อำนวยการสถาบันอยุธยาศึกษา 1 คน กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ 4 คน และมี 1) คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ 2) คณบดีคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี 3) คณบดีคณะวิทยาการจัดการ 4) คณบดีคณะครุศาสตร์ 5) ผู้แทนคณาจารย์ประจำ 4 คน ปฏิบัติหน้าที่รายงานผลการดำเนินงานประจำปีงบประมาณ, พิจารณาแผนปฏิบัติราชการ ระยะ 3 ปี, พิจารณาแผนปฏิบัติราชการประจำปีงบประมาณ, พิจารณาแผนบริหารความเสี่ยงประจำปีสถาบันอยุธยาศึกษา

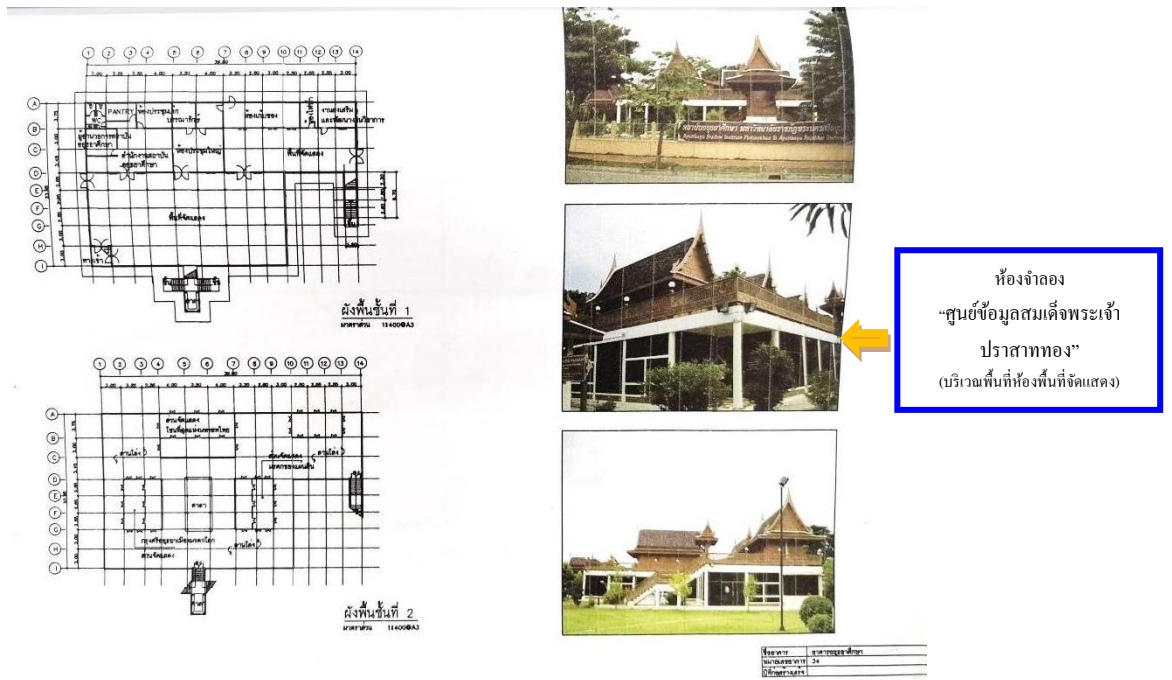
ภาพที่ 34 คณะกรรมการประจำสถาบันอยุธยาศึกษา

ภาพที่ 35 สถาบันอยุธยาศึกษา

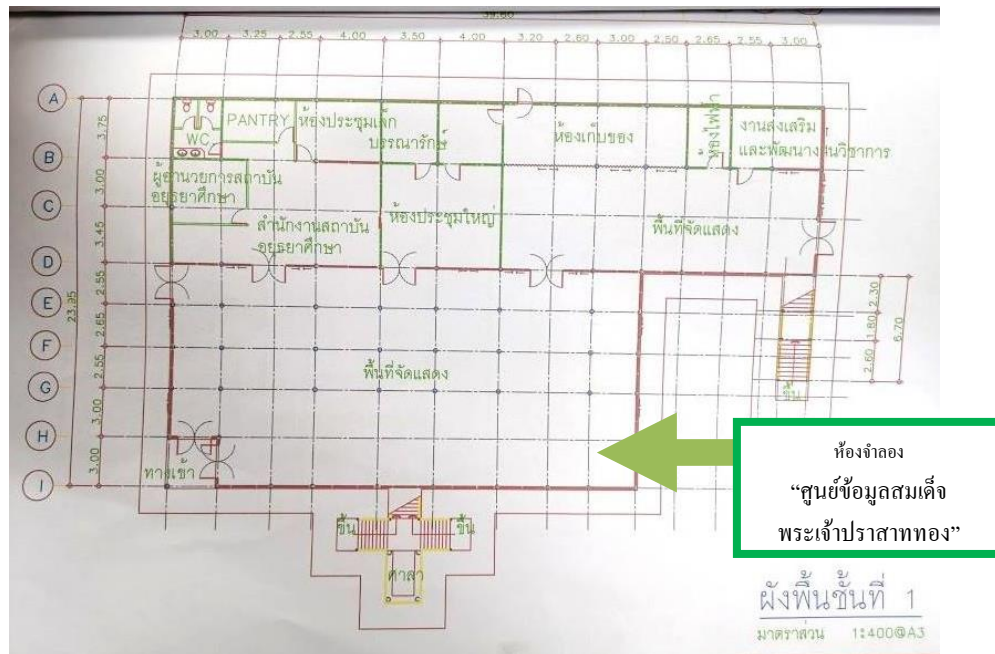

ภาพที่ 36 ภาพมุมสูงสถาบันอยุธยาศึกษา (สถาบันอยุธยาศึกษา)

ภาพที่ 37 แผนผังโครงสร้างสถาบันอยุธยาศึกษา (สถาบันอยุธยาศึกษา)

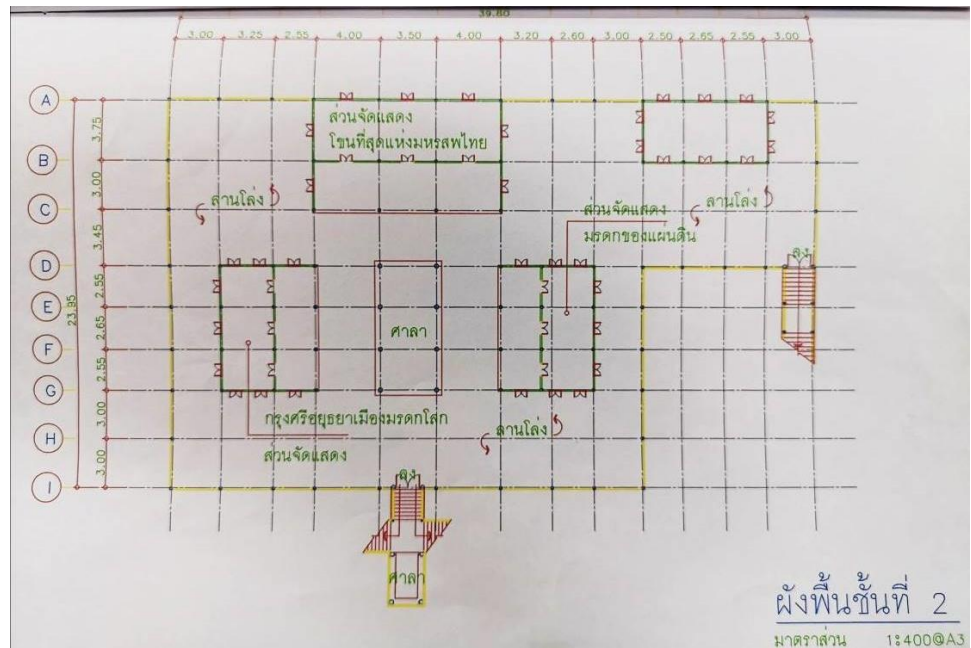

ภาพที่ 38 แผนผังพื้นที่ชั้นที่ 1 สถาบันอยุธยาศึกษา (สถาบันอยุธยาศึกษา)

ภายในพื้นที่จัดแสดง “ศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง” ประกอบไปด้วย นิทรรศการจัดแสดงจำนวน 11 จุด ได้แก่

1. จุดประชาสัมพันธ์
2. แผนที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. พระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง
4. จอวีดีทัศน์
5. แผนผังพระราชกรณียกิจ สิ่งก่อสร้างที่ทรงสร้าง
6. แบบจำลองวัดไชยวัฒนาราม
7. แบบจำลองพระพุทธรูปทรงเครื่อง วัดหน้าพระเมรุ
8. แบบจำลองปราสาทนครหลวง
9. แบบจำลองพระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์
10. ผู้จัดแสดงพระราชพงศาวดาร จดหมายเหตุ หนังสือ บันทึกร เอกสาร นิตยสาร วารสาร เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง
11. จุดลงลายมือชื่อผู้เข้าชม

ภาพที่ 39 แผนผังพื้นที่ 2 สถาบันอยุธยาศึกษา (สถาบันอยุธยาศึกษา)

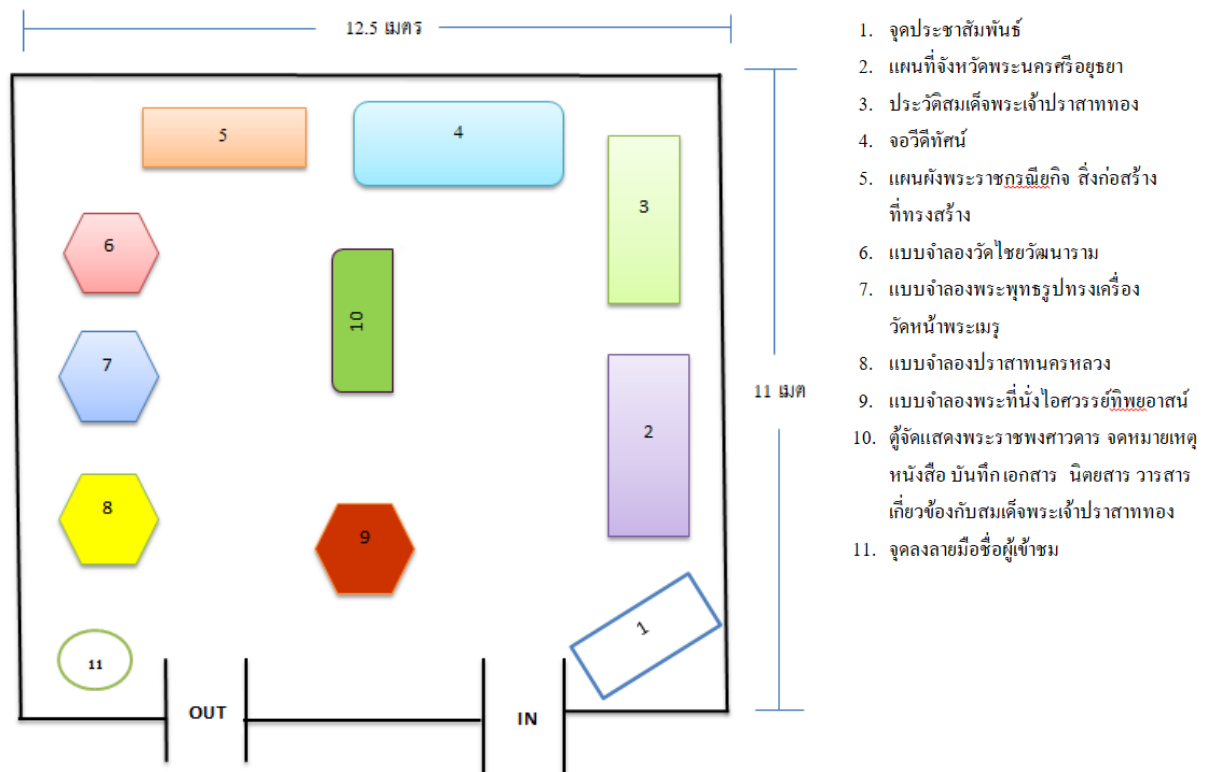
ภาพที่ 40 กำแพงสถาบันอยุธยาศึกษา “อยุธยา น่า ยล”

2. การออกแบบองค์ประกอบภายในศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

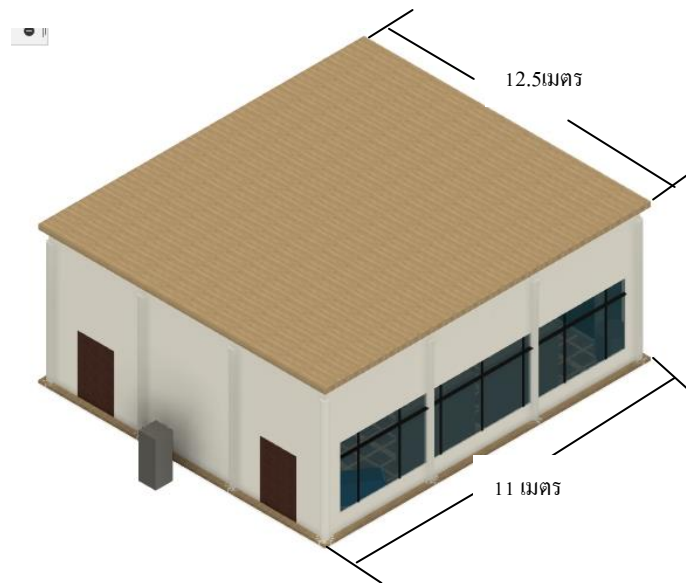
ผู้วิจัยนำเสนอรูปแบบการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โดยกำหนดสถานที่ คือพื้นที่จัดแสดง บริเวณชั้นที่ 1 ของสถาบันอยุธยาศึกษา มีพื้นที่สี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาด 11 เมตร X 12.5 เมตร มีระบบโครงสร้างอาคาร ระบบไฟฟ้า มีความเหมาะสม

การจัดการทางสัญจรและการจัดแสดงภายในศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ผู้วิจัยกำหนดทางเข้าและทางออก ชัดเจน เพื่อให้ผู้ใช้บริการมองเห็นได้ง่าย ทางเดินไม่สวนกัน เส้นทางสัญจรภายในศูนย์ข้อมูลไม่แออัด ทิศทางการชมแบบอิสระ

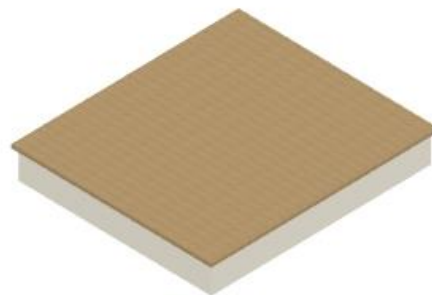
รูปแบบการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

ภาพที่ 41 แพนผังรูปแบบการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

ภาพที่ 42 แบบจำลองศูนย์ข้อมูลภายนอกอาคาร

ภาพที่ 43 แบบจำลองศูนย์ข้อมูลภายในอาคารมองจากมุมสูง

ภาพที่ 44 ภายในอาคารมองจากประตูทางออก

ภาพที่ 45 ภายในอาคารมองจากประตูทางเข้า

ภาพที่ 46 QR CODE แบบจำลองศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง
 (http://historyofthethaination.blogspot.com/2017/11/blog-post_15.html)

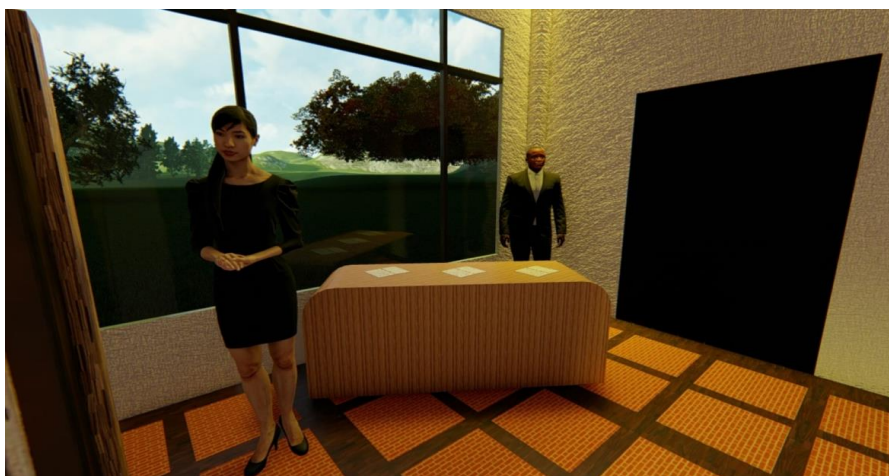

<https://youtu.be/dTX6P6tOaQI>

ภาพที่ 47 แบบจำลองศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง
 (http://historyofthethaination.blogspot.com/2017/11/blog-post_15.html)

จุดที่ 1 จุดประชาสัมพันธ์ ในจุดนี้ประกอบด้วย

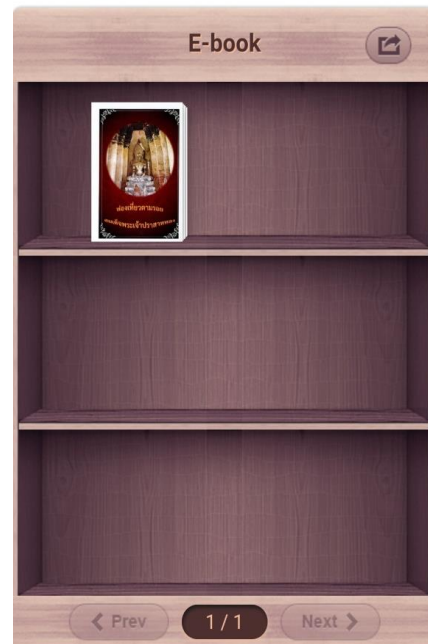
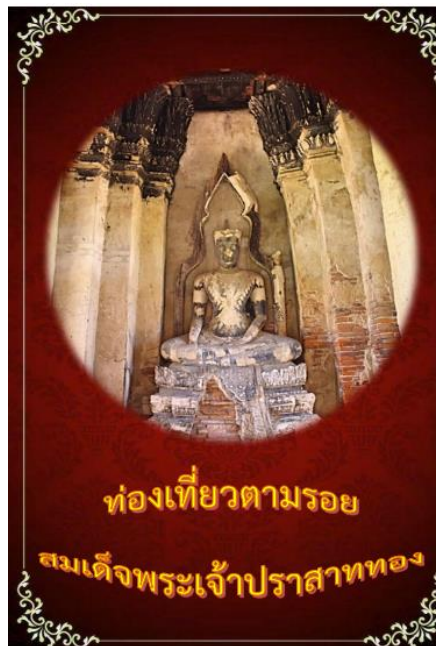
1. เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ ทำหน้าที่ในการสื่อสารเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจระหว่างองค์กรกับบุคคลภายนอก จึงจำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ
2. แผ่นพับ และคู่มือการท่องเที่ยวตามรอยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้าชม หากมีความสนใจจะออกเดินทางไปที่ท่องเที่ยวตามรอยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

ภาพที่ 48 จุดประชาสัมพันธ์อยู่ทางขวามือประตูทางเข้า

ภาพที่ 49 QR Code คู่มือท่องเที่ยวตามรอยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

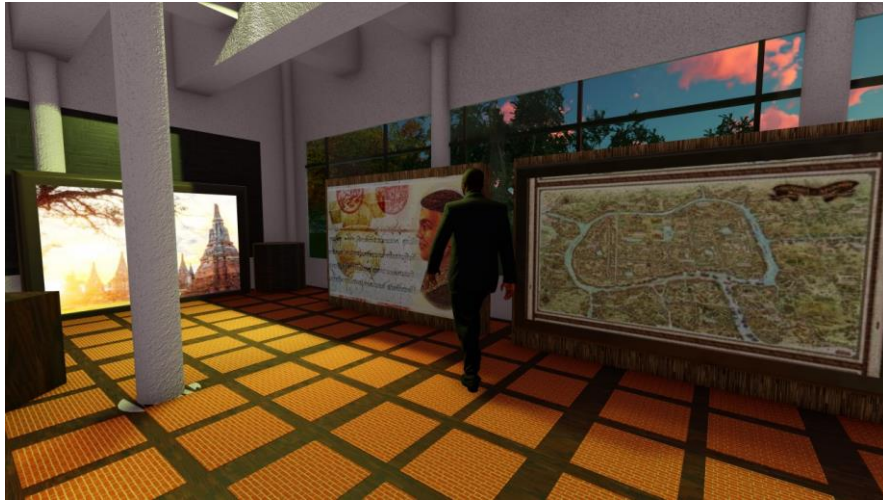

Ebook : <https://pubhtml5.com/bookcase/amkk>

ภาพที่ 50 Ebook : ห้องเที่ยวตามรอยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

จุดที่ 2 แผนที่ ใช้แสดงทิศทาง อาณาเขต ลักษณะภูมิประเทศ ฯลฯ โดยใช้สี เส้น สัญลักษณ์ และการกำหนดมาตราส่วน เพื่อย่อระยะทางให้สามารถสื่อความหมายในพื้นที่จำกัด ในศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองนี้ จัดทำแผนที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยเน้นแผนที่การเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงที่น่าสนใจ

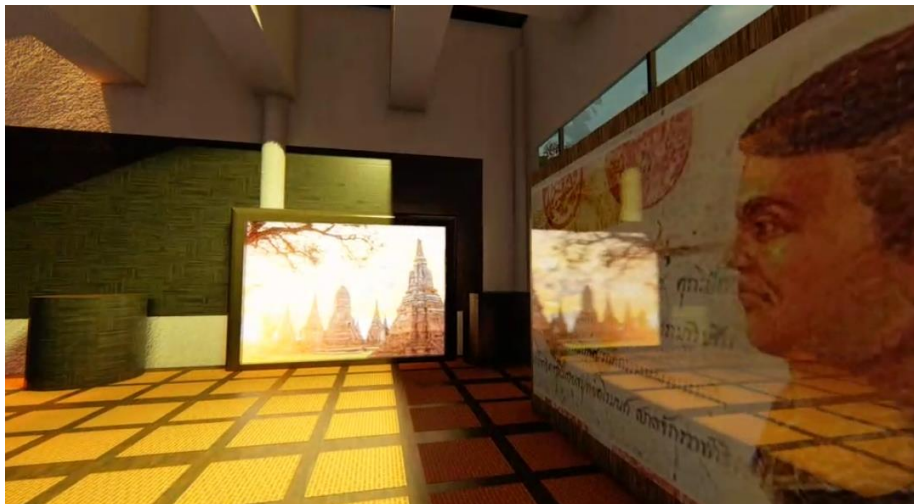

ภาพที่ 51 จุดแสดงแผนที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

(<https://sites.google.com/site/ayuttayaecomomics/>)

จุดที่ 3 พระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง แสดงพระราชประวัติตั้งแต่ชีวิตวัยเด็ก รับราชการ ครองราชย์สมบัติ จนถึงสวรรคต

ภาพที่ 52 จุดแสดงพระราชประวัติ (<https://www.blockdit.com/posts/5e8e7fefb36c280c99cd2c2>)

จุดที่ 4 จอวีดีทัศน์ นำเสนอประวัติ สถานที่ท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เป็นสื่อนิทรรศการมัลติมีเดีย (Multimedia) ที่มีการเคลื่อนไหว มีประโยชน์คือ

1. สามารถกระตุ้นประสาทและการรับรู้พร้อม ๆ กันคือการดูและการฟัง
2. สามารถให้ข้อมูลจำนวนมากให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ
3. สามารถให้ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) และเกิดมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ทำให้ผู้ใช้รู้สึกมีส่วนร่วม
4. การรับรู้ทั้งทางตาและหูประกอบกับการมีปฏิสัมพันธ์ ทำให้เกิดประสบการณ์ต่อผู้ใช้เป็นผลทำให้สามารถเรียนรู้และเข้าใจได้อย่างดีเยี่ยม
5. การผลิตและพัฒนาสื่อมัลติมีเดีย มีความยืดหยุ่นสูงสามารถปรับเปลี่ยนเนื้อหาข้อมูลได้หลายครั้งโดยไม่เสียเวลา และค่าใช้จ่ายมาก ทำให้สามารถพัฒนาได้ทุกเมื่อ เพื่อให้สื่อที่มีคุณภาพดีขึ้น
6. ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และสร้างประสบการณ์ที่ดีทั้งด้านผู้ผลิต และผู้ใช้ ประโยชน์จากสื่อมัลติมีเดียเพื่อการนำเสนอ (อารี อิมสมบัติ, 2550, หน้า 31 - 32)

ภาพที่ 53 จุดแสดงจอทีวีทัศน์

จุดที่ 5 แผนผังแสดงพระราชกรณียกิจ สิ่งก่อสร้าง ศิลปะ สถาปัตยกรรม ที่ทรงสร้างตาม
แนวความคิด ความเชื่อของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

ภาพที่ 54 จุดแสดงแผนผังพระราชกรณียกิจ สิ่งก่อสร้าง ศิลปะ สถาปัตยกรรม ที่ทรงสร้าง
(<https://www.zipeventapp.com/e/King-Prasat-Thong>)

จุดที่ 6 แบบจำลอง หรือหุ่นจำลอง (Model) วัดไชยวัฒนาราม มีคิวอาร์โค้ด
(QR Code: Quick Response) กำกับบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับวัดไชยวัฒนาราม และสิ่งก่อสร้าง
ที่สำคัญ

ภาพที่ 55 จุดแสดงหุ่นจำลองวัดไชยวัฒนาราม

ภาพที่ 56 QR Code วัดไชยวัฒนาราม (อุทยานประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร)

จุดที่ 7 แบบจำลอง หรือหุ่นจำลอง (Model) พระพุทธรูปทรงเครื่องวัดหน้าพระเมรุ
มี QR code กำกับบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับวัดหน้าพระเมรุ และสิ่งก่อสร้างที่สำคัญใน
วัดหน้าพระเมรุ

ภาพที่ 57 จุดแสดงหุ่นจำลองพระพุทธรูปทรงเครื่อง วัดหน้าพระเมรุ

ภาพที่ 58 QR Code วัดหน้าพระเมรุ (อุทยานประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร)

จุดที่ 8 แบบจำลอง หรือหุ่นจำลอง (Model) ปราสาทนครหลวง มี QR code กำกับบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับปราสาทนครหลวง และสิ่งก่อสร้างที่สำคัญภายในปราสาทนครหลวง

ภาพที่ 59 จุดแสดงหุ่นจำลองปราสาทนครหลวง

ภาพที่ 60 QR Code ปราสาทนครหลวง (อุทยานประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร)

จุดที่ 9 แบบจำลอง หรือหุ่นจำลอง (Model) พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ มี QR code กำกับบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชวังบางปะอิน และสิ่งก่อสร้างที่สำคัญภายในพระราชวังบางปะอิน

ภาพที่ 61 จุดแสดงหุ่นจำลองพระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ พระราชวังบางปะอิน

ภาพที่ 62 QR Code คู่มือท่องเที่ยวพระราชวังบางปะอิน

จุดที่ 10 พระราชพงสาวดาร จดหมายเหตุ หนังสือ บันทึก เอกสาร วารสาร ที่เกี่ยวกับ สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง จัดแสดงในตู้จัดแสดง

การเลือกขนาดตู้ในการจัดแสดงงานขึ้นอยู่กับลักษณะของวัตถุที่จัดแสดง ติดไฟนีออน ภายในชิดด้านหน้าตู้ ฐานล่างของตู้ควรสูงไม่เกิน 2 ฟุต เพื่อให้เด็กเล็ก ๆ มองเห็นภายในตู้ ตู้ควรมี ลักษณะเป็นมุมฉากเพราะสามารถจัดวางตู้ให้ชิดผนัง ส่วนด้านข้างหรือด้านหลังของตู้ปิดทึบด้วย ไม้ ภายในตู้สามารถติดชั้นสำหรับวางวัตถุ และติดป้ายคำบรรยาย โดยไม่ทำให้ตู้เสียหาย กระจก สำหรับเปิดปิดหน้าตู้มีลักษณะตั้งเป็นมุมฉาก ด้านหน้าควรเป็นบานเปิดเปิดได้ อาจติดบานพับหรือ ใช้บานเลื่อนถ้าเป็นสิ่งแสดงถาวรก็ไม่จำเป็นต้องปิด – เปิด

ภาพที่ 63 จุดจัดแสดงหนังสือเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

ภาพที่ 64 ตัวอย่างจัดแสดง

ภาพที่ 65 ตัวอย่างพระราชพงศาวดาร จดหมายเหตุ หนังสือ ที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

จุดที่ 11 จุดลงลายมือชื่อผู้เข้าชม เพื่อเก็บสถิติผู้เข้าชมมีจำนวนมากน้อยเพียงใด
รายละเอียดในสมุดลงลายมือชื่อผู้เข้าชม ดังนี้

สมุดเยี่ยมชมศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง
ประจำวันที่.....

ลำดับที่	ชื่อ - สกุล	หน่วยงาน/มาจาก	โทรศัพท์	Email

ภาพที่ 66 ตัวอย่างสมุดเยี่ยมชมศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

3. การบริหารจัดการศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

วิสัยทัศน์ (Vision)

“ศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเป็นแหล่งรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เพื่อประโยชน์ทางวิชาการและการท่องเที่ยว”

พันธกิจ (Mission)

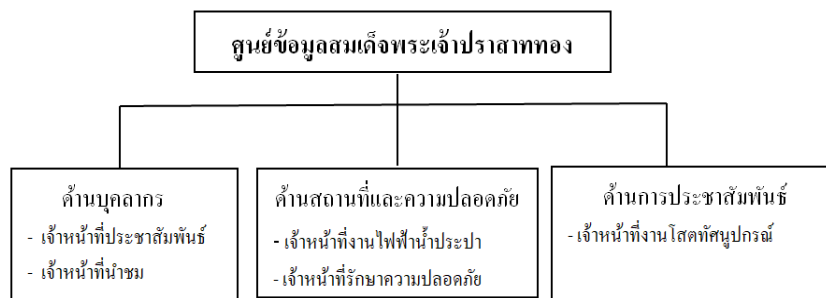
“บริการสาธารณะเพื่อการศึกษา ค้นคว้า และส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์สูงสุดจากศูนย์ข้อมูลนี้”

วัตถุประสงค์ (Objectives)

1. เพื่อเป็นแหล่งศึกษารวบรวมและให้บริการองค์ความรู้เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง
2. เพื่อจัดนิทรรศการทางศิลปะ สถาปัตยกรรม แสดงถึงอัตลักษณ์ของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง
3. เพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

โดยมีโครงสร้างในการบริหารจัดการแบ่งงาน ความรับผิดชอบและดำเนินงานอย่างชัดเจน โดยแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ

1. ด้านบุคลากร เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ / เจ้าหน้าที่นำชม ทำหน้าที่ให้บริการอำนวยความสะดวก ให้การต้อนรับและให้คำแนะนำระหว่างเข้าชม และหลังเข้าชมตามเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง
2. ด้านสถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวก รักษาความปลอดภัย ดูแลสภาพอาคาร จัดแสดง ทั้งภายในและบริเวณภายนอกโดยรอบ เพื่อรักษาภาพลักษณ์ของศูนย์ข้อมูล ฯ
3. ด้านการประชาสัมพันธ์ คือการให้ข้อมูล ความรู้ ความเข้าใจกับผู้เข้าชม ในเรื่องข่าวสาร กิจกรรม และเรื่องราวในศูนย์ข้อมูล จัดทำสื่อแผ่นพับ คู่มือ วัสดุทัศน และสื่ออื่น ๆ ในรูปแบบต่าง ๆ ที่ทันสมัยเหมาะสมกับยุคปัจจุบัน

ภาพที่ 67 แผนผังโครงสร้างการบริหารจัดการแบ่งงานภายในศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

การบริหารจัดการศูนย์ข้อมูลที่ดี เป็นการสร้างความพึงพอใจ ความประทับใจให้แก่ผู้เข้าชม และทำให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดี เช่นการได้รับบริการที่ดี บุคลากรยิ้มแย้ม แจ่มใส เต็มใจให้บริการ เกิดขึ้นได้ต้องมีการประชาสัมพันธ์ที่ดีอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการจัดแสดงที่มีรูปแบบที่ทันสมัยน่าสนใจ ผู้เข้าชมย่อมกลับมาใช้บริการซ้ำและบอกต่อผู้อื่นให้เข้ามาเยี่ยมชมต่อไป

รายละเอียดฐานข้อมูลที่น่าสนใจในศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเพื่อประโยชน์ในทางวิชาการ

1. พระราชประวัติ ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์และวรรณกรรมในปัจจุบัน

ตามช่วงวัย

ช่วงวัยที่ 1 เบื้องต้นชีวิตวัยเด็ก – รัชการสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2143 – 2171) ช่วงวัยต้นชีวิตของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองได้สร้างความเชื่อถือศรัทธาให้กลุ่มชน ทรงมีบุคลิกลักษณะความเป็นผู้นำโดดเด่น กล้าคิด กล้าทำ กล้าตัดสินใจ ทรงต่อสู้ทุกรูปแบบจนประสบผลสำเร็จในชีวิตรับราชการเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

ช่วงวัยที่ 2 ก่อนครองราชย์สมบัติ – รัชการสมัยสมเด็จพระเชษฐาธิราช และ พระอาทิตย์วงศ์ (พ.ศ. 2171 - 2172) เหตุการณ์ในช่วงนี้เป็นช่วงสั้น ๆ แสดงถึงการวางแผนอย่างรัดกุมเพื่อการได้มาซึ่งพระราชอำนาจ และเป็นช่วงจังหวะเหมาะสมที่พระองค์ได้รับความเชื่อถือจากคนจำนวนมาก

ช่วงวัยที่ 3 ครองราชย์สมบัติ – สร้างพระที่นั่งวิหารสมเด็จ (พ.ศ. 2172 - 2186) เป็นช่วงวัยที่สำคัญต่อทางด้านศิลปวัฒนธรรม มีความหมายที่สุดของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่บำเพ็ญสุ่เป้าหมายสูงสุดชีวิตและเข้าข่าย “วีรบุรุษวัฒนธรรมประเพณี”

และเป็นบุคคลที่มีจริงในประวัติศาสตร์ ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจด้านกายภาพ อย่างมี
รูปธรรม โดยแสดงออกในรูปศิลปวัตถุ และทรงเข้าสู่การบำเพ็ญเพียรจิตวิญญาณ ด้วยการปฏิบัติ
พระองค์ตามพระราชปณิธานมุ่งสำเร็จพระโพธิญาณตามรอยบาทองค์พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า

ช่วงวัยที่ 4 บั้นปลายชีวิต - สวรรคต (พ.ศ. 2186 - 2199) ชีวิตช่วงสุดท้ายของสมเด็จพระ
เจ้าปราสาททองมิได้มีเหตุการณ์ที่ย่างยากแต่อย่างใด จะเห็นได้ว่าทุกช่วงวัยของพระองค์
มีความโดดเด่น มีแง่มุมของวิถีการต่อสู้ชีวิต (บุญสมหญิง พลเมืองดี, 2552, หน้า 54 - 93)

2. พระราชกรณียกิจ และสิ่งก่อสร้างที่ทรงสร้าง อธิบายถึงศิลปะ สถาปัตยกรรม
แนวคิดที่ทรงสร้าง แสดงเนื้อหา ดังนี้คือ.-

ในปี พ.ศ. 2173 เป็นปีที่สมเด็จพระเจ้าปราสาททองประกอบพิธีปราบดาภิเษกขึ้น
ณ พระที่นั่งมิ่งมงคลภิเษกมหาปราสาท มีทั้งประเพณีพุทธและพราหมณ์ เพื่อแสดงความเป็น
เทวราชาของกษัตริย์ ตามคติของพราหมณ์ และแสดงความเป็นเจ้าแห่งจักรวาล หลังจากพิธี
ปราบดาภิเษกแล้ว ในปีเดียวกัน ทรงสร้างวัดไชยวัฒนาราม เพื่อแสดงประกาศพระองค์เป็น
จักรวรรดิราช โดยสมบูรณ และเพื่ออุทิศพระราชกุศลให้แก่พระราชชนนี ในบริเวณสถานที่เดิม
ซึ่งเป็นนิวาสนสถาน ประกอบด้วย พระมหาธาตุเจดีย์ พระระเบียง รอบเป็นเมรุทิศ เมรุราย
พระอุโบสถ พระวิหารการเปรียญ และกุฎิสงฆ์เป็นอันมาก เป็นวัดฝ่ายอรัญวาสี โดยจำลองแบบ
การก่อสร้างมาจากปราสาทนครวัด

ปี พ.ศ. 2174 สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ทรงสร้างปราสาทนครหลวง โปรดให้ช่าง
ออกไปถ่ายแบบปราสาทเมืองพระนครในเขมร มาสร้างปราสาทเพื่อใช้เป็นที่ประทับพักร้อนก่อน
จะเสด็จ ฯ ไปนมัสการพระพุทธบาทสระบุรี มีลักษณะสถาปัตยกรรมแบบองค์ปราสาทจัตุรมุขมี
3 ชั้น ชั้นที่ 2 เป็นซุ้มระเบียงล้อมรอบ และชั้นที่ 3 มีมณฑปประดิษฐานพระพุทธบาทสี่รอย

ปี พ.ศ. 2175 สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีสรรเพชญ์
ทรงสร้างพระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์มหาปราสาท ตามที่ทรงพระสุบินว่า สมเด็จพระอมรินทราบราช
เสด็จมาประทับที่พระแท่น แล้วตรัสให้ตั้งจักรพยุหะ ซึ่งปรากฏในตำรามหาพิชัยสงคราม
เพื่อข่มขวัญข้าศึกศัตรู และทรงโปรดให้สร้างพระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์ ณ เกาะบางปะอิน
เป็นที่สำราญพระราชหฤทัย และสร้างพระอารามในบริเวณใกล้เคียงเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา
คือ วัดชุมพลนิกายาราม

ปี พ.ศ. 2176 สมเด็จพระเจ้าปราสาททองบูรณะซ่อมแซมองค์พระปรางค์วัดมหาธาตุ
ซึ่งพังทลายลงมาเมื่อครั้งแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

ปี พ.ศ. 2177 สมเด็จพระเจ้าปราสาททองโปรดให้ช่างดำเนินการปรับปรุงเส้นทางไป
ยังพระพุทธบาทสระบุรี ในครั้งนั้นช่างได้ปรับปรุงตำหนักท่าสนุก และท่าศาลา ขุดบ่อ ตั้งแต่ท่าเจ้าสนุก

ขึ้นไปถึงท้ายพิภูล เช่น บ่อศาลาเจ้าคณะ นอกจากนี้ยังได้สร้างพระราชนิเวศน์ธารเกษม ณ ริมธารทองแดง ทำท่อไขน้ำในธารทองแดงสำหรับใช้อุปโภคบริโภค โดยใช้เวลาก่อสร้างนาน 3 เดือน

ปี พ.ศ. 2179 สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงโปรดให้รื้อเทวสถานพระอิศวรพระนารายณ์เดิมมาตั้งที่ชี่กุน และในเวลาเดียวกันทรงโปรดให้ขยายกำแพงพระราชวังและทรงโปรดให้ขุดคลองลัดแม่น้ำเจ้าพระยาที่เมืองนนทบุรีด้วย

ปี พ.ศ. 2181 สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงประกอบพิธีลบศักราช ณ พระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์ เนื่องจากจุลศักราชจะครบ 1,000 ปี จะเกิดอันตรายแก่บ้านเมือง ทรงลบศักราช เพื่อ 1) เพื่อเป็นการแก้เคล็ดจากนักษัตรปีชวด เป็น ปีกุน (ถอยหลัง 3ปี) มีงานฉลองการลบศักราชในวันขึ้นปีใหม่ เป็นเวลา 3 วัน 2) เพื่อประกาศความยิ่งใหญ่เหนือประเทศเพื่อนบ้านที่นับถือศาสนาพุทธ และใช้จุลศักราชเหมือนกัน 3) เพื่อฟื้นฟูพระราชพิธีแสดงความสำคัญของกษัตริย์

ปี พ.ศ. 2186 สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงโปรดให้รื้อพระที่นั่งมั่งคณาภิเษกที่ต้องอสิบาตรเกิดไฟไหม้เสียหายเกือบทั้งหมด แล้วก่อสร้างพระมหาปราสาทองค์ใหม่ขึ้นทดแทนในที่เดิม พระราชนามว่า พระที่นั่งวิหารสมเด็จ

ผู้วิจัยวิเคราะห์ SWOT Analysis ศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เป็นการวิเคราะห์และพิจารณาทรัพยากรและความสามารถภายในศูนย์ข้อมูลทุก ๆ ด้าน ทั้งในด้านโครงสร้าง ระบบ วิธีปฏิบัติงาน บรรยากาศสถานที่ในการทำงาน รวมถึงทรัพยากรในการบริหาร (คน เงิน วัสดุ การจัดการ) เพื่อวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของปัจจัยภายในศูนย์ข้อมูล วิเคราะห์โอกาส และอุปสรรคของปัจจัยภายนอกศูนย์ข้อมูล ผลจากการวิเคราะห์ SWOT นี้จะใช้เป็นแนวทางในการกำหนดวิสัยทัศน์ กำหนดกลยุทธ์ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาของศูนย์ข้อมูลที่มีเหมาะสมและมีประสิทธิภาพต่อไป

จุดแข็ง (Strengths)

1. สถานที่ที่มีพื้นที่ในการจัดแสดงมีความเหมาะสม
2. ภายในสถาบันอยุธยาศึกษามีการจัดแสดงนิทรรศการในรูปแบบอื่น มีความหลากหลายเป็นที่น่าสนใจ

3. สถาบันอยุธยาศึกษาอยู่ใกล้ชุมชนการเดินทางสะดวก

จุดอ่อน (Weaknesses)

1. การประชาสัมพันธ์ยังไม่เป็นที่รู้จักในวงกว้าง
2. ขาดโซนด้านการบริการ อาทิเช่น ร้านอาหาร เครื่องดื่ม ของที่ระลึก
3. ความสะดวกเรื่องสถานที่จอดรถยังมีไม่เพียงพอ

โอกาส (Opportunities)

1. ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการท่องเที่ยว
2. ชุมชน วัด หน่วยงานท้องถิ่นมีความต้องการ
3. นักเรียน นักศึกษา นักท่องเที่ยว และผู้สนใจ มีทางเลือกมากขึ้น

อุปสรรค (Threats)

1. การดำเนินการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลเป็นเรื่องใหม่ยังไม่มีความชัดเจนจากภาครัฐรองรับการดำเนินการ การวางแผน และงบประมาณ
2. คนชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวนั้นเพียงพอ

จากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการสถาบันอยุธยาศึกษาแสดงความเห็นจากการตั้งศูนย์ข้อมูลว่าเป็นประโยชน์แก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา และนักท่องเที่ยว คือเป็นการรวบรวมข้อมูล องค์ความรู้ในเรื่องประวัติศาสตร์ ศิลปะ สถาปัตยกรรมไว้ในที่เดียวกัน เข้าใจง่าย เพราะถ้าเป็นการจัดในรูปแบบสื่อแล้ว ผู้เข้าชม ผู้ใช้บริการเกิดความสนใจเพลิดเพลิน ไม่น่าเบื่อเหมือนการศึกษาจากการอ่านในหนังสือหรือศึกษาอยู่ในห้องเรียน เกิดมิติใหม่ในการท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับการสัมภาษณ์ นิสิต ในมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ส่วนใหญ่ได้ให้ความเห็นเป็นที่น่าสนใจเพราะการศึกษาจากห้องนิทรรศการที่ประกอบอยู่ในศูนย์ข้อมูล เข้าใจง่าย ไม่จำเจน่าเบื่อและจดจำได้รวดเร็วในด้านวิชาการ ส่วนในมุมมองของการท่องเที่ยวทำให้เกิดการอยากรู้อยากเห็นมากขึ้น

เส้นทางท่องเที่ยวตามรอยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

จากการศึกษาการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โดยจำลองรูปแบบ ณ สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา เพื่อเป็นศูนย์กลางรวบรวมรายละเอียดเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง และเพื่อเป็นศูนย์กลางการจัดการท่องเที่ยว ทางเลือกตามรอยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โดยผู้วิจัยกำหนดเส้นทางท่องเที่ยว 3 เส้นทาง ใน 3 อำเภอ คือ เส้นทางที่ 1 อำเภอพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ วัดไชยวัฒนาราม วัดหน้าพระเมรุ เส้นทางที่ 2. อำเภอบางปะอิน ได้แก่ พระราชวังบางปะอิน วัดชุมพลนิกายาราม เส้นทางที่ 3. อำเภอนครหลวง ได้แก่ ปราสาทนครหลวง วัดใหม่ประชุมพล โดยแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 6 แห่งใน 3 เส้นทางนี้ เป็นเส้นทางเรียนรู้ตามรอยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองทั้งในเกาะเมืองนอกเกาะเมือง ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยังคงมีสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ซึ่งเป็น โบราณสถานที่ยังอยู่ให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน

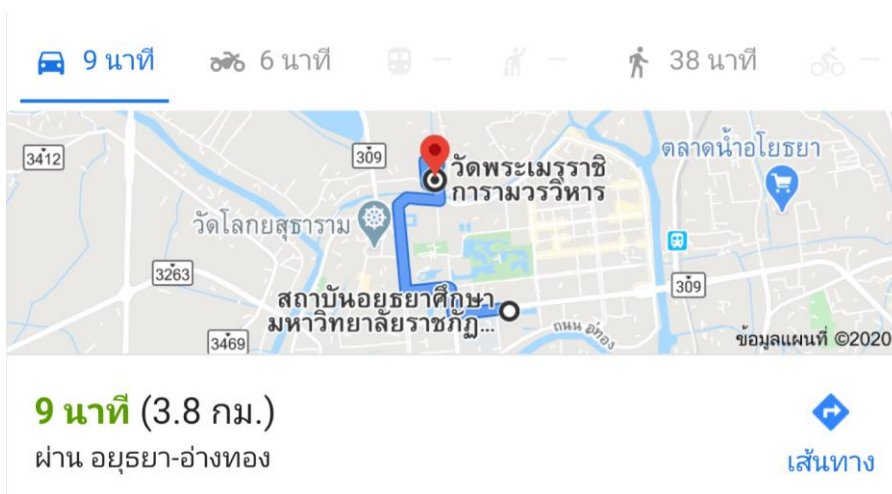

อยู่ห่างจากศูนย์ข้อมูลสถาบันอยุธยาศึกษา ระยะทางประมาณ 5.3 กิโลเมตร เป็นวัดที่ทรงสร้างในนิเวศสถานเดิมเพื่ออุทิศถวายพระชนนีและแสดงให้เห็นถึงพระราชนิยมและความเชื่อในแบบเทวราชาของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง มีสิ่งก่อสร้างที่น่าสนใจได้แก่ เจดีย์ประธาน เจดีย์มุ่ม เจดีย์ราย พระพุทธรูปทรงเครื่อง มีคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีเอกลักษณ์ของยุคสมัยสวยงามทางสถาปัตยกรรมและมีความสมบูรณ์มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ดูแลสถานที่พบว่านักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนหนึ่งเข้ามาเที่ยวตามทัวร์ของมัลดีเทศก์ และจากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาท่องเที่ยวให้ความสนใจเกี่ยวกับศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เนื่องจากโดยรวมแล้วนักท่องเที่ยวไม่ทราบเลยว่าวัดไชยวัฒนารามก่อสร้างโดยใคร มีความสำคัญอย่างไร หากมีศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองและได้เข้าชมก่อน จะเป็นประโยชน์ทำให้การท่องเที่ยวครั้งนี้ได้รับความรู้ยิ่งขึ้นนอกเหนือจากมาเที่ยวและถ่ายรูปเท่านั้น

แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงที่น่าสนใจคือ วัดกษัตราธิราช วัดพุทธไสยาสน์ อุทยานประวัติศาสตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนพระราชวังโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าปราสาททองคือ 1) พระที่นั่งวิหารสมเด็จ สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ทรงสร้างทดแทนบนฐานเดิมของ พระที่นั่งมิ่งมงคลภิเษก (คือพระที่นั่งที่ใช้ประกอบพิธีปราบดาภิเษก) ที่ต้องอสีบาตรเกิดไฟไหม้เสียหาย ปัจจุบันเหลือเพียงรากฐาน 2) พระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์ สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ทรงโปรดให้สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่ประทับทอดพระเนตรการฝึกทหาร การประลองพล และทอดพระเนตรขบวนแห่ทางสถลมารค นอกจากนี้ยังใช้ประกอบพิธีอินทราภิเษก และพระราชพิธีลอบศักดิ์ราช ปัจจุบันเหลือเพียงฐานรากที่มีเป็นมุขยื่นออกจากพระที่นั่ง ใช้ศิลาแลงก่อปนอิฐ พบครุฑปั้นติดอยู่ข้างผนังมุข

2. วัดหน้าพระเมรุ

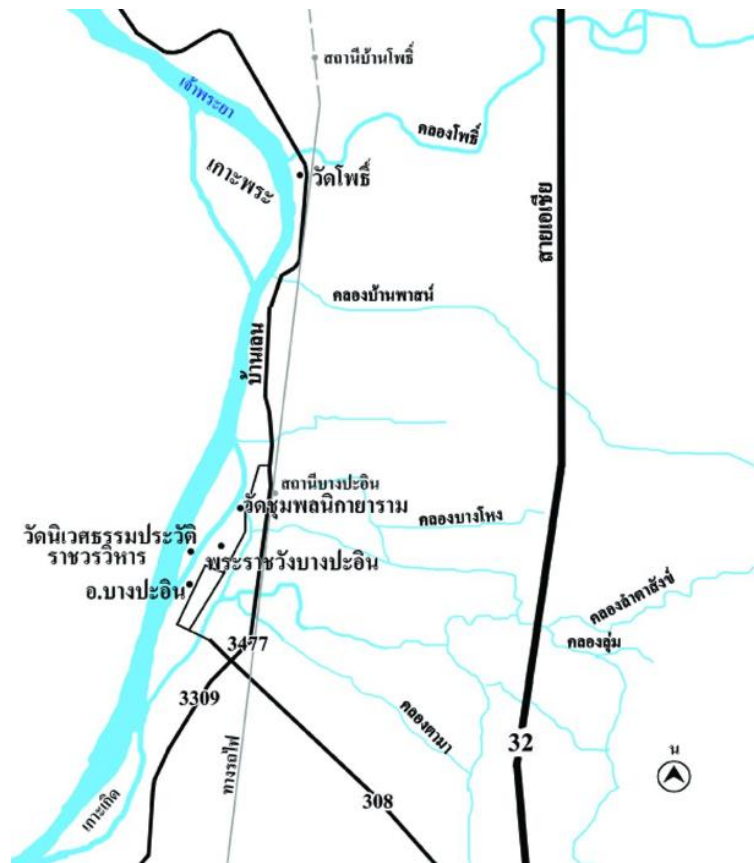

ภาพที่ 70 แผนที่การเดินทางจากสถาบันอยุธยาศึกษา ไปวัดหน้าพระเมรุ

อยู่ห่างจากศูนย์ข้อมูลสถาบันอยุธยาศึกษา ระยะทางประมาณ 3.80 กิโลเมตร มีสิ่งก่อสร้างที่น่าสนใจได้แก่ อุโบสถ วิหาร โดยเฉพาะพระพุทธรูปทรงเครื่องซึ่งทรงบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่เป็นพระพุทธรูปประธานขนาดใหญ่ลักษณะทรงเครื่องอย่างพระจักรพรรดิราช ประทับนั่งปางมารวิชัยจากการสัมภาษณ์พระภิกษุให้ความเห็นว่า “นักท่องเที่ยวนักเดินทางที่ หรือแม้แต่พระในวัดนี้ ยังไม่ทราบถึงความเป็นมาของพระพุทธรูปทรงเครื่องนี้ และเกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าปราสาททองอย่างไร หากมีศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง จะเป็นประโยชน์ให้ได้รับความรู้สามารถบอกกล่าวถ่ายทอดให้บุคคลอื่นได้อย่างถูกต้อง มากกว่าการมาเพื่อไหว้พระอย่างเดียว”

แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงที่น่าสนใจคือ วัดหัตถาวาส วัดเชิงท่า พิพิธภัณฑ์ล้านของเล่นเกริก ชื่นพันธ์

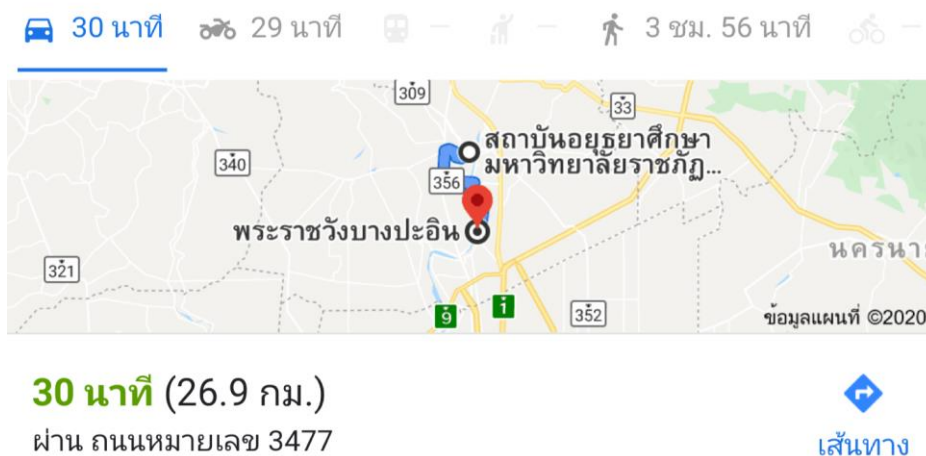
เส้นทางที่ 2. อำเภอบางปะอิน “วัด วัง ที่ทรงสร้าง”

ภาพที่ 71 แผนที่ท่องเที่ยวตามรอยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองในอำเภอบางปะอิน

(https://www.matichon.co.th/prachachuen/prachachuen-scoop/news_1789182)

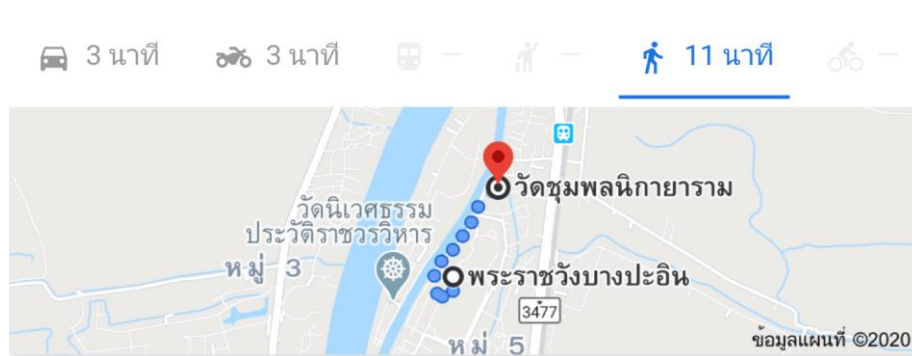
1. พระราชวังบางปะอิน

ภาพที่ 72 แผนที่เดินทางจากสถาบันนอญศึกษา ไปพระราชวังบางปะอิน

อยู่ห่างจากศูนย์ข้อมูลสถาบันนอญศึกษา ระยะทางห่างประมาณ 26.90 กิโลเมตร เป็นพระราชวังที่สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงสร้างขึ้นที่เกาะบางปะอินเป็นสถานที่ประสูติ ได้ทรงสร้างพระที่นั่งขึ้นองค์หนึ่ง พระราชทานนามว่า “พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์” สิ่งก่อสร้างที่สนใจคือ หอหมมมณเฑียรเทวราช พระที่นั่งวโรภายพิมาน สภาคารราชประยูร พระที่นั่งอุทยานภูมิเสถียร พระที่นั่งเวหาศจำรูญ หอวิฑูรทัศน์า อนุสาวรีย์สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ อนุสาวรีย์ราชานุสรณ์ จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ ให้ความเห็นที่ “นักท่องเที่ยวที่เข้าชมส่วนมาก เป็นนักเรียน นักศึกษามาเป็นหมู่คณะ ประวัติความเป็นมาโดยมากคิดว่าเกี่ยวข้องกับรัชกาลที่ 5 แต่ไม่ทราบประวัติความเป็นมาว่ามีความเกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง หากมีศูนย์ข้อมูล สมเด็จพระเจ้าปราสาททองจะเป็นประโยชน์มากนักท่องเที่ยวจะได้รับความรู้ในเชิงลึก” ซึ่งสอดคล้องกับการสัมภาษณ์นักเรียน นักศึกษาที่เข้าชม ต่างก็ไม่ทราบข้อมูลประวัติความเป็นมาว่าเกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง หากเข้าชมศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ก่อนที่จะเข้าชมสถานที่จริงจะได้ความรู้ เข้าใจ และจดจำได้ง่าย เป็นการเพิ่มความรู้นอกเหนือจากที่ศึกษาในชั้นเรียน

2. วัดชุมพลนิกายาราม

ภาพที่ 73 แผนที่การเดินทางจากพระราชวังบางปะอิน ไปวัดชุมพลนิกายาราม

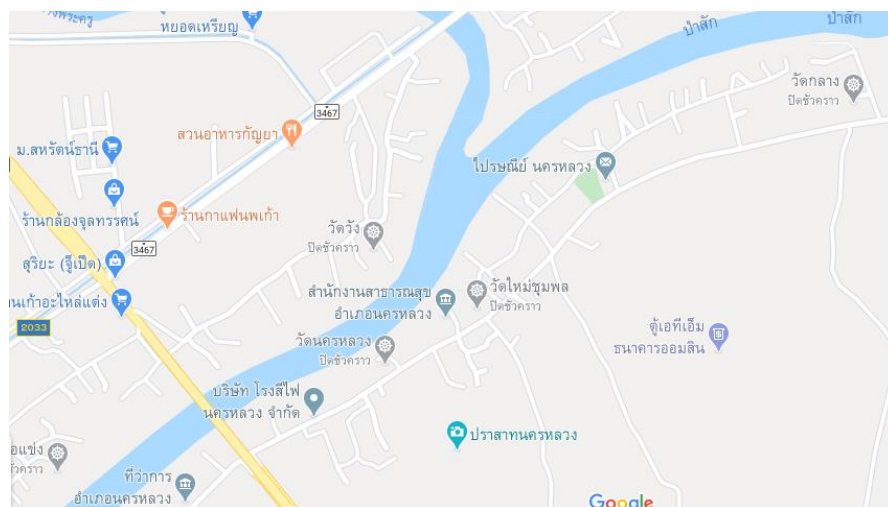
อยู่ห่างจากพระราชวังบางปะอิน ระหว่างทางประมาณ 800 เมตร เป็นวัดที่สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงสร้างอุทิศนิวาสนสถานซึ่งเป็นที่ประดิษฐานเป็นพุทธรูปบูชา สิ่งก่อสร้างที่สำคัญได้แก่ พระอุโบสถ มีพระประธาน 7 องค์ ฝาผนังพระอุโบสถเขียนภาพพุทธประวัติ บานประตูเขียนรูปเครื่องบูชาของจีนด้านนอกเขียนลายรดน้ำ มีเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง 2 องค์ ด้านหลังพระอุโบสถ และพระวิหารอยู่ระหว่างเจดีย์ 2 องค์ จากการสัมภาษณ์พระภิกษุภายในวัด ได้ให้ความเห็นว่า “วัดชุมพลนิกายารามแห่งนี้ ยังไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว โดยมากญาติโยมที่มาเที่ยวเป็นคนในพื้นที่ จะมีบ้างก็จะเป็นนักเรียนนักศึกษา นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวส่วนมากเข้าชมพระราชวังบางปะอิน แล้วเลยเข้าไปชมวัดนิเวศธรรมประวัติเสียมากกว่า หากมีศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง จะเป็นการประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จักว่าวัดชุมพลนิกายาราม มีความสัมพันธ์กับพระราชวังบางปะอิน นักท่องเที่ยวคงจะมาเที่ยวชมวัดมากขึ้น และเพิ่มพูนความรู้ทางประวัติศาสตร์ ศิลปะและสถาปัตยกรรมอีกทางหนึ่งด้วย”

แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงที่น่าสนใจจากการสัมภาษณ์ คือวัดนิเวศธรรมประวัติ ตลาดโก้งโค้ง วัดโปรดสัตว์

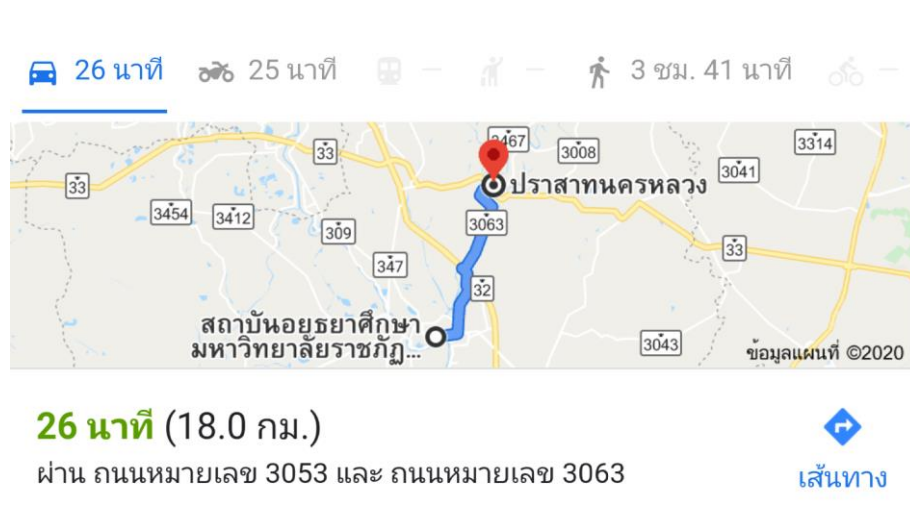
ภาพที่ 74 QR Code วัดชุมพลนิกายาราม (อุทยานประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร)

เส้นทางที่ 3 อำเภอนครหลวง “ปราสาท – วัดที่ทรงสร้าง”

ภาพที่ 75 แผนที่ท่องเที่ยวตามรอยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองในอำเภอ นครหลวง

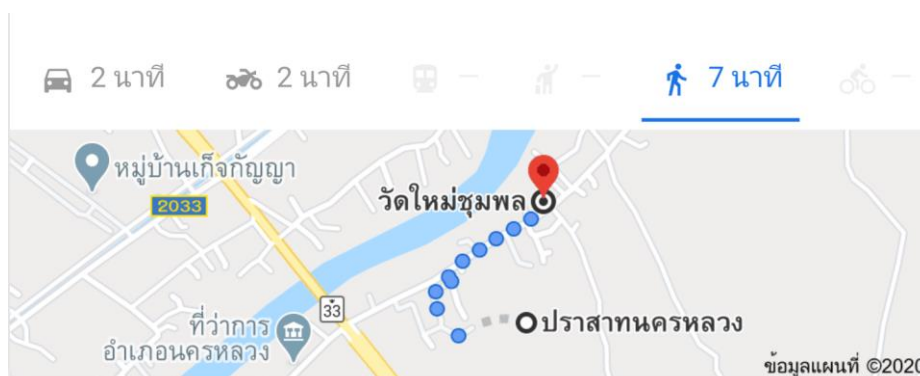
1. ปราสาทนครหลวง

ภาพที่ 76 แผนที่การเดินทางจากสถาบันอยุธยาศึกษา ไปปราสาทนครหลวง

อยู่ห่างจากศูนย์ข้อมูลสถาบันอยุธยาศึกษา ระยะทางห่างประมาณ 18.00 กิโลเมตร สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงโปรดให้ช่างออกไปถ่ายแบบปราสาทพระนครในเขมรมาสร้างเพื่อใช้เป็นที่พักผ่อนก่อนจะเสด็จฯ ไปนมัสการพระพุทธบาท สระบุรี สิ่งก่อสร้างที่น่าสนใจคือปราสาทนครหลวงมีรูปทรงทางศิลปะ 2 สมัย คือรูปทรงแบบปราสาทที่ก่อสร้างมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง และสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวคือมณฑปประดิษฐานพระบาทสี่รอย มณฑปประจํามุม แก้วแบบศิลปะจีน จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดนครหลวง ท่านให้ความเห็นว่าในปัจจุบันผู้เข้าชม ส่วนมากเป็นนักเรียน นักศึกษามาเป็นหมู่คณะเพื่อการเรียนการสอน นักท่องเที่ยวทั่วไปมีค่อนข้างน้อย การจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองจะช่วยให้เรื่องของการประชาสัมพันธ์ทำให้คนรู้จักมากขึ้น ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อชุมชน เนื่องจากบริเวณด้านหน้าปราสาทนครหลวงมีร้านค้าชุมชนเข้ามาขายอาหารซึ่งสอดคล้องกับพ่อค้าแม่ค้าร้านค้าชุมชน ให้ความเห็นเกี่ยวกับการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองว่า เป็นประโยชน์ในเรื่องประชาสัมพันธ์และการท่องเที่ยว ทำให้คนรู้จักปราสาทนครหลวงมากขึ้น คงมีคนสนใจมาท่องเที่ยวมากขึ้นชุมชนร้านค้าจะได้มีรายได้เพิ่มขึ้นด้วย

2. วัดใหม่ประชุมพล

ภาพที่ 77 แผนที่การเดินทางจากปราสาทนครหลวง ไปวัดใหม่ประชุมพล

อยู่ห่างจากปราสาทนครหลวง ระยะทางประมาณ 500 เมตร เป็นวัดที่ประดิษฐาน หลวงพ่อทรงธรรม ภายในวิหารเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องปางมารวิชัย ทรงสร้างเพื่อประกาศ พระองค์เป็นจักรพรรดิราชเพื่อสร้างความชอบธรรม สิ่งก่อสร้างที่สำคัญภายในวัดคือวิหารมีภาพ จิตรกรรมฝาผนัง อุโบสถ เจดีย์ประธานย่อมุมไม้สิบสอง เจดีย์ราย 4 องค์ ชุ่มประตูปองกำแพง จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนให้ความเห็นเกี่ยวกับการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจ ช่วยในการประชาสัมพันธ์วัด ทำให้นักท่องเที่ยวทั่วไปรู้จักวัดมาก เพราะในภาพรวมแล้วนักท่องเที่ยวส่วนมากมาเที่ยวแค่ปราสาทนครหลวง แล้วกลับเลย ไม่มาเที่ยว ที่วัดนี้ เพราะไม่รู้จักร ี่มีความเกี่ยวข้องกันในประวัติศาสตร์ว่าเป็นสิ่งก่อสร้างที่สมเด็จพระเจ้า ปราสาททองทรงสร้างไว้เหมือนกัน จึงเป็นเรื่องที่ดีและน่าสนใจ จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยว ที่เข้ามาในวัดให้ความเห็นว่า “ที่เข้ามาวัดนี้เพราะเคยมาแล้ว และตั้งใจว่าวัดนี้เพื่อกราบสักการะ หลวงพ่อทรงธรรม เพราะศรัทธา”

แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงที่น่าสนใจจากการสัมภาษณ์ คือวัดกลาง และหมู่บ้านอรุญญิก

ภาพที่ 78 QR Code วัดใหม่ประชุมพล (อุทยานประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร)

ศักยภาพและปัญหาของแหล่งท่องเที่ยว

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสังเกต สัมภาษณ์ มาวิเคราะห์ข้อมูลด้านศักยภาพและปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 6 แห่ง ได้แก่ 1. วัดไชยวัฒนาราม 2. วัดหน้าพระเมรุ 3. พระราชวังบางปะอิน 4. วัดชุมพลนิกายราม 5. ปราสาทนครหลวง 6. วัดใหม่ประชุมพล โดยพิจารณาตามเกณฑ์มาตรฐานการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ 3 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว 2. ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว และ 3. ด้านการบริหารจัดการ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว

พบว่าขาดการประชาสัมพันธ์ด้านเรื่องคุณค่า ความสำคัญและจุดดึงดูดใจให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายโดยผ่านสื่อต่าง ๆ น้อยเกินไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งเส้นทางที่ 3 อำเภอนครหลวง นักท่องเที่ยวส่วนมากท่องเที่ยวในอำเภอพระนครศรีอยุธยา และอำเภอบางปะอินซึ่งเป็นทางผ่านมากกว่า ส่วนเรื่องคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 6 แห่ง นักท่องเที่ยวมักไม่ทราบคุณค่าทางด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม จึงมีความจำเป็นจะต้องปลูกฝังค่านิยมทางศิลปะ มีการสร้างสรรค์ตลอดจนมีการอนุรักษ์และสืบทอดค่านิยม ศิลปะ วัฒนธรรมไม่ให้สูญหายไปจากสังคม ยกตัวอย่างการท่องเที่ยวที่วัดไชยวัฒนาราม นักท่องเที่ยวส่วนมากมาเที่ยวตามกระแสละครโทรทัศน์ เพื่อมาเอาบรรยากาศแต่งตัวถ่ายรูป แต่ไม่ทราบถึงประวัติ ศิลปะ และสถาปัตยกรรม

2. ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว

จากการสังเกตพบว่าแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 6 แห่ง ได้แก่ 1. วัดไชยวัฒนาราม 2. วัดหน้าพระเมรุ 3. พระราชวังบางปะอิน 4. วัดชุมพลนิกายาราม 5. ปราสาทนครหลวง 6. วัดใหม่ประชุมพล ด้านการดูแลสาธารณูปโภค ได้แก่ ถนน น้ำประปา ไฟฟ้า สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ภายในแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 6 แห่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เข้าถึงแหล่งได้โดยง่ายมีป้ายบอกทาง ระบบน้ำประปา ไฟฟ้า มีความพร้อม ภูมิทัศน์โดยรวมสวยงาม เพราะแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 6 แห่งนี้มีเจ้าหน้าที่และคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแล รักษาและพัฒนา เป็นที่พึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว

3. ด้านการบริหารจัดการด้านเศรษฐกิจและสังคม

การบริหารจัดการด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่การมีส่วนร่วมของชุมชน ในแหล่งท่องเที่ยวเป็นเรื่องสำคัญมาก ต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมจึงประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพัฒนาขึ้นอยู่กับกลวิธีในการดำเนินนโยบายและกำหนดนโยบาย การรับผิดชอบอย่างชัดเจน ตลอดจนความเข้มแข็งของชุมชน จากการสัมภาษณ์และสังเกตพบว่า 1) วัดไชยวัฒนาราม ชุมชนมีส่วนร่วมอำนวยความสะดวกเรื่องบริการด้านที่จอดรถ เพราะสถานที่จอดรถบริเวณหน้าวัดไชยวัฒนารามคับแคบไม่เพียงพอแก่นักท่องเที่ยว และมีร้านค้า ร้านอาหาร ร้านเช่าชุดให้นักท่องเที่ยวได้ใส่ถ่ายรูปเป็นที่ระลึก 2) ปราสาทนครหลวง ชาวบ้านนำสินค้าชุมชนมาจำหน่ายทำให้เกิดรายได้แก่ชุมชน เจ้าอาวาสวัดนครหลวงเป็นศูนย์กลางขอความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดูแลรักษา ทำความสะอาดและพัฒนา 3) วัดหน้าพระเมรุ 4) วัดชุมพลนิกายาราม 5) วัดใหม่ประชุมพล ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแล รักษา ความสะอาดและพัฒนาวัด ร่วมกับเจ้าหน้าที่ของวัด 6) พระราชวังบางปะอิน เป็นสถานที่ที่อยู่ในความดูแลของสำนักพระราชวัง ชุมชนโดยรอบพระราชวังสามารถนำสินค้าท้องถิ่น อาหาร มาจำหน่ายบริเวณลานจอดรถหน้าพระราชวังได้แต่ต้องอยู่ในระเบียบและรักษาความสะอาดของสถานที่ด้วย

ตัวอย่างโปรแกรมการเดินทาง ตามรอยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

เป็นโปรแกรมการเดินทางตามรอยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ร่วมกับสถาบันอยุธยา
ศึกษาจำนวน 2 วัน เดินทางโดยรถยนต์โดยสารขนาด 24 ที่นั่ง

วันที่ 1

เวลา 08.00 น.	ลงทะเบียนรับฟังการบรรยาย “ตามรอยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง”
เวลา 08.45 น.	รับฟังบรรยาย ณ ศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง
เวลา 09.45 น.	ออกเดินทางจากศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ไป วัดไชยวัฒนาราม “วัดที่ทรงสร้าง” พร้อมฟังบรรยายบนรถ
เวลา 10.45 น.	ออกเดินทางจากวัดไชยวัฒนาราม ไป วัดหน้าพระเมรุ “พระพุทธรูปที่ทรงบูรณะ” พร้อมฟังบรรยายบนรถ
เวลา 11.45 น.	ออกเดินทางจากวัดหน้าพระเมรุ ไป ปราสาทนครหลวง “ปราสาทที่ทรงสร้าง” พร้อมฟังบรรยายบนรถ
เวลา 12.15 น.	รับประทานอาหารกลางวัน ตามอัชชาลัย ภายในบริเวณด้านหน้าปราสาทนคร หลวง มีร้านค้าชุมชนจัดจำหน่ายอาหาร เครื่องดื่ม ผลิตภัณฑ์ ของที่ระลึก
เวลา 13.00 น.	ฟังการบรรยาย ปราสาทนครหลวง
เวลา 14.00 น.	เดินฟังบรรยายจากปราสาทนครหลวง ไปยังวัดใหม่ชุมพล “พระพุทธรูปที่ ทรงสร้าง “ (ระยะทาง 500 เมตร)
เวลา 14.45 น.	ออกเดินทางจากวัดใหม่ชุมพล ไปยัง วัดกลาง มีสิ่งที่น่าสนใจคือ มณฑปหรือวิหาร สมัยรัชกาลที่ 3 พระพุทธรูปปางถวายเพลิง และจิตรกรรม ฝาผนังรอบทั้ง 4 ทิศ
เวลา 15.30 น.	ออกเดินทางจากวัดกลาง ไป ยังหมู่บ้านอรัญญิก แวะชมวิถีชุมชนหัตถกรรม ทำมีดอรัญญิก พิพิธภัณฑสถานอรัญญิก และเลือกซื้อผลิตภัณฑ์มีดอรัญญิก
เวลา 16.30 น.	เดินทางกลับสถาบันอยุธยาศึกษา
เวลา 17.00 น.	เข้าพักโรงแรมสวนหลวง ภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา พักผ่อนตามอัชชาลัย

วันที่ 2

- เวลา 09.00 น. ลงทะเบียนลายมือชื่อที่สถาบันอยุธยาศึกษา
- เวลา 09.30 น. เดินทางจากสถาบันอยุธยาศึกษา ไปยัง พระราชวังบางปะอิน “พระราชวังที่ทรงสร้าง”
- เวลา 10.00 น. ฟังบรรยาย พระราชวังบางปะอิน
- เวลา 11.30 น. ออกเดินทางจากพระราชวังบางปะอิน ไป วัดชุมพลนิกายาราม “วัดที่ทรงสร้าง”
- เวลา 12.30 น. พักรับประทานอาหาร
- เวลา 13.30 น. เข้าชมวัดนิเวศธรรมประวัติ ชมสถาปัตยกรรม แบบ โกธิค (Gothic) ในสมัยรัชกาลที่ 5
- เวลา 14.30 น. ออกเดินทางจากวัดนิเวศธรรมประวัติ แวะตลาดไก่กิ้ง “ชิม ซอปลู๊” ตามอรัญชัย
- เวลา 15.45 น. เดินทางกลับสถาบันอยุธยาศึกษา

สรุป การเดินทางในโปรแกรมการท่องเที่ยวตามรอยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง อาจมีการเปลี่ยนแปลงเป็น 1 วันได้ตามความเหมาะสมตามความต้องการของนักท่องเที่ยว เพื่อเป็นแนวทางในการเดินทางมีความสะดวกและเข้าใจในการเดินทางตามรอยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

บทที่ 5

บทสรุป วิเคราะห์ และอภิปรายผล

จากแนวคิดการจัดตั้งและการบริหารจัดการศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เพื่อวิชาการและการท่องเที่ยว ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษารวบรวมข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ด้านแนวคิด คติความเชื่อ ภูมิหลังและสถาปัตยกรรมในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง
2. วิเคราะห์แนวคิดและนโยบายขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาประวัติศาสตร์การท่องเที่ยว ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
3. วิเคราะห์แนวทางการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองในพื้นที่สถานับอยุธยาศึกษา เพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ และการท่องเที่ยว

บทสรุปและวิเคราะห์

จากการศึกษาแนวคิดการจัดตั้งและการบริหารจัดการศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เพื่อวิชาการและการท่องเที่ยว ในบริบทพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 4 แห่ง ในการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ได้แก่ 1. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา 2. ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา 3. ศูนย์ท่องเที่ยวอยุธยา 4. สถาบันอยุธยาศึกษา ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เลือกสถานที่เพื่อจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง พบว่า

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา อาคารสถานที่ภายในไม่เอื้ออำนวยในการจัดตั้งศูนย์ข้อมูล เนื่องจากเป็นสถานที่จัดแสดงโบราณวัตถุ สิ่งของที่มีเป็นจำนวนมาก ไม่มีพื้นที่เหลือเพียงพอในการจัดตั้งศูนย์ข้อมูล ส่วนศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา และศูนย์ท่องเที่ยวอยุธยา เป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอยุธยาทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงเป็นศูนย์ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวภายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่ทั้งสองสถานที่นี้มีพื้นที่ไม่เพียงพอเพื่อใช้ในการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเช่นกัน โดยผู้วิจัยพิจารณาเลือกสถาบันอยุธยาศึกษา เนื่องจากสถาบันอยุธยาศึกษา จัดตั้งขึ้นตาม โครงสร้างของมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา เป็นศูนย์ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้นำเสนอศิลปกรรมเกี่ยวกับ “วัฒนธรรมอยุธยา” ทางด้านต่าง ๆ บริเวณชั้นบนเรือนไทย โดยมีพื้นที่จัดแสดงภายในชั้นที่ 1 ใช้จัดแสดงนิทรรศการหมุนเวียนมีพื้นที่เพียงพอมีความเหมาะสมในการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

ผลสัมฤทธิ์ในการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ณ สถาบันอยุธยาศึกษา จะเป็นประโยชน์คือ

1. เป็นแหล่งข้อมูลรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ให้บริการการศึกษาแก่นักเรียน นักท่องเที่ยว และประชาชนทั่วไปได้อย่างกว้างขวาง
2. นอกเหนือจากเป็นแหล่งให้ความรู้แล้ว ยังเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจให้มีความเพลิดเพลินแก่นักเรียน นักท่องเที่ยว และประชาชนทั่วไป
3. หลังจากผู้เข้าชมศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองได้รับความรู้ในเชิงวิชาการแล้ว เกิดความสนใจอยากจะไปสถานที่จริง เพื่อสัมผัสกับความงดงามทางศิลปะ สถาปัตยกรรม เป็นการต่อยอดสนับสนุนการท่องเที่ยวภายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้อีกทางหนึ่ง
4. ชาวบ้าน ร้านค้า ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวก่อเกิดรายได้จากการท่องเที่ยว

นอกจากนี้ จากการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ผู้ให้บริการและผู้รับบริการเกิดความพึงพอใจ คือ

ผู้บริการ คือ สถาบันอยุธยาศึกษา ได้รับผลทางตรงคือเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น จากการประชาสัมพันธ์ศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ทางอ้อมคือ มีกลุ่มผู้ใช้บริการเข้ามาใช้บริการเยี่ยมชมสถาบันอยุธยามากขึ้น

ผู้ใช้บริการ คือกลุ่มบุคคลภายนอกศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ซึ่งได้แก่

1. นักเรียน เป็นกลุ่มผู้ใช้บริการที่ต้องการความเพลิดเพลินมีความพึงพอใจ เพื่อการเรียนรู้จดจำค้นหาประสบการณ์ต้นตอการเรียนรู้และสนใจ นอกจากนี้ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าปราสาททองแล้ว ยังได้รับองค์ความรู้อื่น ๆ เพิ่มเติมจากนิทรรศการที่จัดแสดงภายในสถาบันอยุธยาศึกษาอีกด้วย
2. กลุ่มนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไป เป็นกลุ่มคนที่อาจไม่มีความรู้เป็นภูมิหลังเกี่ยวกับเรื่องราวสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง การมาเข้าชมที่ศูนย์ข้อมูลเพื่อต้องการความเพลิดเพลินและต้องการหาความรู้ ความพึงพอใจและสนใจเพราะเป็นการสื่อสารที่เข้าใจง่ายและจดจำได้รวดเร็ว

การจัดการศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง สามารถเป็นต้นแบบให้กับแนวคิดในการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ของกษัตริย์พระองค์อื่น ๆ ราชวงศ์อื่น ๆ ได้ โดยเริ่มต้นจากการพิจารณาบริบทในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ พระมหากษัตริย์ ราชวงศ์ที่ผู้สนใจในงานวิจัยเป็นตัวตั้งต้นว่ามีความสัมพันธ์ และมีความเชื่อมโยงกัน เช่น การศึกษาประวัติศาสตร์ของกษัตริย์

องค์ต่อมา ราชวงศ์ที่ตั้งต้นในสมัยก่อน กลาง หลัง ราชวงศ์นั้น ๆ โดยแบ่งเป็นช่วงสมัยอาทิ อุ่ทอง สุโขทัย อยุธยา รวมถึงกษัตริย์ที่มีความสำคัญกับประวัติศาสตร์ในด้านต่าง ๆ เพื่อเกิดพระเกียรติ และยังเป็นเส้นทางตามรอยทางประวัติศาสตร์ที่ส่งผลให้กับเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวในอนาคต เพื่อส่งผลให้ชุมชนเกิดประโยชน์สูงสุดในทุก ๆ ด้าน และเป็นแนวทางต่อไป

เมื่อผู้สนใจในงานวิจัยได้บริบทพื้นที่ทางประวัติศาสตร์แล้ว กระบวนการในการจัดตั้ง ศูนย์ข้อมูล มีขั้นตอนดังนี้คือ

1. พิจารณาบริบทเรื่องสถานที่ในการจัดตั้งศูนย์ข้อมูล

สถานที่ในการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลไม่ควรอยู่ในเมืองที่มีการจราจรที่หนาแน่น การเดินทาง สะดวก มีสิ่งอำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภค ไฟฟ้า น้ำประปา ที่จอดรถ ร้านค้า ร้านอาหาร เครื่องดื่มอำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้าชม

2. การนำเสนอข้อมูลในเชิงวิชาการ และการท่องเที่ยว ในศูนย์ข้อมูลนั้น

ในการนำเสนอเรื่องและเนื้อหาข้อมูลจะได้ผลดีหรือไม่ จะต้องคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ คือ

2.1 จุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ของงาน จะต้องทราบว่าจัดอะไรให้ใครดู เรื่องอะไร ที่กลุ่มเป้าหมายสนใจ ต้องการให้รู้อะไร โดยจะต้องมีจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ที่แน่นอน

2.2 การนำเสนอเนื้อหา ต้องนำเสนอแสดงได้อย่างเหมาะสม และสามารถกระตุ้น หรือเร้าใจนำซึ่งความพอใจหรือให้ความรู้แก่ผู้ชมได้เป็นอย่างดี

2.3 ความเหมาะสมของสื่อ ที่จะนำมาแสดง ไม่ว่าจะเป็นหุ่นจำลอง แผ่นป้าย รูปภาพ จอวีดิทัศน์ ต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์กับเนื้อหาที่จะนำเสนอ และไม่สิ้นเปลืองงบประมาณ ในการจัดแสดง

3. การออกแบบภายในศูนย์ข้อมูล

การออกแบบห้องแสดงภายในศูนย์ข้อมูล ควรคำนึงถึงคือบรรยากาศของห้องจัดแสดง คือ การจัดแสดงต้องให้เกิดความตื่นเต้น เร้าใจ และเป็นที่น่าสนใจของผู้ชม รู้สึกความเพลิดเพลิน เดินชมนาน ไม่ทำให้เกิดความเบื่อหน่าย การวางผังภายในศูนย์ข้อมูลจะต้องคิดถึงความสัมพันธ์ ระหว่างพื้นที่ต่างๆ ควรวางแผนทางเดินให้ ผู้เข้าชมสามารถเดินชมได้อย่างทั่วถึง แสงสว่างในการ จัดแสดงควรมีการออกแบบให้มีความยืดหยุ่นในการใช้งาน สามารถปรับเพิ่มลดจำนวนดวงไฟได้

4. งบประมาณในการจัดตั้งศูนย์ข้อมูล

ในการจัดตั้งศูนย์ข้อมูล ต้องคำนึงถึงงบประมาณในการจัดตั้งด้วย เนื่องจากเงินหรือ งบประมาณเป็นหนึ่งในปัจจัยพื้นฐานของการบริหาร ต้องบริหารก่อให้เกิดประโยชน์การดำเนินงาน อย่างมีประสิทธิภาพ (Efficiency) ประสิทธิภาพ (Effectively) และ ประหยัด (Economy)

ประมาณค่าใช้จ่ายจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง						
ณ วันที่ 20 พฤษภาคม 2563						
ที่	รายการ	จำนวน	หน่วย	ราคา:หน่วย	รวม	หมายเหตุ
1	โต๊ะประชาสัมพันธ์	1	ตัว	5,500.00 บาท	5,500.00 บาท	
2	ไว้นิล แผนที่ /พระราชประวัติ /พระราชกรณียกิจ	3	ชุด	5,000.00 บาท	15,000.00 บาท	
3	ทีวีขนาด 80 นิ้ว	1	เครื่อง	35,000.00 บาท	35,000.00 บาท	
4	แบบจำลอง	4	ชุด	20,000.00 บาท	80,000.00 บาท	
5	โต๊ะวางแบบจำลอง	4	ตัว	3,500.00 บาท	14,000.00 บาท	
6	ตู้จัดแสดงหนังสือวิชาการ	1	ใบ	6,800.00 บาท	6,800.00 บาท	
7	โต๊ะลงทะเบียนเข้าชม	1	ตัว	3,200.00 บาท	3,200.00 บาท	
8	ชั้นวางเอกสารแผ่นพับ	1	ชุด	2,500.00 บาท	2,500.00 บาท	
9	ติดตั้งลำโพง	4	ชุด	2,700.00 บาท	18,000.00 บาท	
รวมค่าใช้จ่าย					180,000.00 บาท	
(หนึ่งแสนแปดหมื่นบาทถ้วน)						

ภาพที่ 79 ตัวอย่างงบประมาณ ในการจัดตั้งศูนย์ข้อมูล

5. การบริหารจัดการศูนย์ข้อมูล

การบริหารจัดการศูนย์ข้อมูล ต้องดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยอาศัยปัจจัย และทรัพยากรต่าง ๆ เช่น คน เงิน วัสดุ สิ่งของ เป็นองค์ประกอบในการดำเนินงาน โดยมีปัจจัย ในการบริหารจัดการประกอบด้วย คน (Man) . เงิน (Money) วัสดุและอุปกรณ์ (Materials) การจัดการ (Management) โดยเป็นทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ร่วมกันแล้ว

6. การกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยว

การกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวที่กำหนดไว้ ต้องวิเคราะห์และพิจารณาข้อมูล จากหลักฐานความเป็นจริง ซึ่งปรากฏอยู่ในปัจจุบัน เพื่อใช้กำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวทางเลือก ตามรูปแบบที่กำหนดไว้ อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ตามความเป็นจริงเหมาะสมกับเนื้อหา สามารถเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่งได้อย่างต่อเนื่อง รวมถึงควร กำหนดแหล่งท่องเที่ยวที่ใกล้เคียงที่มีความน่าสนใจ เพื่อเป็นประโยชน์แก่นักท่องเที่ยวให้รู้สึก เพลิดเพลิน

ความสำเร็จจากการตั้งศูนย์ข้อมูลต้นแบบจะเป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการคือ เป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ สถาปัตยกรรม โดยนำเสนอในรูปแบบสื่อต่าง ๆ เช่น แผ่นป้าย วิดีทัศน์ หุ่นจำลอง QR code ฯลฯ เป็นไปตามบริบทและความทันสมัยเหมาะสมกับยุคปัจจุบัน ผู้ใช้บริการได้รับความเพลิดเพลินหย่อนใจ นอกเหนือจากความรู้ที่ได้รับจากศูนย์ข้อมูลนี้ ส่วนประโยชน์ในการท่องเที่ยวจากการตั้งศูนย์ข้อมูล คือ เกิดเส้นทางท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ ๆ ส่งผลให้เกิดการประชาสัมพันธ์ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ให้มีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว โดยชุมชน ร้านค้า ชาวบ้านในแหล่งท่องเที่ยวได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดรายได้ ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแล อนุรักษ์ รักษา หวงแหน และพัฒนา จนเกิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นการต่อยอดจากการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลที่มีได้ก่อเกิดประโยชน์ แก่ในเชิงวิชาการและการท่องเที่ยวเท่านั้น

สรุปอภิปรายผล

แนวทางการจัดตั้งและการบริหารจัดการศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เพื่อวิชาการและการท่องเที่ยว สรุปอภิปรายผลได้ตามความมุ่งหมายของการวิจัยดังนี้คือ ตอนที่ 1 ศึกษารวบรวมข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ด้านแนวคิด คติความเชื่อ ภูมิหลัง และสถาปัตยกรรมในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

จากหลักฐานด้านพระราชพงศาวดาร หนังสือ เอกสารของไทย กล่าวถึงพระราชประวัติ สมเด็จพระเจ้าปราสาททองค่อนข้างน้อย คงมีแต่เอกสารของชาวฮอลันดาที่เข้ามาติดต่อค้าขาย ในกรุงศรีอยุธยา เช่น จดหมายเหตุวันลิต จดหมายเหตุโยน เซาเต็น ได้เล่าถึงพระราชประวัติของพระองค์ไว้ ทำให้ทราบถึงพระนามเดิมว่า “พระองค์ไธ” เป็นบุตรออกญาศรีธรรมราช ซึ่งเป็นพี่ชายคนโตของพระเจ้าทรงธรรม ได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม เมื่ออายุ 13 ปี เป็นหัวหน้ามหาดเล็กขณะอายุ 16 ปี ได้เป็นจมื่นศรีสรรักษ์ มีอุปนิสัยนักเลงหัวหาญ มุทะลุ ไม่เกรงกลัวใคร มีเหตุวิวาทกับเจ้านายทำให้เกิดคดีความเสมอ ต่อมาได้อาสาไปรบกับเมตรเมือกลับจากสงครามได้รับความดีความชอบเลื่อนเป็นจมื่นสรรเพชรภักดีและออกญาศรีวรวงศ์ ตามลำดับ มีหน้าที่ควบคุมดูแลพระราชวัง ในส่วนของพระราชพงศาวดารไทยกล่าวว่า เมื่อปราบปรามญี่ปุ่นที่เข้าบุกรุกพระราชวังได้สำเร็จจนได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าพระยาโกมลสุริยวงศ์ แต่จดหมายเหตุวันลิตกล่าวว่า เมื่อถึงรัชกาลพระเชษฐาธิราช (พ.ศ. 2171 – 2173) จึงได้รับแต่งตั้งเป็นออกญาโกมลมารดาเสยชีวิตเจ้าพระยาโกมลสุริยวงศ์ (ตำแหน่งในขณะนั้น) ได้จัดงานปลงศพเป็นงานใหญ่ มีผู้คนช่วยเหลืองานมากเกือบไม่มีผู้ใดเข้าเฝ้าฯ ให้ พระเชษฐาธิราชทรงกริ้วมากคิดว่าเจ้าพระยาโกมลสุริยวงศ์คิดการกบฏ เหตุนี้เจ้าพระยาโกมลสุริยวงศ์กำจัดพระเชษฐาธิราช และยกให้

พระอาทิตย์วงศ์เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ต่อมาได้ปลดออกเนื่องจากยังทรงพระเยาว์มากมีอาจว่าราชการได้ แล้วเสด็จปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์พระนามว่า สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เมื่อ พ.ศ. 2172 ขณะมีพระชนมายุได้ 30 ปี โดยเสด็จดำรงอยู่ในราชสมบัติ 27 ปี สวรรคต เมื่อ พ.ศ. 2198

สำหรับด้านเศรษฐกิจ การค้ากับต่างประเทศเจริญรุ่งเรืองมากโดยเฉพาะการค้ากับฮอลันดา ผ่านบริษัทอินเดียตะวันออกของฮอลันดา หรือ V.O.C และการค้ากับเมืองท่าต่าง ๆ ในอนุทวีปอินเดีย บริษัท V.O.C. ส่งออกของป่า หนังกระเบน แร่ดีบุก และข้าวสารจากเมืองไทย สินค้าที่สำคัญที่สุดสำหรับการค้าของฮอลันดากับญี่ปุ่น ได้แก่หนังกวัง หนังกระเบน และไม้ฝางจากไทย ฮอลันดาจึงต้องการสิทธิพิเศษทางการค้า สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงยอมให้บริษัท V.O.C ได้สิทธิผูกขาดในการส่งออกหนังสัตว์เป็นเวลาหนึ่งปีเมื่อ พ.ศ. 2177 เพื่อแลกเปลี่ยนกับกองเรือฮอลันดามาช่วยกองทัพอยุธยารบกับปัตตานี หลังจากนั้นได้พระราชทานสิทธิพิเศษนี้โดยถาวร กับประเทศโปรตุเกสทรงแลกเปลี่ยนคณะทูตกับอุปราชโปรตุเกส ส่งผลให้ความสัมพันธ์คลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น นอกจากนี้ พ่อค้าอินเดีย เปอร์เซีย อาร์มีเนีย เดินเรือไปมาค้าขายกับไทยเป็นประจำ ส่วนไทยก็ไปค้าขายที่เมืองท่าในเบงกอล ชายฝั่งโคตรมันเดลและคุชราฐ พ่อค้าจากเมืองท่าต่าง ๆ ในอินเดียนำผ้าฝ้าย ผ้าพิมพ์ลาย ผ้าวาดลายมาขายในอยุธยาและซื้อสินค้า เช่น ช้าง ดีบุก กับสินค้าเงินกลับไปอินเดีย จนได้ขึ้นชื่อว่าเป็น “ยุคสมัยแห่งการค้า” ส่งผลให้ท้องพระคลังได้ผลประโยชน์และนำกำไรมาสู่สยามอย่างต่อเนื่องตลอดรัชกาล

ในด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ทรงปรับปรุงวิธีการปกครองให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้น โปรดให้ขุนนางที่เป็นเจ้าเมืองเข้ามาพำนักอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ทรงส่งผู้รั้งเมืองไปปกครองหัวเมืองแทน คือพยายามดึงพระราชอำนาจทางการเมืองเข้าสู่ส่วนกลางมากขึ้น นอกจากนี้พระองค์มีการตรากฎหมายขึ้นหลายลักษณะ เพื่อใช้รักษาระเบียบของบ้านเมือง เช่น พระไอยการทาส พระไอยการลักษณะมรดก พระไอยการลักษณะกู้หนี้ และพระไอยการลักษณะอุธร

สมเด็จพระเจ้าปราสาททองเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติแล้ว ทรงประกอบพิธีปราบดาภิเษก และทรงประกอบพิธีลบศักราชขึ้นตามแนวคิดเรื่องจักรวาล เป็นการประกาศพระราชอำนาจอันยิ่งใหญ่ทั้งทางโลกและทางธรรมสนับสนุนการเป็นพระจักรพรรดิราชของพระองค์ นอกเหนือจากแนวความคิดในการยกฐานะของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเป็นพระจักรพรรดิราชและธรรมราชาที่ทรงปกครองโดยอาศัยหลักธรรมะในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังทรงเป็นสมมติเทพในทางพุทธศาสนา เทียบเสมอพระโพธิสัตว์องค์สัมมาสัมพุทธเจ้า และเพื่อบรรลุพระโพธิญาณเป็นอนาคตพุทธเจ้าต่อไป ทรงทำนุบำรุงสืบทอดพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง โดยการสร้างวัดไชยวัฒนาราม วัดชุมพลนิกายาราม วัดใหม่ประทุม และบูรณปฏิสังขณ์วัดมหาธาตุ วัดพระศรีสรรเพชญ์ นอกจากนี้ทรงสร้างวัดแล้ว ทรงสร้างปราสาทและพระราชวัง เพื่อสนับสนุนความเป็นพระจักรพรรดิราช

ได้แก่ปราสาทนครหลวง พระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์ และพระที่นั่งวิหารสมเด็จ มรดกด้านศิลปกรรมในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ การสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องตามคติเทวราชา ประกอบด้วยความเชื่อในไสยศาสตร์ และความเชื่อเรื่องพระศรีอารียะรูปแบบของพระพุทธรูปทรงเครื่องในสมัยนี้สวมเครื่องทรงตามแบบกษัตริย์ จนดูเหมือนเป็นรูปฉลองพระองค์ของพระมหากษัตริย์อย่างชัดเจน เช่นพระพุทธรูปทรงเครื่องที่วัดไชยวัฒนาราม และพระพุทธรูปนิมิตวิชิตมาร โมลีศรีสรรเพชญ์บรมไตรโลกนาถ วัดหน้าพระเมรุ

ตอนที่ 2 วิเคราะห์แนวคิดและนโยบายขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาประวัติศาสตร์การท่องเที่ยว ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการศึกษาแนวคิดในการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองกับนโยบายรัฐพบว่าที่มีการตอบสนองตามแผนนโยบายของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในด้านการศึกษาและการท่องเที่ยว คือ จากนโยบายจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีวิสัยทัศน์ คือ “อยุธยาเมืองมรดกโลก เป็นแหล่งเรียนรู้ น่าเที่ยว น่าอยู่ น่าลงทุน” เป็นนโยบายที่เอื้อและตอบโจทย์กับการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ในเรื่องของการเป็นแหล่งเรียนรู้ และการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ การส่งเสริมการท่องเที่ยวคือจัดกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกทางสาธารณูปโภค การบริการและความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี โดยเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายตามเป้าหมายของการพัฒนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2561 – 2565 มากที่สุด ลำดับที่ 2. รองลงมาคือ นโยบายการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จากแผนปฏิบัติการส่งเสริมการท่องเที่ยวประจำปี 2562 เป็นนโยบายที่กระตุ้นการท่องเที่ยวโดยเน้นคนไทยเป็นหลักโดยภาพรวมเป็นนโยบายที่นักท่องเที่ยว ชุมชน ท้องถิ่นทุกระดับ มีส่วนร่วมในนโยบายนี้มากที่สุด ลำดับที่ 3.คือ นโยบายกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม มีวิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์ คือเป็นสถาบันหลักในการอนุรักษ์ และสร้างสรรค์มรดกศิลปวัฒนธรรมของชาติ ชำรง รักษา สืบทอดสร้างคุณค่า คุณภาพ และกระตุ้นจิตสำนึกทางศิลปวัฒนธรรม ลำดับที่ 4 เป็นลำดับสุดท้ายคือ พระราชบัญญัตินโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2562 มีสาระสำคัญ ๆ ในเรื่องการบริหารและพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นลำดับสุดท้าย โดยภาพรวมแล้วนโยบายทุกนโยบายมีส่วนเกี่ยวข้อง และเกี่ยวพันกันในระดับภาคความสำคัญ หน่วยงานขนาดใหญ่ มอบหมายนโยบายให้หน่วยงานรองลงมาดำเนินการตามลำดับ กล่าวโดยสรุปนโยบายทุกนโยบายล้วนแล้วแต่ให้ความสำคัญรวมทั้งสนับสนุนการท่องเที่ยวให้เกิดประสิทธิภาพและก่อเกิดประโยชน์อย่างดีที่สุด

ตอนที่ 3 วิเคราะห์แนวทางการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองในพื้นที่สถาบันอยุธยาศึกษา เพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ และการท่องเที่ยว

ในการจัดการศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองจะเป็นประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 6 แห่ง ในเรื่องของการประชาสัมพันธ์ เป็นที่รู้จักแก่นักเรียน นักศึกษา นักท่องเที่ยว ผู้สนใจมากยิ่งขึ้น ประโยชน์ที่จะได้รับในเชิงวิชาการคือประวัติความเป็นมา พระราชกรณียกิจ และสิ่งก่อสร้าง ตลอดจนศิลปะ สถาปัตยกรรมในยุคสมัยของสมเด็จพระเจ้าปราสาททองซึ่งเป็นเอกลักษณ์และเป็นต้นแบบในงานศิลปะในยุคต่อ ๆ มา การจัดการศูนย์ข้อมูลนี้เป็นแหล่งเรียนรู้โดยเน้นการบริการความรู้นอกเหนือจากระบบโรงเรียน ด้วยการจัดแสดงสื่อความรู้หลากหลาย ในรูปแบบที่สามารถเข้าไปศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ผ่านสื่อ และกิจกรรมต่าง ๆ ตามความสนใจ จนกระทั่งเกิดความรู้ ความเข้าใจ และเพลิดเพลินใจ ทำให้การท่องเที่ยวไม่ได้เป็นเพียงแต่การท่องเที่ยวชมและถ่ายรูปเท่านั้น แต่นักท่องเที่ยวยังได้รับความรู้เพิ่มเติมด้วย

การวิเคราะห์ด้านศักยภาพและปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 6 แห่ง ตามเกณฑ์มาตรฐานการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ 3 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว 2. ด้านศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว และ 3. ด้านการบริหารจัดการ พบปัญหา โดยภาพรวมคือขาดการประชาสัมพันธ์ให้ทราบถึงความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ สถาปัตยกรรม ของแหล่งท่องเที่ยว นั้น ด้านสาธารณูปโภค ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา ห้องสุขามีเพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยว ชุมชนมีส่วนร่วมให้ความร่วมมือในการพัฒนา การคมนาคมสะดวก เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้หลายเส้นทาง

หากการจัดตั้งและการบริหารจัดการศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลแล้ว จะส่งผลให้นักเรียนนักศึกษา นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ คนในชุมชนจะได้รับประโยชน์ในองค์ความรู้เชิงวิชาการด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าปราสาททองตั้งแต่ทรงประสูติ พระราชกรณียกิจ สิ่งก่อสร้างที่ทรงสร้าง จนถึงสวรรคต ส่วนประโยชน์จากการท่องเที่ยว นักเรียน นักศึกษา และผู้เข้าชมศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองจะเกิดความอยากรู้อยากเห็น อยากจะออกไปสัมผัสกับสถานที่จริง คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เกิดความรักความหวงแหน อนุรักษ์ รักษา และก่อให้เกิดรายได้เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์แก่ชุมชนเป็นการสืบทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง เป็นการต่อยอดส่งผลดีต่อการบริหารจัดการศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง และส่งผลให้เกิดเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 หน่วยงานภาครัฐ ควรกำหนดนโยบายให้ความสำคัญในการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลเพื่อเป็นประโยชน์ทางวิชาการและการท่องเที่ยว

1.2 หน่วยงานระดับท้องถิ่น ควรกำหนดนโยบายและแผนรองรับการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลเพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ และเป็นการสร้างรายได้ของคนชุมชนด้วยอีกทางหนึ่ง

1.3 สถาบันการศึกษาในท้องถิ่นควรมีส่วนร่วมกับชุมชน ในเรื่องวิชาการและองค์ความรู้ในแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ เช่น ประวัติความเป็นมา ศิลปะ สถาปัตยกรรม โดยจัดอบรมมัคคุเทศก์น้อย และจิตอาสา ในชุมชนนั้น ๆ

1.4 เจ้าหน้าที่ บุคลากร และคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องในแหล่งท่องเที่ยวอื่น ควรมีบทบาทในการรองรับนักท่องเที่ยวสามารถให้ความรู้ในเรื่องวิชาการได้ และอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวจนเกิดความพึงพอใจจะกลับมาเที่ยวอีกครั้ง

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ศึกษาพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ สิ่งก่อสร้างของพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น ราชวงศ์อื่น เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลในหัวข้ออื่น ๆ ต่อไป

2.2 ศึกษาปัจจัยความสำเร็จของการจัดตั้งศูนย์ข้อมูล เพื่อไปสู่การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องให้มีศักยภาพตามมาตรฐานของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

2.3 ศึกษาแนวทางการประชาสัมพันธ์ศูนย์ข้อมูลและแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องที่มีประสิทธิภาพและสามารถเข้าถึงนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มได้

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2515). *พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประดิษฐอุโฆษวินิตี*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญธรรม.
- กรมศิลปากร. (2516). *จดหมายเหตุระหว่างราชทูตลังกา และสยามครั้งกรุงศรีอยุธยา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- กรมศิลปากร. (2516). *พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1*. กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา.
- กรมศิลปากร. (2516). *พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 2*. กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา.
- กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. (2511). *ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ นายเยี่ยม กงกะนันท์*. ชนบุรี: วัดอ่างแก้ว.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช, หม่อมราชวงศ์. (2525). *ลักษณะไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ และคณะ. (2542). *รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในลุ่มน้ำแม่วาง*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2524). *เรื่องของสองนคร*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจ้าพระยา.
- ไชยยศ เรืองสุวรรณ. (2526). *การบริหารสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช.
- ตรี อมาตยกุล. (2510). *ศิลปะอยุธยา*. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร.
- คุ้ม ชุมสาย, หม่อมหลวง และญิบพันธ์ พรหมโยธี. (2527). *ปฐมบทแห่งวิชาการท่องเที่ยว*. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- ธีรวัฒน์ ณ ป้อมเพชร. (2554). *นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.
- บรรจบ เทียมทัด. (2511). *พระราชวัง และวัด โบราณ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา.
- บุญเดือน ศรีวรรณ. (2559). เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ “ประวัติศาสตร์อยุธยา: ประวัติศาสตร์อาเซียน” ณ โรงละครแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร 25 -26 มีนาคม 2559.

- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2551). *ระเบียบวิธีวิจัยทางการท่องเที่ยว*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2542). *การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. กรุงเทพมหานคร: เพรส แอนด์ ดีไซน์.
- บุญสมหญิง พลเมืองดี. (2551). *สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง: ประวัติศาสตร์กับมุมมองทางคติชนวิทยา*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธนเรศวร.
- ประทีป เฟื่องตะโก. (2540). *กระเบื้องชิงช้ายสมัยอยุธยา*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ปาริสุทธิ์ สาริกะวณิช. (2536). *สถาปัตยกรรมวัดไชยวัฒนาราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ผ่องศรี ยอดกุศล (2515). *กรุงศรีอยุธยา*. กรุงเทพมหานคร: คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พรศุติ อินยะรัตน์. (2547). *ศักยภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในจังหวัดตรัง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาไทยคดีศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ภรณ์ทิพย์ สุพร และคณะ. (2556). *แนวทางการจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลการท่องเที่ยวแบบครบวงจรของจังหวัดนครพนม*. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- ภูวเดช สิ้นทับศาล. (2561). *รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มนัส สุวรรณ และคณะ. (2541). *การจัดการท่องเที่ยว*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- รติกา อังกูร และคณะ. (2547). *การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ระพีพรรณ ใจภักดี. (2548). *คู่มือชมศิลปะและสถาปัตยกรรมไทย พระนครศรีอยุธยา*. กรุงเทพมหานคร: แสงแดดเพื่อเด็ก.

- วรางคณา นิพนธ์สุขกิจ. (2560). *ประวัติศาสตร์สมัยอยุธยา*. นนทบุรี: สารคดี.
- วันชัย แก้วไทรสุน. (2547). *รูปแบบและความหมายของวัดพระศรีสรรเพชญ์ที่บ่งถึงความป็นวัดในพระบรมมหาราชวัง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- วันใหม่ แดงแก้ว. (2554). *การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเมืองเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย*. วิทยานิพนธ์การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต, สาขาการวางแผนภาคและเมือง, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิริศา บุญสมเกียรติ. (2555). *แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดนครศรีธรรมราช วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร วัดธาตุน้อย และโบราณสถานวัดโมคลาน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการจัดการการท่องเที่ยว, คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- วิภารัตน์ สุราลัย. (2556). *แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาอำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา*. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, สาขาการจัดการการท่องเที่ยว, คณะวิทยาการจัดการ, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ศศิ ยุกตะนันท์. (2532). *คตินิยมการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องในสมัยอยุธยา*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สังศรี วงษ์เวช. (2545). *รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลุ่มน้ำปิง*. การค้นคว้าแบบอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการท่องเที่ยวการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุเทพ ชุมาลัยวงศ์. (2532). *อุทยานประวัติศาสตร์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. กรุงเทพมหานคร: องค์การคำครูสภา.
- สุนีย์ ทองจันทร์ และคณะ. (2556). *ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายในการบริหารจัดการโบราณสถานโบราณวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์: ศึกษากรณีเกาะเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.
- สุภาพรรณ ณ บางช้าง. (2535). *พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สังข์ พัฒโนทัย. (2516). *พระเจ้าปราสาททอง*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ.
- สันติ เล็กสุขุม. (2542). *ศิลปะอยุธยา งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน*. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.

- สันต์ ท. โกมลบุตร. (2517). *ศิลปะอยุธยา งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน*. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- สำนักงานพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว. (2548). *คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา.
- สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2548). *พระนครศรีอยุธยา: มรดกโลกล้ำค่าภูมิปัญญา เลื่องลือ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- สุดี เสรีสุศรี. (2557). *การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในชุมชนคลอง โคน อำเภอมือง จังหวัดสมุทรสงคราม*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการจัดการอุตสาหกรรมบริการและการท่องเที่ยว, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- สุรชาติพย์ แสงเดชะ. (2557). *การท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ศิลปะสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาประวัติศาสตร์ศิลปะ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุวิทย์ จิระมณี. (2544). *แหล่งโบราณสถานกับการท่องเที่ยว*. ชลบุรี: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- เสนอ นิลเดช. (2546). *อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ประชาชน.
- ศิริ ฮามสุโพธิ์. (2524). *สังคมวิทยาการท่องเที่ยว*. รายงานการวิจัยของสภากรุงเทพมหานคร ประจำปี 2543. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ. (2550). *พระจักรพรรดิราชกับงานศิลปกรรมในจักรพรรดิราชที่พึ่งของมหาชนชาวสยาม*. กรุงเทพมหานคร: มติชนปากเกร็ด.
- อนุวิทย์ เจริญศุกกุล. (2529). *สถาปัตยกรรมไทยสกุลช่างสมเด็จพระเพทราชา*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อารี อิ่มสมบัติ. (2550). *การนำเสนอรูปแบบพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเสมือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาโสตทัศนศึกษา, คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- GO Ayutthaya. *ประวัติศาสตร์อยุธยา*. วันที่ค้นข้อมูล 8 มิถุนายน 2563, เข้าถึงได้จาก <https://go.ayutthaya.go.th>.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง
แนวความคิดจัดตั้งและการจัดการศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง
สำหรับกลุ่มผู้รู้ ผู้ปฏิบัติงาน เจ้าอาวาสวัด และผู้นำท้องถิ่น

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ

1. เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวนี้คือ.....
2. วันที่สัมภาษณ์..... เวลา.....

ส่วนที่ 2 เนื้อหาสาระที่สัมภาษณ์

ก. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสถานที่

1. ประวัติความเป็นมาของสถานที่

.....

.....

.....

2. ความรู้เกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

.....

.....

.....

ข. สักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว

1. คุณค่าทางประวัติศาสตร์

.....

.....

.....

2. จุดดึงดูดความสนใจ

.....

.....

.....

ค. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

1. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

.....
.....

2. ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว

.....
.....

3. การสื่อสาร

.....
.....

4. ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก

.....
.....

5. ความปลอดภัยและสุขอนามัย

.....
.....

6. สถานที่จอดรถ

.....
.....

ง. ท่านมีความคิดอย่างไร หากมีจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

.....
.....
.....

ปัญหาและอุปสรรค

.....
.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง

แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง

เรื่อง แนวคิดการจัดตั้งและการจัดการศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง
สำหรับคนในชุมชน และผู้ประกอบการ

วัน/เดือน/ปี ที่สัมภาษณ์.....

สถานที่.....

สภาพทั่วไปของผู้รับการสัมภาษณ์

เพศ..... อายุ.....ปี

เดินทางมาจากไหน.....

บทสัมภาษณ์

1. ในฐานะที่ท่านอยู่ในชุมชนนี้ ท่านมีความคิดเห็นว่าชุมชนของท่านมีอะไรที่สามารถทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมแล้วเกิดความพึงพอใจจนอยากกลับมาเที่ยวอีกครั้ง

.....

.....

.....

.....

2. ท่านคิดว่าหากมีการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองแล้ว ท่านและนักท่องเที่ยวจะได้รับประโยชน์อย่างไร

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ค

แบบสังเกตการ

ภาคผนวก ง

โปสเตอร์การสอบปากเปล่าคุณิพนธ์

ขอเชิญรับฟัง การสอบปากเปล่า ดุษฎีนิพนธ์

Oral Exam in Doctoral Dissertation

แนวทางการจัดตั้งและการ
จัดการศูนย์ข้อมูลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองเพื่อ
วิชาการและการท่องเที่ยว

Guidelines for the
establishment and
management for the King
Prasat Thong information
center for academic and
tourist purposes

โดย นายเวชกร ตาลวันนา

by MR. WECHAGORN TALWANNA

28 พฤษภาคม 2563 เวลา 11.00 น. ณ ห้อง AB-GS 208
ชั้น 2 อาคารคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

